

Въпрос към Доко Съйков при очна ставка
с Дико Беров

— Ти казваше в твоите показания: „Връщайки се от сватба, бяхме с Дико Беров, и когато дойдохме до шумата на Димитра, те останаха там, за да запалят шумата, а аз си отидох в село.“ Дико отказва това, какво ще речеш ти?

— Ние отидохме заедно до хана, пийнахме малко, оттам тоя Дико Беров и Йото Илиев се върнаха назад, като казаха: „Ние ще запалим шумата!“ и се върнаха, обаче кой от тях е запалил шумата — не зная.

19 зилкаде [12]89 [6 януари 1873] година.

[Знак за отпечатък от пръст]: Дико Беров

Подписал: Доко Съйков

70

ПРЕПИС ОТ ПЕТОТО СЪДЕБНО СЛЕДСТВИЕ НА ОБИРАЧИТЕ НА
ХАЗНАТА И КОМИТЕТСКИТЕ ХОРА, ИЗВЪРШЕНО ОТ НАРОЧ-
НАТА КОМИСИЯ. СВЕРЕНО С ОРИГИНАЛА

От стр. 1 до стр. 15.

[1] [Разпит на] Станчо поп Николов от село Лопян

— Кога влезе в бунтовническия комитет и каква ти беше службата?

— Една вечер в къщата ми ~~дойде~~ поп Георги от Видраре, извади и ми прочете комитетски книжа. Той искаше да ме убеди, [но] аз се уплаших и не приех. Той ми каза: „За тая работа има нарочен човек, който обикаля.“ Каза ми [още]: „Ако не приемеш, има смърт!“ Аз отговорих: „Да става каквото ще, аз не влизам.“

След няколко деня дойдоха Димитър и даскал Васил [и] пак ми предложиха тая работа, обаче поради това, че в село беше чиновникът по тапиите, те не останаха. След няколко деня поп Георги дойде пак заедно със сиңа на изворския поп. Те поискаха пари за вестник. Моят съселанин Марин Татарчев извади и даде сто и двадесет гроша. После, няколко седмици след Гергьовден, поп Георги дошъл в къщата на Марина [и] заедно те дойдоха при мене; прочетоха книжата и ме убеждаваха [да вляза в комитета]. Аз извадих и дадох две лири. Те ми казаха: „Да те запишем [в комитета]!“ Аз отговорих: „Не искам, [ето] дадох две лири!“

— Не си ли услужвал с друго?

— Не, не съм услужвал никак.

— Ти си разменил с Димитра едно добиче?

— В Орхание Димитър ме намери в Гаврииловия хан [и] ми [каза]: „У мене познават кулестия кон, който купих от Батовци, ела да го сменим с твоя кон!“ „Добре, казах аз, но нека идем на данъч-

ното да сменим тезкеретата!“ „Добре“, каза той [и] даде тезкерето на поп Георгиевия чича, Йото. Ние отидохме в данъчното, дадохме таксите и разменихме конете.

— Каква беше комитетската работа и правихте ли събрания?

— По местата, които сме ходили, ние нямахме отделно събрание, защото бяхме двама души. Георги разясняваше комитетската работа.

— Как я разясняваше?

— Казваше да се отделим от мюсюлманите и да станем като Влашко и Молдава.

— Колко гроша дадохте вие на комитета?

— Двеста гроша дадох аз и двеста гроша даде Марин. Той обаче дал отделно и за вестник сто и двадесет гроша.

— Знаеш ли нещо по въпроса за обира на хазната?

— Когато се обра хазната, аз бях в Плевен. Чух, [че] била обрана. След осемнадесет деня аз ходих към Ябланица, Вельо Минчов [ми] каза, [че] я обрал за комитета Димитър с тетевенците. [Ето] сведенията ми по това.

[2] — Какво знаеш по убийството на дякона?

— Петнадесет деня след убийството чух, че го убил Димитър.

— Не знаеш ли друго по това?

— Не зная.

Подписал: Станчо поп Николов

Зададените въпроси и отговори и показанието на споменатия Станчо са протоколирани в наше присъствие, както са по-горе.
9 зилхадж [1] 289 [27 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[3] Разпит на Кольо Войнов от село Брусен
27 декември 1872

— Кога влезе в комитета и каква ти беше службата?

— В такава работа аз съвсем не съм влизал и не зная.

Очна ставка на Кольо Войнов със Станча

— Кажу за бога това, което знаеш, влиза ли тоя Кольо в комитета?

— Когато влязох в комитета, аз не зная той да е давал пари, но поп Георги имаше една книга. Там беше записано, че той [поп Георги] е взел от село Брусен сто и двадесет гроша, обаче имена нямаше. За селото имаше нарочно наименование, само [че] аз не зная добре наименованието.

Подписал: Станчо

Очна ставка на Кольо с поп Георги

— Кажу за бога: беше ли тоя Кольо в комитета?

— Мисля, че трябва да е бил в комитета, как е постъпил, не зная, защото пари [от него] не съм вземал.

Подписал: поп Георги

Очна ставка с Марин Попов от Извор

- Беше ли тоя Кольо в комитета, кажи истината, за бога!
 - Когато събирах пари за вестник, тоя Кольо и Пано бояджията дадоха сто и двадесет гроша, а председателят на Изворския комитет Герго Стойков даде на тогова [Кольо] още и един револвер.
- 10 зилкаде [12] 89 [28 декември 1872] година.

- Какво знаеш още за тоя Кольо?
- Когато взех парите му за вестника, писа се писмо в Ловеч, което мина през Извор. Той влиза в комитета.

Подписал: Марин Попов

Очна ставка на Кольо с Герго Стойков

- Влиза ли тоя Кольо в комитета, кажи правото, за бога!
 - За Кольо чух от поп Георги, че влязъл в комитета. Когато един ден Левски беше в нашето село, той отиде заедно с Дидьо за селото на Кольо. [Кольо] станал на Левски другар [по пътя].
 - Кореспондираха ли те с вашия комитет?
 - Ние не си пишехме писма един другиму.
- [4] — Ти си продал на Кольо един револвер, Марин Попов каза това!
- Аз не съм му го продал.

Подписал: Герго Стойков

- Сега тия казват така, сиреч, бил си в комитета и си купил един револвер.
- Аз не съм в комитета, но преди една година купих от Дидьо Пеев един револвер заедно с петдесет патрона за три лири и половина.

Въпрос към Дидьо в присъствието на Кольо

- Ти си продал на Кольо един револвер, за колко гроша му продаде тоя револвер?
- Аз не съм продавал револвер, ние с Дякон Левски не продавахме... Кольо идваше, но ние не отидохме в неговата къща, отидохме в Тутманици, в къщата на поп Георги. Из пътя Кольо ни стана другар, обаче дума за комитета никак не е ставало.

Подписал: Дидьо Пеев

- Дидьо не ти е продавал револвер, от кого го купи?
- Преди се е разбрало погрешно. Аз не казах: „Купих го от Дидьо“. Казах: „Купих го от Вутьо Нинов.“

Въпрос към Вутьо Нинов в присъствие на Коля

- Ти си продал на Коля един револвер?
- Не съм продавал. Кольо ми [каза]: „Иди в Извор, пазарил съм с Герго Стойков един револвер за триста и петдесет гроша,

вземи го [и] ела!“ Той ми даде триста и петдесет гроша и аз отидох при Герго, [който] ми даде един револвер с малко патрони, аз го дадох на Коля, обаче колко патрона бяха — не [ги] броих, не зная.

Подписал: Вутьо Нинов

Въпрос към Герго Стойков

— Ето, Вутьо Нинов казва, че е купил от тебе донесения на тоя Кольо револвер, какво ще кажеш ти?

— Не, аз не съм го продал на Коля и не съм го изпращал с тоя Вутьо, но сега си спомних: от дошлите в наше село револвери, аз купих един, тоя револвер продадох на Вутьо Нинов.

Подписал: Герго Стойков

Повторен разпит на Коля

— Казваш, че си купил тоя револвер, защо го купи, каква нужда имаше [от него]?

— Аз живея в планината, нужен ми е, за това го купих.

Подписал: Кольо

[5] Зададените въпроси и отговори и разпитът на споменатия Кольо, извършените очни ставки на Марина, Герго, Вутьо и Дидьо са записани по-горе в наше присъствие.

10 зилкаде [12] 89 или 28 декември [12] 88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Съррѝ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

Разпит на поп Стоян Пенков от Желява 28 декември 1872

— Откъде си, какво работиш и къде живееш?

— От Желява съм, свещеничествувам и живея в Желява.

— Къде си се учил?

— Учих се в София и в Желява.

— Ходил ли си в чужбина?

— В чужбина не съм ходил.

— Кога и как влезе в образувания в България бунтовнически комитет?

— Миналата година през месец февруари Димитър Дяковчанинът дойде в нашето село, отседна в дома на Тоне [и] се представи като търговец. По това време той ни попита: „Имате ли училище?“ и накара намиращия се до него даскал Васил да прочете някакви книжа. След прочитането на книгата, понеже на мястото, дето бяхме, дойдоха няколко души, той скри книгата. Ние станяхме и отидохме по къщите си. Сутринта аз видях, [че] споменатият Димитър ни тър-

сеше, за да купува кожи. Той ме попита: „Кой хора познавате в София?“ Аз отговорих: „Познавам даскал Христо Ковачев.“ На което споменатият каза: „Идете при него и съобщете за мене!“ След като мина един месец оттогава, ние дойдохме с моя съселянин чорбаджи Тоне в София. Минавайки по улицата на митрополията, срещна ни даскал Христо и ме попита за Тоне: „Човекът с тебе от Желява ли е?“ Аз му казах: „Той е мой съселянин.“ На това той каза: „Елате, ще ви кажа нещо!“ Взе ни и ни заведе в училището. Той ни каза: „Ще ви изпратя двама души.“ Ние отговорихме: „Преди един месец идваха такива двама души, но ние се уплашихме.“ На това споменатият Христо каза: „Не се плашете, те ходят за право, не се съмнявайте, каквото и да ви предложат, каквото и да ви кажат, каквито и книжа да ви дават — приемайте ги!“ Ние си отидохме на село. След като минаха два месеца оттогава, един ден пак тоя Димитър дойде в село заедно с Васила [и] отседна в къщата на Стоян Мечката. През нощта, към два-три часа, дойде Стояновият син и ме извика. Аз отидох там, намерих Димитра и Васила, а и нашият чорбаджия Тоне беше там. Димитър ни каза: „Съберете пари, ще купувам оръжие, аз имам хора!“ [6] На това чорбаджи Тоне извади и даде сто гроша, двадесет гроша даде Стоян Мечката, аз пък взех на заем от Велчо Стойнов едно бяло меджидие и го дадох на споменатия Димитър. По тоя начин влязох в комитета.

— Колко червени устава ви даде Димитър?

— Аз не знаях за устави, не ни е давал.

— Колко пъти е идвал Димитър във вашето село?

— Идва два пъти.

— Кой още от вашето село дадоха пари на Димитра и за какво дадоха тия пари?

— Велчо Стойнов и Тошко дадоха по двадесет гроша. Тия пари се събираха за купуване на оръжие, щяхме да се бием, за да възвърнем земята на нашите бащи.

— Ти, който под покровителството на султана си служител на държавата и представител на народа как се довери на думите на няколко безделници от такъв род, влезе в комитета и последва тая идея?

— В началото Димитър ни заплаши: „Който ни издаде, се застрелва.“

— Какво друго знаеш?

— Нищо друго не знаях.

— Кой беше председател в комитетската работа на вашия селски комитет?

— Беше чорбаджи Тоне.

— Каква нужда имахте, [та] влязохте в такъв комитет?

— Нямаме никаква нужда, мене ме заблуди Тоне. В комитета влизат още Велчо и Тошко.

10 зилкаде [1]289 [28 декември 1872] година.

Подписал: поп Стоян

Зададените въпроси и отговори и показанието на споменатия поп Стоян се записаха по-горе в наше присъствие.

10 зилкаде [12]89 [28 декември 1872] година.

Подписаха: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Съррѐ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[7] Разпит на Стоян Младенов от село Желява
28 декември 1872

— Откъде си, имаш ли образование?
— Желявец съм, образование нямам, в чужбина не съм ходил
— Как влезе в бунтовническия комитет?
— Преди десет месеца дойдоха заедно Димитър Дяковчанинът и даскал Васил. Седнахме в една стая в моята къща: Тоне, поп Стоян и аз. Димитър отвори и прочете някакви книжа. Той казваше да събираме пари, да купуваме оръжие, да се бием да вземем земята си.

— Колко гроша даде ти?
— Аз дадох едно бяло меджидие.
— Колко пъти идва в къщата ти Димитър [и] прави ли събрания?
— Идва два пъти.
— Колко души се записахте от вашето село и колко пари дадохте?

— Бяхме пет души. Аз дадох едно меджидие, колко дадох останалите — не зная.

— Кой беше председател на събранието ви?
— Тоне и попът знаят да четат, те бяха.
— Имаш ли сведения за друго нещо?
— Не, нямам.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Стоян Младенов

Зададените въпроси и отговори и показанието на споменатия Стоян Младенов се записаха по-горе в наше присъствие.

10 зилкаде [12] 89 [28 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Съррѐ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[8] Разпит на чорбаджи Тоне Иванов от Желява
28 декември 1872

— Откъде си, с какво се занимаваш, какво образование имаш?
— От село Желява съм, занимавам се със земеделие и кръчмарство, учих се в Желява.

— Кога влезе в комитета?
— Беше преди десет месеца. Един ден Димитър Дяковчанинът и даскал Васил дойдоха в моя хан. Там бяхме: аз и съселянинът ми Велчо. Изваждайки ни няколко книжа, той [Димитър] ги прочете и обясни идеята на комитета. „На комитета са нужни пари, ще се събират пари, ще се купува оръжие, ще дойде време да се отървете от това тегло. Не виждате ли, мюлтезимите пишат две кола сено за три, ето затова да събираме пари, да купим оръжие, [за] да се отървем от тия тежки работи. Най-напред да поискаме правда, не може ли — да се бием!“ Той искаше да ни даде комитетския устав, [но] ние се уплашихме [и] не го взехме. Те ни казаха: „Ако вие ни обадите на

властта, ще ви убием!“ Ние рекохме: „Няма да казваме.“ Те станаха и си отидоха. След един месец ние дойдохме със Стояна в София на пазар. При владишкия конак срещнахме даскал Христо. „Желявци ли сте?“ ни попита той. „Да“, отговорихме ние. Той ни заведе в училището и ни каза: „Има двама души, [които] ходят като търговци, но те не са търговци, [а] комитетски пълномощници; те ще дойдат във вашето село [и] ще ви разяснят целите на комитета. Каквото и да кажат, каквито и наставления да дадат — приемете ги, не се бойте!“ Ние казахме „добре“ и си заминахме за село. След двадесет деня ние пак дойдохме на пазар [и] пак отидохме в къщата на даскала. Той ни запита: „Идва ли Димитър?“ „Не е идвал“, казах аз. „Ако тия дни дойде, предупредете го да не идва в София. Ние имаме тук препирня с даскалите, да не видят, че Димитър идва у мене, защото ще ме обадят на властта.“ След това ние си отидохме на село. След 3—5 дена в нашето село дойдоха Димитър и даскал Васил. Ние [му] съобщихме това, което даскал Христо ни каза и, постъпихме в комитета. Димитър ни даде три устава и аз [му] дадох сто гроша.

— Къде останаха уставите!

— Той заповяда един да остане у нас, един да се предаде на Димитър ножара, за да го предаде на игумена на Драгалевския манастир — Генадий, аз му го дадох. „От село Елешница ще дойде Стоил Величков, и нему ще дадеш един!“ После Величков дойде и аз му го дадох.

— Колко пъти идва Димитър, колко събрания правихте и къде ги правихте?

— Той идва три пъти: веднаж в моя хан и два пъти у Стоян Младенов, там правихме събрание.

— Колко пари събрахте?

— Аз дадох сто гроша, попът, Стоян, Тошко и Велчо дадоха още по двадесет гроша.

— За какво бяха тия пари?

— За разноски, или за купуване на оръжие, щяхме да се бием.

[9] — Кой беше председател на събранието и как беше името на комитета?

— В събранието всички бяхме еднакви. Димитър каза името на комитета, но аз не го запомних.

— Имаш ли други сведения?

— Нямам. Ние никога не се доверявахме на Димитра, доверявахме се на даскал Христо.

Подписал: Тоне Иванов

Разпит на софийския даскал Христо Петров Ковачев
28 декември 1872

— Откъде си родом, какво работиш, къде си се учил?

— Аз съм от Сопот, от четири години даскалувам в София.

Учих се в Сопот и Пловдив.

— Ходил ли си в чужбина?

— Не, не съм ходил.

— Как постъпи в комитета?

— Димитър идва два пъти и ми предложи да се запиша в тоя комитет, обаче аз не приех. Един ден, през великите пости, той дойде в къщата ми и каза: „Даскале, ти си учил, знаеш ли да четеш турски, виж тезкеретата ми, мои ли са?“ Аз ги прегледах. После той ми каза: „Как се поминувате тук с османлиите?“ „Много добре се поминуваме“, казах аз. Димитър ми рече: „Ти не си добър човек. Вчера минах през село Желява. Там разговарях с двама души, те са добри хора. Аз ще ги изпратя при тебе, но нищо не им казвай, [защото] после зле ще патиш!“ Макар и да предположих, че е шпионин или комитетски човек, [все пак] не можах да го разбера добре. След няколко дня от Желява дойдоха попът и [още] няколко души. Намерих ги пред софийската митрополия. Попитах ги: „Идва ли такъв и такъв човек? Какво направихте?“ Какво казаха те, не помня, но те рекоха: „Идва, разговаряхме, иска ни пари и ние му дадохме.“ После аз им казах: „Ако бяхте задържали тия пари за училището, щеше да бъде по-добре.“ Когато Димитър дойде втори път при мене, [той] ми каза, че трябва да постъпя в комитета, и ми донесе едно писмо. Казах му, че не влизам, това не е моя работа. Тогава Димитър ми рече: „Ти си шпионин, ако ти не приемеш тая работа и обадиш на властта, знай — ще умреш!“ След това аз казах: „Няма да обаждам никому.“ После Димитър ми каза: „Не [ми] останаха [пари за] харчлък, дай ми малко пари за харчлък!“ „Нямам в себе си пари, друг път ще ти дам“, отговорих аз. „Не, няма време за друг път, може да [ме] обадиш, сега ми дай!“ каза той. Тогава аз отговорих: „Ще ти донеса пари, иди си [и] ела след малко пак.“ Той каза: „Аз ще вървя, [но ти] ела бърже!“ [10] Аз рекох: „Ти върви, привечер мини от тук, ще ти ги дам.“ На това споменатият запита: „Колко лири да запиша за тебе?“ „Не говоря за такива пари, казах аз, ако дам, мога да дам две меджидиета.“ И той си отиде. Вечерта аз избягах от дома и, да не го срещна, не си идвах в къщи до два часа през нощта. Когато след два [часа] си отидох в къщи, аз не попитах дали Димитър е идвал нея вечер или не.

— Какво пишеше в писмото, което ти остави Димитър?

— Покана от комитета със следните въпроси: колко оръжие, колко хора и колко кола сено може да се събере.

— Кой беше подписал това писмо и какво стана с него?

— Имаше няколко подписа, помня само един — Кърджалъ. Писмото аз изгорих после.

— Ти казваше, че съвсем не си бил в комитета и не познаваш Димитра. Като не си в комитета, как Димитър току-така може да дойде и ти даде писмо?

— Когато Димитър дойде при мене, преди него от село беше дошъл един човек. Поради навалицата [човекът] не могъл да влезе при мене. Аз попитах [Димитра]: „Кое е това лице?“ Той ми каза: „Щом не влизаш в комитета, няма да ти го кажа!“

— Не си бил в комитета и не си обещавал на Димитра да постъпиш в него. Ако обаче Димитър дойде и каже, какво ще речеш?

— Аз не съм бил в комитета и не съм обещавал на Димитра.

Призова се Димитър Дяковчанинът и се извърши очна ставка със споменатия даскал Христо. Димитър се е срещал много пъти с

Христо и с Дякон Левски. „После Левски изпрати и мене при тогова [Христо], аз дойдох [в София], намерих го [и] водихме комитетски разговор.“

Димитър в предишните показания казва, че споменатият Христо е бил измежду комитетските хора, давал [му] е [и] преди писма. Отначало той [Димитър], като не могъл да убеди желявчани, изпратил ги при споменатия Христо. Христо убедил желявчани, дори той приемал писмата с радост. Споменатият Христо се съгласил да влезе в комитета и говорил всякакви работи, отнасящи се до него. Той [Христо] възприел с удоволствие думите му [на Димитра], ако не беше ги възприел, той нямаше да ходи още веднаж при споменатия [Христо]. Споменатият Христо му дал още пет бели меджидиета и два пъти [Димитър му] донесъл писма: едно от Левски и едно от Ловчанския комитет. Друг път изпратил на споменатия [т. е. на Димитра] писмо с пощата и каза дори, че [Христо] имал прозвище Исак Хаим. Споменатият Христо се придържа о предишното си показание, заради което се състави настоящето, подписано и от двамата.

10 зилкаде [12] 89 [28 декември 1872] година.

Подписал: даскал Христо

[Отпечатал пръст]: Димитър от Дяково

Призоваха се още поп Стоян и чорбаджията Тоне от село Желява. Извърши се очна ставка със споменатия даскал Христо. На зададените им въпроси: „Вие казахте: „Видяхме даскала в София при митрополията,“ тоя ли е даскалът и какво ви каза той?“, споменатите отговориха: „Ето, тоя даскал Христо ни извика в училището и ни каза: „Във вашето село ще дойдат двама души“ и ни описа външността им. „Те ще ви кажат някои неща, да ги изслушате!“ Ние казахме на даскала: „Те идваха при нас, но като не ги познахме, не ги приехме“. [11]. Щом казахме: „Не ги приехме“, даскал Христо рече: „Те ще дойдат още веднаж във вашето село, не ги отбягвайте, защото и ние знаем за това, и' слушайте какво ще ви кажат.“ Когато после Димитър дойде в селото ни, както и по-горе казахме, ние приехме и него и неговите думи.“ Те признаха, че са влезли в комитета по неговите изказвания [на Христо], но ако той не е бил в комитета и не им е говорил, те не щели да постъпят в комитета. Христо отказа: „Аз не съм ги убеждавал, не съм казвал нито една дума: влезте или не влизайте!“ Той се придържа о предишните си показания, за което се състави настоящето и се подписа от всички.

10 зилкаде [12] 89 [28 декември 1872] година.

Подписали: поп Стоян, чорбаджи Тоне, даскал Христо

Зададените въпроси и отговори, показанията на споменатия Христо и извършените очни ставки с Димитра, поп Стоян и Тоне се записаха по-горе в наше присъствие.

10 зилкаде [12] 89 или 28 декември [12] 88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Саадуллах Съррѐ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

Разпит на Велчо от Желява

30 декември 1872

— Как ти е името, как е името на баща ти, откъде си, какво работиш и на колко си години?

— Велчо, бащиното ми — Стойно, желявец съм, на четиридесет години, занимавам се с овчарство.

— Числил си се към комитета, образуван за бунтуване на българското население, кога и как постъпи?

— Аз винаги овчарувам в планината, в село слизам един-два пъти в месеца, не знам за такива работи.

— Защо казваш, че не знаеш? Тоне, поп Стоян, Стоян Младенов, Тошко и ти сте били вътре [в комитета], давали сте пари [и] ти си дал двадесет гроша.

— Аз изобщо не ги познавам, аз нямам пари дори да си купя сол, как ще дам двадесет гроша!

— Ако тия твои другари дойдат и ти кажат в лицето, какво ще речеш?

— Повикайте ги да кажат, ако искат нека ме набедят, аз такава работа не зная.

[Отпечатах пръст]: Велчо Стойнов от Желява

Когато се направи очна ставка между Велчо Стойнов и чорбаджията Тоне, поп Стоян и Стоян Младенов от Желява, споменатите казаха, че при идването на Димитра, Велчо бил заедно с тях, дал двадесет гроша и приел [да влезе] в комитета. Споменатият Велчо поддържа предишните си показания.

12 зилкаде [12]89 [30 декември 1872] година.

Подписал поп Стоян, Тоне също, Стоян Младенов отпечатах пръст, Велчо Стойнов също.

Зададените въпроси и отговори и показанието на споменатия Велчо се протоколираха по-горе в наше присъствие.

12 зилкаде [12]89 [30 декември 1872] година.

[Подписах]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Съррѝ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[12]

Разпит на желявеца Тошко

30 декември 1872

— Името ти, името на баща ти, откъде си, на колко си години и какво работиш?

— Тошко, бащиното ми — Стойно, от Желява съм, на четиридесет години, занимавам се със земеделие и овчарство.

— Бил си в бунтовническия комитет, кога и как влезе?

— Аз паса овците, живея в планината, такива работи не съм чувал; занимавам се със своята работа, старая се да си плащам данъка и търся своето спокойствие под покровителството на падишаха. За работите в село аз не зная нищо.

— Поп Стоян, Стоян Младенов, Тоне, Велчо и ти сте постъпили в комитета. И ти си дал двадесет гроша?

— Такава работа не зная, аз нямам пари за бръснене, та ще дам двадесет гроша!

— Ако тия ти кажат в лицето, какво ще речеш?

— Ако кажат, нека кажат, аз зная себе си, такава работа не приемам.

Когато се извърши очна ставка между поп Стоян, Тоне, Стоян Младенов и Тошко, споменатите казаха, че Тошко е влязъл заедно с тях в комитета и е дал двадесет гроша. Споменатият Тошко каза, че няма сведения за такива работи. Те и да са правили [такива неща], той не щял да приеме такава работа, че търсил спокойствието си под царското покровителство и се молил за здравето на падишаха.

12 зилкаде [12]89 [30 декември 1872] година.

Подписал поп Стоян, чорбаджи Тоне също, Стоян Младенов отпечата пръст, Тошко също.

Показанието на споменатия Тошко от Желява и очните ставки на Тоне чорбаджията, Стоян Младенов и поп Стоян се протоколираха по-горе и се извършиха в наше присъствие.

13 зилкаде [12]89 [30 декември 1872] година.

[Подписаха]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[13] Разпит на ловчанския търговец Димитър Николов Пъшков

30 декември 1872

— Откъде си, какъв ти е занаятът, знаеш ли да четеш и да пишеш, ходил ли си в чужбина?

— Ловчанец съм, търгувам със зърнени храни, чета и пиша, учил съм в Ловеч, никъде не съм ходил.

— Кога и как постъпи в комитета, образуван за бунтуване на българското население?

— Нищо не зная.

— Не си ли чувал за комитета?

— Не съм чувал.

— Първият комитет се образува във вашия град Ловеч. Димитър и Левски са дохождали толкова пъти, може ли да не си чувал?

— Не съм чувал и не зная такава работа.

Подписал: Димитър Пъшков

Зададените въпроси и отговори и показанието на споменатия Димитър Пъшков се протоколираха в наше присъствие.

12 зилкаде [12] 89 [30 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Съррѝ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

Призоваха се Димитър Дяковчанинът и Анастас плевненецът и се направи очна ставка с Димитър Пъшков. Споменатият Димитър от Дяково разказа, че Димитър Пъшков е член на комитета, че в Ловеч много пъти са правили събрания заедно, че той [Д. Пъшков] разпространявал книгата, които идвали отсреща [Букурещ] за Ловчанския комитет. Анастас плевненецът разказа, че когато го повикали в Ловчанския комитет, споменатият Димитър Пъшков се намирал на събраниято, дори той [Анастас] седял до него, попитал го как се казва, че той [Д. Пъшков] съобщил, че се казва Димитър Пъшков, че споменатият [Д. Пъшков] се числял към комитета. Присъстващият Стоян пандурът разказва, че макар да е видял споменатия Димитър Пъшков в хана му, на комитетско събрание не го е виждал. Димитър Пъшков заяви, че не познава никого от тия, че няма сведения за тия работи, и продължава да крие и отрича, за което се състави настоящето и всички се подписаха.

12 зилкаде [12] 89 [30 декември 1872] година.

Димитър от Дяково отпечата прѣст, Анастас от Плевен подписа, Стоян пандура отпечата прѣст, Димитър Пъшков подписа.

Очните ставки на споменатия Димитър Пъшков с Димитър Дяковчанина, Анастас плевненеца и Стоян пандура се извършиха в наше присъствие.

12 зилкаде [12] 89 [30 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Съррѝ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[14] Разпит на Марин Попов 30 декември 1872

— Кажи кога и как постѣпи в бунтовническият комитет?
— Такава работа аз нито съм чувал, нито пък зная, нямам сведения.
— Ако хора, които знаят, ти кажат в лицето, че си бил в комитета и че си имал сведения за всички комитетски работи, какво ще речеш?

— Нека дойдат да кажат, аз такава работа не зная.

Когато се направиха очни ставки между Марин Попов и Димитър сърбина, Анастас плевненеца и Дидьо Пеев, Димитър сърбинът разказа, че ходил седем-осем пъти в къщата на Марин Попов, че постоянно ходил в Мариновата къща и правил събрание, че комитетските книжа изхождали винаги от Ловеч, че Дякон Левски и убитият

в Русе Ангел Кънчев ходели винаги в къщата на споменатия, че комитетските събрания ставали в Мариновата къща, че големите комитетски събрания ставали [пак] в Мариновата къща. Марин купил на Дякон Левски, на Ангел Кънчев и нему [на Общи] за три хиляди гроша коне, за да обикалят комитетските места. От Мариновата къща в Ловеч се разпространявали всички комитетски бунтовнически книжа и в неговата къща се получавали всички комитетски книжа, идващи от околните [комитети]. Минаващите от Влашко хора идвали направо в неговата къща и се изпращали за бунтуване навсякъде чрез него. Анастас плевенецът даде показания, че донесените отсреща четиридесет револвера от Мариновия брат Тошко били изпратени в Ловеч на Марина, и че неговата къща в Ловеч е била комитетска, че Марин бил в комитета, и че всичко ставало с негово посредство. Дидьо Пеев разказа също така, че Мариновата къща била комитетска, че Дякон Левски нощувал там, че и той ходил с Дякон Левски три пъти в тая къща, че там се срещали, и че идващите книжа от комитетите се давали на Марина. Вутьо Ветъов каза, че когато нападнали с Дякон Левски къщата в Ловеч и убили човека, излезли пак от Мариновия хан. Идващите от комитетите книжа се получавали от Марина, неговият хан бил комитетски, че когато след нападението те избягали в лозята, братът на Марина с малко повреденото око докарал коня в лозята, и че той оставил взетото за нападението облекло в Мариновия хан. Споменатият Марин Попов отрича всичко казано и остава при старото положение.

12 зилкаде [12]89 [30 декември 1872] година.

Подписал: Димитър, Анастас също, Дидьо Пеев също
Вутьо Ветъов също, Марин Попов също.

Призова се Стоян пандурът и се извърши очна ставка със споменатия Марин. Стоян заяви, че споменатият Марин поп Луканов е от Ловеч, че той [Стоян] донасял от Тетевен пет-шест пъти писма и ги предавал на Марина, че идващите у него [у Марина] вземал той и ги носил, че винаги разговаряли по комитетски работи, че е бил [Марин] в комитета, [и] че напразно отрича. Споменатият Марин отрича категорически и настоятелно да познава дори Стояна и да му е давал да носи такива книжа, за което се направи настоящето и те се подписаха.

12 зилкаде [12]89 [30 декември 1872] година.

Стоян отпечатал пръст, Марин поп Луканов подписал.

Горните очни ставки на споменатия Марин с Димитра, Анастаса, Дидьо Пеев, Вутьо Ветъов и Стоян пандура се извършиха и протоколираха по-горе в наше присъствие.

12 зилкаде [12]89 [30 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Му-стафа, Мехмед Салим, Саадуллах Съррѐ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

— Как ти е името, как е името на баща ти, какъв е занаятът ти, на колко си години, знаеш ли да четеш и пишеш, ходил ли си в чужбина?

— Марин Татарчев, бащиното ми — Никола, лопянчанин съм, занимавам се със земеделие и съм на четиридесет и две години, зная да чета и пиша, учил съм в Етрополе, в чужбина не съм ходил.

— Казват, че си бил в комитета, образуван за бунтуване на българското население, как постъпи?

— Аз не зная и не познавам такъв комитет.

— Дал си дори на поп Георги сто и двадесет гроша, какви са тия пари?

— Аз не съм дал нито пара.

— Твоят съселанин Станчо поп Николов казва, че тия сто и двадесет гроша са за вестник, ако той ти каже в лицето, какво ще речеш?

— Аз не мога да чета вестник, нека дойде и да каже, аз съм сем не познавам такава работа.

Подписал: Марин Татарчев

Извърши се очна ставка между лопянчанина Станчо и Марин Татарчев. Станчо разказа, че споменатият Марин дал на Марин Попов сто и двадесет гроша за вестник, това той не е виждал, но когато поп Георги дошъл в Мариновата къща, той дал два алтъна, два алтъна дал и Марин [Татарчев]. Марин заяви, че наистина е дал два алтъна, но не ги е дал за попа, а за пасене добитък в планината. Поп Георги каза, че получил от Станча две лири за комитета, дал дори и разписка. От Марин Татарчев той не получил нито пара и не е разговарял със споменатия за комитета.

13 зилкаде [12] 89 [31 декември 1872] година.

Поп Георги подписал, Станчо подписал, Марин Татарчев подписал.

71

СЪДЕБНО-СЛЕДСТВЕН РАЗПИТ НА ГЛАВАТАРЯ НА БУНТОВНИЧЕСКИЯ КОМИТЕТ ВАСИЛ ДЯКОН ЛЕВСКИ И НА ДВАМАТА МУ ДРУГАРИ, ИЗВЪРШЕН ОТ НАРОЧНАТА КОМИСИЯ

25 зилкаде [12] 89 [13 януари 1873] година

[1] Разпит на Василя

5 януари 1873

— Как е името ти, как е името на баща ти, откъде си, какво е занятието ти, на колко си години?

— Васил, на баща ми — Иван, от Карлово съм [и] съм на двадесет и шест-двадесет и седем години, занятието ми е да облекчавам положението на българите и обикалях, за да им давам упование.

— Кога излезе от родното си място Карлово и къде ходи?

— Излязох преди седем години, отидох в Сърбия и обикалях из Влашко.

— С какво се занимаше в Сърбия и Влашко?

— В Сърбия ходих да се уча в училище, а от Сърбия ме извикаха в бунтовническия комитет, във Влашко

— Викаха те в бунтовническия комитет за каква служба?

— Възложиха ми да обнадеждавам цяла България.

— В какво се състои това твое обнадеждаване и как щеше да го извършваш?

— Данъци много, а нямаш спокойствие. [Ето], за това щях да ги обнадеждавам.

— Къде ходи с тая цел и какво правеше из местата, където ходеше?

— Ходих в Свищов, Ловеч, Търново и Пловдив, защото Сърбия, Влашко, Черна Гора и Гърция са готови да заграт България, затова, за да не дадем земята си. Обикалях [и] в местата, дето ходех, оставях книжа; три пъти идвах [и] в София.

— Какво пишеше в дадените ти от комитета предписания и в разпространяваните от тебе книжа?

— Дадените от комитета книжа бяха запечатани, какво пишеше в тях — не знам.

— Ти каза вече, че са те извикали в комитета, за да изпълняваш тая служба. Най-напред къде отиде, как обикаляше казаните от теб места, какво правеше [там] и как намираше хората?

— [След] като ме упълномощиха от комисията във Влашко, аз отидох най-напред в Свищов. Пристигнах вечерта, сутринта влязох в кафенето, но комитетските хора не познавах. Те обаче ме знаяха. Когато излязох от кафенето, те изпратиха след мене човек. В ръцете на тоя [човек] имаше някакъв знак; знака аз познавах. Когато излизах на края на селото, показвах ми знака. Щом виждах тоя знак, предавах дадените от комисията предписания. Те [ги] отваряха и [ги] прочитаха. Предписанията оставих най-напред в Свищов, обаче от кои [се четяха] — имената им не знам. Дигнах се от Свищов и отидох в Ловеч. Отидох в хана на дядо Станчо. Както [и] и преди казах, излязох на края на града, излезе един със знак в ръката, аз му дадох предписанията, обаче как е името му — не знам и не го познавам. Оттам заминах за Търново и после за Пловдив. Наставленията предадох както по-преди.

— Как ти посочваха тия знаци?

— Когато ме виждаха, подсвирваха и размахваха намиращия се в ръката знак. Аз разбирах и предавах наставленията.

— Отгде знаеха те, че идваш от комитета?

— Защото, когато ме извикаха най-напред в Централния комитет, от всеки край имаше по един човек. За да не се познават един други, те си поставяха маска на лицето. Отначало в Букурещ ме извика един търговец, на име Ценович. Тоя човек се намира в Букурещката комисия, той ме назначи на тая работа. [2] Маскираните хора бяха от различни краища, затова, когато ме виждаха там — когато аз отивах в комисията, лицето ми беше открито — ме познавах.

— След разпространяването на тия книжа, пишеше ли на комисията в Букурещ?

— Аз сам отивах. Ценович имаше един свой човек. В Букурещ аз го намирах в кафенето на „Габровени“ и му казвах.

— Колко такива книжа донесе от Букурещ и колко пъти?

— Донасях много пъти, обаче за всеки град оставях на едно място по три-четири писма; те ги разпространявах помежду си, както намираха за добре.

— Всякога ли, когато донасяше писма, ги предаваше на същия човек, когото виждаше първи път със знак в ръката?

— Всеки път различен човек показваше знака.

— Ти не пишеше ли никак писма на комитетите?

— Пиших. Както казах преди, давах ги на човека със знака в ръката, той ги изпращаше.

— За къде пишеше писма и как ги подписваше?

— Местото не се надписваше. Надписвах [ги] до комитетите и се подписвах Левски, Арслан Дервишоглу, пишех също така и Кърджалъ.

— Кажй: какви неща пишеше в твоите писма?

— Пиших, че тук работата върви добре, че тук работата е слаба, [като припомнях] да не издават дума.

— През времето, когато обикаляше, отгде вземаше [пари за] направените разноски и кой ги даваше?

— Човекът, който идваше в кафенето в Букурещ, донасяше заедно с книжата и парите.

— Колко време обикаля?

— С тая година обикалям три години.

— Къде е постоянното ти местожителство?

— Никъде не живея постоянно.

— [След] колко време обикаляне се завръщаше в Букурещ?

— Обикалях една, две, три седмици и пак отивах [в Букурещ].

— Нямаше ли приятели в местата, където обикаляше, и не се ли срещаше с някого?

— Не се срещам с никого, защото те не ми се изказваха.

— Много хора те познават и са се срещали с тебе, защо не ги изкажеш?

— Никого не познавам.

— Не познаваш ли Димитра, който седи насреща ти, не си ли разговарял с него върху комитета и не си ли обикалял заедно с него?

— Виждах го два пъти във Влашко, но че ходи по тия работи — не зная. В Букурещ научих, че по тая работа обикаля някакъв човек, и че не върши добра работа. Писа се писмо: без подписа на Левски [тоя човек] да не се приема; кой е тоя човек — аз не зная, аз обикалях сам, с никого не ходех.

— Заедно с Димитра вие сте обиколили твърде много села, правили сте комитетски събрания, [това той] ти казва в лицето, какво ще кажеш ти?

— Аз с тогова никога не съм ходил, обикалях сам саменичък.

— Ако дойдат тука хората от селата, които сте обикаляли заедно, и ти кажат в лицето, че сте правили комитетски събрания, какво ще речеш?

— Във всяко село има комитетски човек, но тях аз никак не познавах, [поради това], че според намиращите се у мене наставления, аз [не трябва] да ги познавам.

— Познаваше ли Ценовича от Букурещ, преди да постъпиш в тая работа?

— В началото се образува един комитет; той се пренесе на Балкана. По онова време аз бях в Букурещ [и] се срещнах с него [Ценович], оттам го познавах.

[3] — Как се срещна най-напред със Ценович?

— Когато той виждаше някой чужденец, запитваше го [кой е той], по тоя начин се срещнах [с него].

— Колко години преди да влезеш в тая работа беше първоначалната ти среща [с него]?

— Срещнах се [с него] три години преди да постъпя в тая работа.

— Когато излезе от родното си място — Карлово, къде отиде най-напред?

— Излязох от града [и] и отидох най-напред в Тулча. [Там] живях една година [и] учителствувах. Оттам минах в Галац, престоях пет-шест дена [и] заминах за Букурещ, [където] престоях десет дена. После отидох да се уча в сръбско училище.

— Къде се учи първоначално?

— Учих се в родния си град.

— Какъв език изучаваше в Сърбия?

— Учих сръбски език две години и следвах училището.

— Отгде знаеше Ценович, че ти се учиш в Сърбия в училище, [та] те извика тоя път за тая работа, чрез кого те извика, и, когато отиде в Букурещ, къде намери ти Ценовича?

— Още когато бях в училището, чух, че във Влашко се образувал комитет. Отидох в Букурещ, намерих Хаджи Димитра, попитах за организацията им. Той ми каза. Тяхната организация не ми хареса, защото бяха около стотина души, затова се върнах обратно. Постъпих във военното училище, после Ценович ми изпрати едно писмо [и] ме извика. Съдържанието на писмото беше: „От всички страни се събраха българи, образува се комитет, да дойдеш час по-скоро!“ Заминах за Букурещ, намерих Ценовича, той ми каза, че от всички краища на България имало много хора; дошлите тука [хора] ще избират комитетски членове; поради това, че те се намират в постоянни вземания и давания, в събранието ще влизат с маска. Тия маскирани хора ще гласуват за избиране на шест члена. Тогава, за да ме опознаят, не [ми] поставиха маска. Тия маскирани ме видяха, за да ме познават в местата, които [ще] обикалям.

Събраните [там] хора избраха от намиращите се във Влашко българи шест члена, които да образуват комитетския съвет, имената им, обаче не зная, поради това, че те бяха тайни. Тия шест души избраха един таен председател; и името на председателя не зная.

— Чие име стоеше в подписа или върху печата на наставленията, които ти даваха?

— Когато отивах в Букурещ, аз слизах в хана „Габровени“ посочваха ме на тайни хора; после един непознат човек донасяше и ми даваше необходимите за определената ми работа наставления и писма. Поради това, че тия наставления бяха донасяни от човека запечатани в плик, аз не зная [чий] беше подписът и [какъв] беше

печатът; донесените и предадените от тоя човек книга не бяха надписани, казваха ми [адресите] устно и аз, за да зная, надписах ги [сам].

— Как прие назначението си за тая работа от хора из една непозната среда, чиито лица не си виждал?

— Постъпих изключително по подбудата на видния букурещки гражданин Димитраки Ценович от Свищов и с дадените ми от него уверения.

[4] Повторен разпит на споменатия Васил Левски
5 януари 1873

— Прочее, ти казваш, че си приел тая работа по подбудата и под закрилата на тоя Димитраки Ценович. След като по тоя начин прие тая работа, кажи правичката: кога мина най-напред от Влашко тука, по какъв начин мина и къде отиде?

— През хиляда осемстотин и шестдесет и девета година от Христа, месец май, аз извадих един влашки паспорт с име Стан Станчулеску и дойдох най-напред от Гюргево в Свищов. Според нашите наредби, щом пристигнем на едно място, ние преспивахме там една нощ. След като давахме възможност на познаващите ни да узнаят за нас, сутрин излизахме вън от града. Някой от ония, които, разбира се, ни познаваха, идваше след нас, давайки знак с една бяла кърпа в ръка, като подсвирва и подскача. Когато виждахме човека с бялата кърпа в ръка, ние излизахме на един край, в някое уединено място. След като предадохме намиращето се у нас писмо, ние се разделяхме. Ето, това е нашето правило. Когато за първи път дойдох в Свищов, аз слязох в кафенето на хана на един търговец — Косто. Нея нощ спях там [в хана]. Сутринта излязох според уговорката вън от града. По тоя начин един човек дойде при мене, даде ми знак [и] аз му дадох намиращото се у мене писмо. Същият ден се дигнах оттам и с коня, който купих там, отидох направо за Ловеч. Там отседнах в хана на Тодор Станчев. Там също, както [и] по-преди казах, и както направих в Свищов, излязох вън от града [и] предадох писмото за Ловеч. Обаче преди да предам писмото, аз отидох в Мариновото кафене. Ставайки оттам, излязох вън от града [и] предадох писмото. След това, в Търново слязох в хана на хаджийката. На другата сутрин влязох в едно голямо кафене, името на собственика му не зная, дето се събираха търговците. После излязох на края на града. Пак по предишния начин при мене дойде един човек със знак [и] аз [му] предадох писмото. Оттам отидох в Пловдив [и] отседнах в хана Ики капу. Сутринта слязох в кафенето на тоя хан и след като седях според обичая един два часа, пак излязох вън от града и предадох писмото на дошлия след мене човек, който ми посочи знака. Оттам пак през същите места, през които бях минал, се завърнах отсреща, в Букурещ.

— Взе ли отговорите на тия писма?

— Донесените в началото писма се състояха от указания — какви ще бъдат комитетските пощи и по какъв начин тия комитети ще кореспондират с Букурещкия комитет. Отговорите на тях се изпращаха чрез така уредените пощи.

— Когато се завърна в Букурещ, колко стоя там и в какви начинания беше зает? След колко [време] мина [пак] отсам?

[5] — Когато се върнах в Букурещ, дадох ми от изготвения от комитета устав, за да го разпространявам между другите отсамни комитети; чрез комитетската поща аз изпратих броевете [от тоя устав] на комитетите. Всеки комитет, [след] като поправяше по собствено усмотрение тоя брой, връщаше го пак в Букурещ. След като дойде така поправен, тоя устав се напечата и ми дадох от него необходимото количество. Обаче, поради опасността от пренасянето на тия устави отсам, аз не ги пренесох, пренесоха се чрез комитетската поща в Свищов. В Свищов задържаха за себе си нужното количество, [а] остатъка ми върнаха. И тия устави аз предадох по същия начин, както предадох по-рано и писмата в Търново, Ловеч и Пловдив. След като отидох в Пловдив, заминах обратно [и] минах в Букурещ. За да проверя какви са впечатленията от устава всред народа, не давайки никому възможност да ме познае, отбивах се и обикалях по кафенетата и обществените места в градовете. Оттам се върнах пак в Букурещ.

— При тия проверки, как можа да разбереш впечатленията от тоя устав между народа? Благоприятен ли беше за вас [резултатът] или не?

— При проверката, която извърших, аз разбрах, че комитетският въпрос не е разгласен между простолюдието, следователно той се пази в голяма тайна, което нещо е в наша полза.

— Къде отиде при второто ти връщане в Букурещ, какво прави и кога мина пак отсам?

— При връщането ми в Букурещ, тоя път, по силата на необходимостта, четири-пет месеца не минах отсам. Малко преди обира на хазната заминах през Цариград по суша за Пловдив. Когато пристигнах там, от Букурещ дойде едно писмо, в което беше казано: „Хазната, която отивала за София, била обрана; поради това задържан бил някой си Димитър; ако по тоя случай се заловят и комитетските хора, ти дай знак за повдигане на общо въстание, ние ще нишем на всички войводи [и] те ще ти се притекат на помощ.“ След като прочетох това писмо, аз размислих: поради това, че обирът на тая хазна е разбойничество, не намирах за подходящо да се повдигне въстание. Затова писах на намиращите се в цяла България комитети, за идването от Букурещ на такава заповед, и че понеже в случая се касае за разбойничество, няма основание за въстание. В същия смисъл отговорих и на Букурещкия комитет. След тоя отговор Букурещкият комитет искаше да ме отстрани и освободи от работа. Сетне аз реших да отида в Цариград, да потърся големи личности като вас и, признавайки престъплението и грешката, да поискам прощка и да разправа от начало до край с всички подробности положението.

— Какво ти попречи да изпълниш това си намерение?

— Възнамерявах, щях да отида в Русчук, а оттам щях да отида в Цариград, обаче между това ме раниха и ме заловиха.

18 зилкаде [12] 89 [6 януари 1873] година.

Подписал: Дякон Васил Левски

— Във вчерашния си разпит ти призна, че от Букурещ си минавал отсам три пъти: първия — за да разпространяваш писма относно уредбата на комитетските пощи, втория — по разнасяне на печатните уставы, третия си дошъл през Цариград и си бил заловен. Обаче ти не си извършил толкова малко работи. Ти не си разказал, че си идвал от отсреща [Букурещ] толкова много пъти и [как] си ходил из селата тук от твърде дълго време [и] си организирал комитети; че на събранията ти си чел наставленията [и] си подбуждал към тая работа всички; че за покупка на оръжие и припаси ти си събрал твърде много пари, че си бил над Централния ловчански комитет, че си си служил с името Арслан Дервишоглу и по тоя начин си водил твърде голяма преписка, както с Букурещкия, така и с намиращите се на други места комитети. Разкажи подробно, едно по едно, как ставах тия [работи]?

— Каквото и да се съобщаваше на комитетите, идваше отвъд, от Букурещкия централен комитет [и] аз съобщавах на тукашните комитети. Много пъти аз съобщавах съвсем точно нещата, които трябваше да се съобщават, а ако някога се явяваше нужда да се допълни нещо, аз го допълвах сам, [като] това съобщавах с подписа си. Моето обикаляне из градовете и селата не беше за да подбуждам народа [да влезе] в комитета, а да проверявам как вървят и как се пазят комитетските работи и не се ли издават те; обикалянето ми тук беше наблюдение и проверка. Ако в обикаляните градове и други места забележех някакви порядки, носещи вреди за комитетската работа, аз пишех на Букурещкия комитет [и] оттам идваше заповед да се разследва тая работа. Централният [Ловчанският] комитет пък проучваше положението и пишеше на Букурещкия комитет. Но не само в тия места: ако и между членовете на Букурещкия комитет се появяваше някоя грешка, аз пишех и на тях нужните предупреждения, защото желаше се [всичко] да излиза от една уста, тъй като аз бях организаторът. Парите, които се събираха от селата, се изпращаха в определения от тия села център. Тоя пък център ги провождаше на отсрещния [Букурещкия] комитет, било в мое присъствие, или не. Когато се отбивах в комитетите, които събираха пари, аз давах според нашия ред необходимите разписки. Когато отивах в центъра, давах ми сведения за количеството и мястото на изпратените на отсрещния комитет пари в мое отсъствие.

— Защо събирахте тия пари?

— Събраните пари не бяха за оръжие, защото не беше ясно още какво ще става, парите се събираха само за разноски.

— Купено е било някакво оръжие, как стана това?

— Вероятно тия оръжия са купени от панаирите, ако ги беше купил комитетът, аз щях да зная.

— Ние имаме разписки за получени пари срещу револверите; раздадени от Ловеч из селата, как си издавал ти тия разписки, щом не си знаел?

— Ловчанският комитет не ми казваше, че събира пари за оръжие, казваха ми [само], че са изпратени толкова пари и аз затова давах разписки.

- Как си пишехте с тия комитети?
- Комитетът имаше от село за село, от град за град комитетска поща, кореспондираше се чрез нея.
- Ти не виждаше ли, не познаваше ли комитетските хора?
- Според изискванията на устава, не ми беше работа да ги познавам.
- Сега ли не искаш да ги познаваш, като вадиш [за пример] устава, или и преди не си ги познавал?
- Не ги познавам и тогава не ги познавах.
- И куриерите ли не познаваше?
- Те бяха техни [на комитетите] хора, и тях не познавам.
- Къде предаваше писмата, или имаше пощенска кутия, подобно на държавната поща?
- Когато приготвях осем-десет писма и исках да изпратя някъде някое писмо, аз излизах на края на града, уговаряхме чрез знак с дошлия човек, той вземаше писмата [и] къде ги носеше то — знае.
- В Ловеч в кое кафене даваше тоя знак?
- В Ловеч излизах от Мариновото кафене извън града и [там] давах знак.
- Значи познаваш Марина?
- Показали ми бяха Мариновото кафене, аз отивах там и върших моята работа. Там имаше няколко кафеджии, кой беше Марин — не знаех.
- И в Карлово ли имаше такова кафене?
- В Карлово няма такава работа, и да има, може би друг работи [там], аз не зная, това знае Пловдив. Пловдив не беше под моя обсег на действие.
- [8] — И в Сопот ли е така?
- Те спадат към Пловдив, Пловдив знае, аз не зная.
- До къде се простираха границите на твоята дейност?
- Свищов, Ловеч, Търново, Пловдив — комитетите в тия четири града.
- Как се казват [там] кафеджиите?
- Имената им не зная.
- Има ли в Пловдив такова кафене и как е името на кафеджията?
- В Пловдив има кафене в хана Ики капу, кафеджията е мюсюлманин, името му не зная.
- Пишеше ли си и с хора извън тия комитети?
- Пишеха ми, например, от комитетите, че от живеещите в някои села хора някой не действа добре: „Ти [му] пиши!“ И аз му пишех, обаче кой беше той — не зная, защото, които се намираха в околната, нямаха имена, [а] бяха с номер.
- Защо не пишеха те сами, [а] караха тебе да пишеш?
- Караха мене да пиша, за да не се разбере, че градските комитети подбуждаха селските, защото аз бях самостоятелен пълномощник.
- Когато отиваше в Пловдив, не се ли отбиваше в селата?
- Минавах през селата, [но] да ги питам за нещо — не ми влизаше в работата.

- Не познаваш ли никого в село Царацово?
- Понеже минавах рядко в Пловдив, не си спомням, защото ношувах малко в пловдивските села.
- В Царацово не си ли оставал в къщата на Божил арабаджията?
- Не си спомням.
- Когато отиде в Пловдив, не доведе ли от Извор и Тетевен някого?
- Не зная.
- С пътно тезкере ли отиваше, и кой го изваждаше?
- В Свищов ми прегледаха паспорта и въз основа на него ми издадоха османско тезкере на името на Стан Станчулеску.
- С едно тезкере ли остана и обикаля през трите години? Не, от Влашко всеки път вадих паспорт.

Въпроси към Дидьо Пеев в присъствие на Дякона
6 януари 1873

- Ти казваше, че си ходил с Дякона в Пловдив, сега Дяконът отрича, какво ще кажеш?
- Както заявих в миналото си показание, ние ходихме в Ловеч, в Пловдив и в някои села, ето, казвам му в лицето.
- В коя къща останахте в Царацово?
- Останахме в къщата на Божил арабаджията.
- Как извади тезкере на Дякона?
- Той взема моето тезкере и мина отсреща.

[Подписал]: Дидьо Пеев

Нови въпроси към Дякона

- Ти чу какво каза седящият насреща ти Дидьо Пеев, какво ще кажеш сега на това?
- Тоя може да е ходил с друг, сега обвинява мене.
- [9] — Между книжата ти е и тезкерето, извадено на името на Дидьо Пеев, [и то] е в ръцете ни, няма смисъл да отричаш!
- Истината в случая е тая: за да отида от Извор в Пловдив, аз поисках един човек, изпратиха ми Дидьо Пеев, отидохме заедно.
- Защо отрече преди малко?
- На мене се откриваха много хора, обаче не са работили, как да ги изгоря?
- Ти кажи хората, които работеха. Да започнем най-напред от Свищов. Разкажи: с кого работеше в Свищов?
- В Свищов не останах в ничия къща, защото изгубих бележката, на която беше написано името на кореспондента в Свищовския комитет [и] не можах да се срещна лично [с него]. И в Свищов сигурно не е имало никой, [който] да се занимава с тая работа.
- Кои бяха в Ловеч?
- Познавам Ваньо терзията. В къщата на Ваньо идваха трима шивачи и може би да познавам лицата [им], но имената им не зная.

— Кой познаваш в Търново?

— Както обясних и преди, първият път в Търново, поради това, че не познавах никого, предадох писмото чрез уговорените знаци. От Букурещ ми бяха поръчали да предложа на Стефан Карагьозов, търновски първенец, като влиятелен [човек], да влезе в комитета. После намерих слугата му [и му казах]: „Идвам от Букурещкия комитет, искам да се срещна с него [Карагьозов], ако приеме, съобщи ми!“ Съобщи ми се по тоя слуга, че той приема срещата. Понеже научих, че тъкмо тоя човек е близък на властта, и страхувайки се да не ме издаде, не исках да го видя повече.

— Кой ти каза, че Карагьозов е такъв човек?

— Казаха ми от Букурещ, че тоя човек е човек на властта. „Бъди много предпазлив, виж, помисли, ако го намериш за подходящ, работи [с него]!“ Ето защо не се осмелих, и оттогава до залавянето ми аз не го видях.

— За толкова време, разбира се, ти си научил кой е търновският кореспондент, ние искаме него, а не те питаме и не търсиме ония, които не влизат в комитета.

— Понеже в Търново не приеха да влязат в тая работа и не искаха да се срещнат [с мене], не можах да се запозная с никого.

— Кой познаваш в Пловдив?

— В Пловдив има един лекар, изпратих му писмо, но той не го приел.

— А бе човече, ние не те питаме за ония, които не са приели, а за ония, които са приели, сега това питаме, кажи ги!

— Имаше няколко момчета, но имената им не зная. Има [един] Иван арабаджията, той знае [хората] от Пловдив.

[Подписал]: Васил Дякон Левски

[110] Нов разпит на Васил Дякон Левски
7 януари 1873

— Мехмед Дервишоглу Кърджалъ е име на кой комитет?

— Трябва да е името на Тетевенския комитет.

— Кой беше председателят или първият за града Тетевен, познаваш ли го лично?

— Наредено беше личностите [скрити зад] тия имена да не се познават, председателството и другите длъжности се разпределяха между тях. Аз не можех да се бъркам в определянето на длъжностите, отнасящи се до делото.

— Не знаеш ли имената на хората, които си виждал?

— Ако ги видя лично може би зная имената им, но не си ги спомням.

— Не е възможно в една такава тайна работа да не се знаят имена. Разбира се, ще да знаеш поне едно.

— Имаше един даскал, той се занимаваше с тия работи.

— Когато ходи в Тетевен, устрои ли събрание и чете ли наредбите?

— Да, ходих, събрание стана веднаж в училището и един-два пъти в хана. Аз наистина четох наредбите, но наредби те [си]

имаха отпреди и след малко време започнаха да кореспондират направо с Букурещкия централен комитет. По едно време ние се скарахме с Димитра Дяковчанина [и] аз оставих тетевенската работа разнебитена. Какво стана сетне — не зная.

— Преди да се скарате, кой организира в началото Тетевенския комитет и кой доведе Димитра Дяковчанина в Тетевен, това питахме ние. Ние питахме за събитията преди вашата разпра с Димитра и за самата нея.

— Причината за нашето скарване с Димитра беше, че той не искаше да даде сметка за събраните от комитетите пари, комитетите бяха станали негови собствени.

Въпроси към хаджи Станьо и Петко Милев от Тетевен в присъствието на Дякон Левски

— Познавате ли човека, който седи насреща ви?

— Познаваме го, Дякон Левски е.

— В по-раншния си разпит вие казахте: „Дякон Левски дойде, събра ни и ни прочете наредбите, той ни покани да влезем в комитетската работа и ни заплаши, [и] ние се записахме в комитета.“ Дяконът казва: „Аз прочетох наредбите, но те бяха в комитета отпреди.“ Какво ще кажете вие?

— Преди ние не знаехме такъв комитет. Една нощ той дойде, стоя в село около половин час, прочете ни наредбите и ни запозна с комитета. Той дори заплаши хаджи Станя: „Ако ти не влезеш в комитета, ние сме назначили хора от Плевен и Ловеч, те ще те преследват като сянка и ще те убият.“ Аз дадох дори и пет лири.

— Дяконе Левски, ето тия ти казват в лицето, какво ще речеш ти сега?

— Аз наистина отидох нощем и му казах: „Ако ти издадеш нещо на властта, според постановленията на устава ще те убият“, но не съм го заплашвал с револвер в ръка.

— Преди малко ти каза, че дори не познаваш и лицето му, а сега си спомняш и разговора, който си водил с него. Откажи се от криенето на работата и кажи самата истина!

— Аз зная хората, пред които съм чел наредбите, обаче кой е влязъл след мене [в комитета] — не зная, поради това не мога да изброя имената им.

[11] Въпроси към Марко Йончев, хаджи Ивановите синове—Станчо и Станьо и даскал Иван в присъствието на Дякона

— Познавате ли човека, който седи насреща ви?

— Знаеме го, познаваме го, Дякон Левски е.

— В миналия си разпит вие казахте: „Дякон Левски дойде, чете наредбите, заплаши ни, обясни ни за комитета и ни записа в него.“ А Дякон Левски казва: „Аз наистина четох наредбите, обаче те са образували комитет преди мене.“ Какво ще кажете вие?

— Преди ние не знаехме [що е това] комитет. Казахме вече преди: Дяконът дойде първия път, после прочете наредбите в училището [и] образува комитета. След това той дойде веднаж или два пъти.

[Подписал]: Даскал Иван

— Ние пък го видяхме само веднаж, не знаехме нито комитет нито друго нещо. Той донесе един вестник и ни вкара в комитета,

[Подписал]: Марко Йончев

— Той дойде един ден в нашия хан и свика събрание. Бил образувал нашия комитет при предишното си идване, това ние не знаем. Те после правиха събрание в нашия хан.

[Подписали]: Станчо, Станьо

— А бе, Левски, разбира се ти познаваш комитетските хора, но продължаваш да отричаш. Ти видя вече; искаш ли да доведем насреща ти сто и петдесет души, за да ти кажат [същото]?

— Аз се срещам с много хора. Тъй като не зная кой е влизал в комитета и кой не, имена не мога да кажа. Ако ги видя лично, познавам ги, [но] не мога да зная имената. Тетевенският даскал беше препоръчан от Ваньо терзията, сега, чудна работа, той не знае нищо.

— Кажи кой беше комитетът Сюлейман Дауд и кои познаваш от тях?

— Име на Изворският комитет е. От тоя комитет аз познавам Димитра, Герго Стойков и Марин Попов. Подробности по техните длъжности обаче не зная. Щом пристигнеше в комитета нова наредба, аз бях длъжен да я съобща и съблюдавам, [но] съвсем нямах сведения кой е постъпил в комитета и кой не.

— Кой е комитетът Хасан Касъм и кои познаваш от тях?

— Име е на един комитет, не си спомням. У мене имаше един тефтер, в него беше записано, и тоя тефтер остана в Ловеч.

Въпроси към даскал Васил в присъствието на
Дякона

— Познаваш ли тоя човек, който седи насреща ти?

— Да, познавам го, Дякон Левски е.

— Къде се срещнахте с него и каква работа вършеше Дяконът?

— Както обясних подробно в първия си разпиг, когато ходих по частна работа в Тетевен, там видях Дякона. Той четеше пред комитета книжата и ни покани да влезем в комитета. Ние се уплашихме. Той ни каза: „Ако искате, влезте в тая работа, ако не искате, не влизайте, обаче чухте, ако кажете някому, ще ви убият.“ След двадесет дни, той дойде в Орхание в моя дом. Виждах го два пъти.

[Подписал]: Даскал [Васил]

- Кого познаваш от Видрарския комитет?
- Познавам даскал Васил, поп Георги и даскал Илия. Когато се събрахме в училището, аз им дадох необходимите наставления какво да правят.
- Кой познаваш от Ловчанския комитет?
- Познавам един кафеджия, Марин, и един висок човек, името му не зная.

Нов разпит на Васил Дякон Левски 8 януари 1873

— През времето когато беше в Ловеч, с кои прави комитетско събрание?

— Аз преди казах, [че] освен Ваньо терзията, който сега се намира във Влашко, никого не познавам.

— След като Ваньо замина за Влашко, в чия къща ношуваше ти, колчем ходеше в Ловеч, и къде свикваше събрание?

— След заминаването на Ваньо Ловчанският комитет се разтури.

— Какво ще кажеш, ако дойдат и ти кажат в лицето, че си правил събрания в къщата на Ваньо, че след заминаването на Ваньо, ти си ношувал в Мариновата къща, [и] че си докарал три добичета от Плевен?

— Аз не съм оставал в Мариновата къща, не съм купувал и изпращал добичета от Плевен в Ловеч.

— Когато Димитър минал отсреща [Букурещ] тука с писма и дошъл в Ловеч, ти, Димитър, и от Ловеч поп Кръстьо, Димитър копринаринът, Марин кафеджията и Ваньо терзията сте направили събрание в една колиба в лозята край Ловеч. После тия хора събрали от Ловчанския комитет пари и купили за тебе; за Димитра и за Ангел Кънчев три коня, за да обикаляте България. Парите за тия коне били изпратени в Плевен. Пари за купения за тебе кон ти си взел на заем, така казват Димитър и другите. Ти казваш: „В Ловеч не познавам никого.“ Как е възможно това?

— Димитър ми донесе и предаде писмото към Карлово [и] после замина за Ловеч. Сетне и аз отидох в Ловеч и се намерихме с Димитра в къщата на Ваньо терзията. Аз, Димитър, Ваньо терзията и Ангел Кънчев — четиримата, направихме заседание и стана дума за купуване на коне. Ваньо терзията ни даде пари, откъде ги е взел — не зная. После ние с Ангел Кънчев заминахме за Плевен и купихме един жребец и един кон. Димитър остана малко в един хан в Ловеч и купил за себе си едно добиче, откъде го е купил — не зная.

Въпроси към Димитра в присъствие на Дякона

— Димитре, ти чу думите, които каза Дяконът, верни ли са казаните работи и, ако не са верни, кажи кое е истината!

— Две негови приказки са прави, пет са лъжа.

— Димитре, ти кажи истината!

— Марин кафеджията, Ангел Кънчев и Дякон Левски — тримата, отидоха в Плевен да купят три добичета. Аз останах в Ловеч в Станчовия хан. След като те купили от Плевен два коня — моя купиха в Ловеч от Марин кафеджията — те се върнаха пак при мене в Ловеч, в Станчовия хан, [13] видяха ги. Както казах в предишния си разпит, аз, Дяконът и Ангел Кънчев обиколихме всички села, които преди изборих и организирахме комитети.

[Отпечатах пръст]: Димитър

Нов въпрос към Дякона

— Дяконе, ето, Димитър ти каза в лицето, какво ще речеш ти?

— Ние обходихме с Димитра селата [и] организирахме [комитети], преди отказвах, поради това, че не знаех турски; с Димитра обикаляхме заедно. В Плевен за купуване на добичета ходихме двамата с Ангел Кънчев, Марин го нямаше, тук Димитър лъже.

Нов въпрос към Димитра

— Димитре, понеже ти каза: „Аз не обикалях вече с Дякона“ къде те назначиха да ходиш сам, къде стана това събрание и кои бяха в събранието?

— [Това събрание] стана в Ловеч; имаше седемнадесет души, обаче от тях познавам: намиращия се във Влашко Ваньо терзията, Димитър копринарина, Марин кафеджията, поп Кръстьо и Анастас от Плевен, имената на останалите не знам.

[Отпечатах пръст]: Димитър

Нов въпрос към Дякона

— Дяконе, ти чу какво каза Димитър, какво ще кажеш на това?

— Мене ме нямаше на онова събрание, аз не знам.

Нов въпрос към Димитра

— Димитре, ти чу какво каза Дяконът.

— Да, на онова събрание, той беше заедно [с нас].

— Димитре, от кого дойде заповед за убийството на дякона-владишки наместник, когото ти уби в Орхание?

— Убих го въз основа на писмо, дошло от Ловчанския комитет и от Дякона с подпис Арслан Дервишоглу.

Нов въпрос към Дякона

— Дяконе, ти чу, че Димитър е убил дякона въз основа на твоето писмо с подпис Арслан Дервишоглу, какво ще кажеш на това?

— Според дадения от Димитра рапорт, дяконът щял да издаде работата на властта. Съгласно постановленията на комитетския устав, той трябваше да бъде убит. Аз писах на Букурещкия комитет, че е необходимо да се премахне дяконът, понеже мнението на Букурещкия комитет беше нужно. Докато дойде отговор оттам, Димитър убил дякона в Орхание. После се получи отговор от Букурещ за убиването му. Когато аз [го] пратих на Димитра, чух че ловчанската власт получила телеграма за убиването на дякона. От Букурещ били донесли уж по-напред на Димитра заповед за убийството на дякона.

[14]

Нов въпрос към Димитра

— Димитре, ти казваш, че Дяконът ти писал писмо за убийството на дякона, той обаче казва: „Аз не съм писал писмо.“ Ти не знаеш да четеш, кой ти прочете изпратеното писмо?

— Прочете ми го даскал Иван, когато ходих в Тетевен.

[Отпечатах пръст]: Димитър

Нов въпрос към Дякона

— Дяконе, ти чу казаното от Димитра, ако дойде даскалът и каже [същото], какво ще речеш?

— Комитетите не вършеха никаква работа без подпис с моето лъжливо име Арслан Дервишоглу. Каквото и да съм казал преди за убийството на дякона, аз изпратих на Димитра писмо с подпис. Писма без моя подпис не се приемаха от никой комитет, дори и от Букурещкия.

— Дяконе, във вчерашния си разпит ти каза, че не се събирали пари за оръжие. Димитър казва, че освен парите от другите комитети, само той собственоръчно ти е донесъл и предал двадесет и пет хиляди гроша за купуване на оръжие. Какво ще кажеш ти на това?

— Събраните пари и с мене и без мене се изпращаха от Ловчанския комитет в Букурещ, те бяха за разноски, а не още за купуване на оръжие. Получените от Димитра пари аз изпращах също така отсреща.

— Марин кафеджията от комитета ли е, или не?

— Когато ние с Ваньо терзията излизахме на полето, идваше и Марин кафеджията. За мене Ваньо терзията каза, че съм търновчанин. Той може да е от комитета, но аз не зная.

Въпроси към Анастас от Плевен в присъствието на Дякон Левски

— Познаваш ли седящия насреща ти човек?

— Да, познавам го, той е Левски.

— Анастасе, кажи как се срещна с Дякона?

— Както съобщих подробно в предишното си показание и разпит, с Дякона се срещнах и запознах у моя брат Данаил в Турну

Магурели. След това Дяконът замина за Цариград, [а] аз се върнах в Плевен. По онова време брат ми изпрати един пакет наставления, написани на турски, за да бъде предаден на Дякон Левски. След три месеца Левски дойде в Плевен, аз му предадох книгата [и] той замина. След това дойдоха в Плевен при мене Марин кафеджията от Ловеч и Ваньо терзията. „Искаме да се срещнем с Левски, къде ще го намерим?“ казаха те. Аз [отговорих]: „Да пиша на брат си Данаила и ще ви съобщя.“ Писах на брат си. По онова време Левски бил отсреща и брат ми му казал. Тръгвайки оттам, Левски отишъл през Свищов и Търново в Ловеч [и] се срещнал с Ваньо и Марин. После те ми изпратиха известие [и] аз отидох в Ловеч. Намерих Левски във Ваньовата къща заедно с Марин кафеджията и Ваньо терзията. [15] Тогава, на тая среща Дяконът ми каза: „Когато ще минаваш отсреща [Румъния], събщи ми, ще ти дам двама души!“ После Дяконът, Ваньо и Марин дойдоха в Плевен. След това [към мене] се присъединиха Марин кафеджията и Ваньо, и като му даде в ръката писмо, той ни изпрати отсреща.

Сам той с другаря си Сава замина по селата, за да не остане да живее в моята къща, та да бъде заловен. Когато после ние минахме отсреща, аз останах у брат си, Марин и Ваньо отидоха във вътрешността [на страната], къде обаче, аз не зная. След двадесет деня те се върнаха и у тях имаше седем револвера; показаха ги на брат ми, [но] той не ги хареса. Те поръчаха на брат ми четиридесет и два броя [револвери]. Тръгвайки оттам, ние пристигнахме в Плевен. Два дни преди [това] Дяконът беше дошъл в моята къща, аз го заварих там. Ней вечер ние останахме в нашата къща. Сутринта Марин, Ваньо и Дяконът, тримата заедно, станаха и заминаха. След известно време в Плевен дойде писмо за Ангел Кънчев. Аз станах и заминах за Ловеч. Докато аз да тръгна за Ловеч, Ангел Кънчев бил изпратен от Дякона отсреща. Ние се събрахме в къщата на Ваньо седемнадесет-осемнадесет души, там беше и Дяконът. Той [Димитър] каза: „Три месеца ходя с Дякона, [но] той не ме осведомяваше в нищо, да ходя и още шест, той [пак] не ще ме осведомява! Или да ми определят някой район, или си отивам.“ Ние попитахме Дякона: „Виждал ли си нещо лошо от Димитра?“ „Не“, каза той. „Щом е така, ние казваме да му се даде отделен район, за да обикаля сам.“ Така, със съгласието на всички, ние решихме и му определихме да работи от Орхание до София. Дяконът после каза: „Щом като събранието реши, нека той да обикаля!“ От намиращите се в онова събрание познавам Ваньо терзията, Марин кафеджията и Димитър Пъшков, другите не познавам. Левски спираше в Ловеч в четири къщи, аз зная къщата на Марина и на Ваньо терзията, другите не зная. Дори изкараха от тавана на Мариновата къща ябълки и ядохме. Изпратените револвери се предадоха в ръцете на Марина.

[Подписал]: Анастас от Плевен

Нови въпроси към Дякона

— Ти чу какво каза Анастас плевненецът, какво ще кажеш на това?

— Лъжа е, че съм завел Марина и Ваньо в къщата на Анастаса, и че съм ги пращал отсреща, турските книжа са също така лъжа. Лъжа е също, че в събранието, освен Димитра Дяковчанина, Ваньо и Анастас, е имало и други.

Въпроси към Анастаса

— Анастасе, Дяконът твърди, че казаните от тебе думи са лъжа, какво ще кажеш ти?

— Той прикрива Марина, че го е пращал в Севлиево и в Търновско, понеже Марин знае тия места, ето затова именно го крие. Каква полза имам аз да лъжа? Казах, че в събранието беше решено, [щото] в Ловеч Дяконът винаги да остава в Мариновата къща.

[Подписал]: Анастас от Плевен

[16]

Нов разпит на Дякона

— Ти си искал един човек, за да нападнеш в Ловеч къщата на някого. Изпратили са ти Вутьо Ветъов от Видраре. Когато той дошъл в Ловеч, намерил те в Мариновата къща. Ти си го предрешил, предрешил си се и ти и сте отишли в къщата. Поради това, че си намерил парите малко, ти си чакал стопанина на къщата. [После] стопанинът на къщата не дошъл, ами дошъл неговият слуга; като те видял, той надал вик; ти си хванал момчето, ударил си го в корема с кама и си го убил.

— В Ловеч аз чух за убийството на едно момче. Трима души с червени облекла влезли в къщата и убили едно момче. После аз отидох в Тетевен и там чух същото. След това, докато бях още там, получих от Ловчанския комитет писмо, [в което] беше писано: „Да не идваш тука, защото е убито едно момче, властта [те] търси, опасно е.“

— Каква опасност има за тебе, щом не си го извършил ти, какво ще ти направят?

— Казаха, че понеже съм от комитета, властта може да ме залови.

— Щом не са се усъмнили в други комитетски хора, защо пък да се усъмнят в тебе?

— Понеже не съм тамошен, можеше да се усъмнят.

— Ако дойде човекът от Видраре, който е бил заедно с тебе, и каже в лицето ти, какво ще рече?

— Какво ще река, щом не съм аз?

Въпроси към Вутьо Ветъов от Видраре в присъствие на Дякона

— Познаваш ли човека, който е насреща ти?

— Да, познавам го, Дякон Левски е.

— Кажи в лицето на Дякона разказаното от тебе в миналия ти разпит ловчанско нападение!

— Както казах преди, Дяконът поискал от Видраре един човек. Аз отивах по своя работа в един близък до Ловеч манастир. От комитета ми казаха: „Иди в Ловеч, намери Дякона и [му] кажи: „Искал си човек, ние нямаме!“ И си върви после по работата!“ Аз отидох в Ловеч, намерих Дякона извън града [и му] казах. Той ме хвана и ми каза: „С тебе имаме една малка работа, иди в хана, аз ще те повикам!“ Аз отидох в хана. Сетне дойде Лукан, взе ме и ме заведе в къщата си. Когато отивахме в къщи, той ми каза, [че] Левски не е тук, [а] е в отсрещната къща. Аз отидох в отсрещната къща, но чия е тая къща — не зная. Стопанинът на къщата ми каза: „Левски е в плевнята.“ Аз влязох и видях там Левски в червени дрехи. Той ме накара и аз да облека едни червени дрехи. Тръгвайки оттам двамата заедно, ние отидохме до къщата, която нападнахме. На дъсчената ограда имаше два отвора, дигнахме ги и влязохме вътре. Аз останах в двора [и] стоях до вратника. Дяконът се качи горе [и] взе парите, [17] слезе долу и каза: „Тия пари са малко, да почакаме стопанина на къщата!“ Чакахме от шест до девет, стопанинът на къщата не дойде. Дойде слугата му. Щом ни видя, той започна да вика, Левски го хвана за яката и го завлече вътре, аз чаках при вратата, за да не дойде някой. После момчето извика повторно. Влязох вътре [и] видях, [че] Левски хванал момчето и забил камата в корема му. После той ми каза: „Взemi пушката ми [и] да бягаме!“ В това време пред вратията се беше събрала навалица. После ние се изплъзнахме из навалицата [и] избягахме в лозята. Дяконът съблече намиращите се върху него червени дрехи, остави ги на мене и влезе вътре [в града]. На другия ден аз си отидох на село.

[Подписал]: Вутьо Ветъов

Въпроси към Дякона

— Дяконе, ти чу [и] разбра казаното от Вутьо Ветъов, какво ще речеш на това?

— Аз чух казаните от тогава думи, но аз не съм лицето, което уби човека в Ловеч.

— Защо да те клевети тоя човек, да изкаже тебе, а не друг?

— Вижда се, че всеки хвърля вината върху мене, и тоя казва за мене: „така направи, иначе направи“, но аз не съм го извършил. Тоя Вутьо Ветъов ми донесе и предаде в Правецкия хан писмото със съобщението за това произшествие.

Нови въпроси към Вутьо Ветъов

— Вутьо Ветъов, той казва: „Съобщението за тая случка ми донесе Вутьо Ветъов, аз нямам сведения за тая работа“, какво ще кажеш ти?

— Защо да имам полза да лъжа? Писмото ми дадох десет-петнадесет деня след тая работа, аз го занесох и го предадох на Дякона. Той дори улови момчето за яката с лявата си ръка, опря го до стената [и] го удари с дясната си ръка. Сутринта аз попитах:

„Дяконе, умря ли момчето? Той ми каза, [че] то е умряло още преди да направят огледа. И ръката му [на Дякона] беше кървава.

[Подписал]: Вутьо Ветъов

— Дяконе, ти чу какво каза Вутьо Ветъов. Той казва, че ти си ходил в Ловеч, и че след десет-петнадесет деня той ти донесъл това писмо, какво ще кажеш ти?

— Аз въобще не го познавам, в Ловеч аз не съм виждал тоя човек.

[Подписал]: Васил Дякон Левски

Нов разпит на Васил Дякон Левски
9 януари 1873

— Кажи какво беше съдържанието на раздадените от тебе предписания на Ловчанския, Видрарския, Тетевенския и други комитети?

— Колко оръжия, колко мюсюлмани, [18] колко християни, колко животни, колко зърнени храни, колко постъпили в комитета хора има в селските комитети, влизащи в находящия се на всяко място Централен комитет и дали е време [за въстание]. Статистическите сведения ще се прегледат и преценят от Букурещкия комитет. [Щеше] да се предложи веднаж на мюсюлманите [да подкрепят българите], приемат ли, нищо не ще им се случи, не приемат ли, ще се въстане и срещу тях. Щеше да се изготви друг правилник, който да обезсили първия и да определи начина как да стане, и ще се вдигне бунтът. Докато не се даде някому специална заповед да има право да кореспондира с други народи, това право остава на Централния комитет. Заповедта за започване на бунта щеше да се приведе в изпълнение, когато Централният комитет намереше времето за подходящо. Ако един комитетски човек усети, че някой външен желае да постъпи в комитета, той [му] открива отдалече; след като проучи намеренията му, ще [трябва] да съобщи на най-близкия по-малък комитет; в случай че казаният комитет не се усъмни [в неговото] желание да постъпи, както и в неговите способности, той се съгласява на приемането му, но да не се съобщава [за това] на жените и децата. Това ми е останало в ума от съдържанието на устава. Може да има и други някои неща, но не ги помня.

— На Васила от Гложене по едно време били дадени предписания и той бил изпратен в Тракия, придружен от Сава Младенов. Кажи какви бяха тия писма и кои бяха хората, на които се изпращаха?

— В началото, откривайки на някои хора от Тракия комитетския въпрос, аз забелязах в тях предразположеност [към комитета]. Писах в Букурещ, а и те писали много пъти. Аз дадох инструкциите на Сава Младенов и Васил от Гложене да ги занесат в Ловеч и ги предадат по принадлежност. Някои от тях не приели, а някои дори скъсали, а може би са приели една малка част [от тях]. На всеки случай, желаният резултат не можа да се получи. Нашите българи желаят свободата, но я приемат, ако им се поднесе в къщите на тепсия.

— През [време на] тая си обиколка как намери настроението на народа и по какъв начин се приближи до всекиго?

— Начетените българи, които очакваха напредъка чрез просветата, намираха за опасно и неуместно искането на права с оръжие. Те бяха на мнение, че вместо да се прави това, напредъкът и просветата, [както] и тия работи, да се уредят чрез държавата, помощта на чужди народи да се избегне. По такъв начин те се държаха настрана от нашите комитетски работи. Обаче селяните, които са залагали тапиите си за сто гроша, които след няколко години стават хиляда [бяха на друго мнение]. Десетте кола сено, чрез услугата на мухтарите са били записвани от юшюрджиите — петнадесет, десет овце се записваха от бегликчиите — петнадесет. Тия селяни в такова тежко положение, когато им се говореше за какъвто и да е бунт, с надежда че ще се отърват от това зло, идваха на където ги теглехме. Това са моите впечатления.

[19] — Не одобри ли ти тия техни мнения? [т. е. мненията на начетените].

— Да, и аз разбрах, че вървим по погрешен път. По едно време бях дори намислил да намеря някакво средство да отида в Цариград и да вляза във връзка с властта, да разкажа теглото на народа, та дано се намери някой лек. Отдавна бях разбрал, че мнението да се обърнем към чужди държави е твърде опасно за нашия народ. Веднаж в Цариград аз имах дълъг разговор с едного на име Жеко, човек на черногореца Лукович, от Хаджи Димитровата чета. Тоя човек ми беше казал: „Четата на Хаджи Димитра се състои от хайдуту и разбойници, които ще предизвикат нещо в България. Явно е, че те са хора, които днес са на едно място, а утре не ги намираш. Българите от едно подобно преминаване на разбойници вместо полза имат вреда, защото ще излезе потеря, която ще унищожи както разбойниците, така и техните неволни помагачи, които нищо не знаят. Освен това и работата ще излезе съвсем наяве.“ След време в Браила думата взема един пълномощник на одеските българи. Без да ме познава, той каза: „Преди известно време Жеко идва тук и донесе един списък на четири хиляди и петстотин души българи, и съобщи, че те били уж готови, аз не можах да се стърпя [и дойдох тука].“ Жеко дойде и стоя в Цариград два дена. Но понеже е невъзможно да се запишат за два дни четири хиляди и петстотин българи, Жеко излъгал, за да изтръгне от Тошков-Миринович от Одеса хиляда-две хиляди гроша. „Жалко, че без да има нещо налице, вие сте повярвали и сте станали причина да се говори за българите,“ бях казал аз.

— Кой са другарите ти, които бяха заловени заедно с тебе, и как ви заловиха?

— От моите двама другари, именуваният Христо държеше преди край Ловеч кръчма. Мене той ме познаваше като търновец. По едно време Христо остави кръчмата, отдавна не бях го виждал. Тоя път аз отивах от Ловеч за Търново; из пътя Никола от Ловеч, когото тоя път видях, ми каза: „Аз ще остана в село Какрина, ако искаш остани и ти!“ Той ме заведе в кръчмата на Христа от Ловеч, когото не бях виждал отдавна. Нея вечер ние останахме там. Към десет часа сутринта, когато излязох навън, аз видях пред вратата един въоръжен с пушка. Попитах го кой е той, той ме улови за ръката.

У мене имаше два револвера, извадих ги и раних в ръката човека, който ме хвана; после започнах да бягам, обаче държащият ме не ме пусна. Пристигнаха другарите му, удариха ме по главата [и] аз паднах там. Заловиха ме и ме изпратиха в Ловеч, оттам в Търново и оттам тука. Когато ме заловиха, Христо ханджията не беше там. 20] Бяха се загубили добичетата му, [та] отишъл да ги търси. Заловили го после в дома му.

— Когато се откри, че обирът на хазната е комитетска работа, когато Марин ловчанецът и Димитър пашкулджията бяха заловени, [и] когато властта започна да те търси, ти все в Ловеч ли беше и в чия къща се намираше?

— Обикалях из пловдивските села, прекарах малко време в Ловеч из колибите в лозята по една-две вечери, защото в тия колиби нямаше никой.

— Кога дойде в Ловеч и кой ти даваше хляб и ядене?

— Отвреме-навреме влизах в града, вземах хляб от фурната, излизах пак вън и се криех в колибите.

— Освен писмата и книжата с твой подпис, които се намират в наши ръце, има ли и други книжа, и ако има — къде са?

— Освен книжата, които се намират в ръцете ви, други няма, защото извършваните тук работи аз изпращах отсреща за сведение.

[Подписал]: Васил Дякон Левски

Зададените въпроси и показанията на споменатия Васил Дякон Левски от 17 зилкаде до днес са протоколирани в наше присъствие.

21 зилкаде [1]288 [9 януари 1873] година.

[21] Разпит на Христо ханджията
8 януари 1873

— Как ти е името, откъде си, какво е занаятието ти, на колко си години?

— Христо, на баща ми — Цоньо, ловчанец съм, държа хан в Какрина, на двадесет и пет-двадесет шест години съм. От седем месеца съм ханджия в Какрина. Преди се занимавах с кожарство в Ловеч, кръчмарувах малко време край Ловеч.

— Кога се срещна с Дякон Левски и как стана запознанството ви?

— Срещнах се с него през нощта, когато го заловиха. Няколко нощ той дойде заедно с моя роднина Никола бакърджията, когото познавам.

— Когато беше кръчмар край Ловеч, Дяконът не идваше ли в кръчмата ти?

— Не е идвал никога.

— Дяконът е бил толкова време в Ловеч, може ли да казваш, че не знаеш?

— Не съм го виждал, не зная.

— Дяконът казва, че когато ти си бил кръчмар край Ловеч, той идвал няколко пъти в кръчмата ти [и е] ношувал там.

У мене имаше два револвера, извадих ги и раних в ръката човека, който ме хвана; после започнах да бягам, обаче държащият ме не ме пусна. Пристигнаха другарите му, удариха ме по главата [и] аз паднах там. Заловиха ме и ме изпратиха в Ловеч, оттам в Търново и оттам тука. Когато ме заловиха, Христо ханджията не беше там. 20] Бяха се загубили добичетата му, [та] отишъл да ги търси. Заловили го после в дома му.

— Когато се откри, че обирът на хазната е комитетска работа, когато Марин ловчанецът и Димитър пашкулджията бяха заловени, [и] когато властта започна да те търси, ти все в Ловеч ли беше и в чия къща се намираше?

— Обикалях из пловдивските села, прекарах малко време в Ловеч из колибите в лозята по една-две вечери, защото в тия колиби нямаше никой.

— Кога дойде в Ловеч и кой ти даваше хляб и ядене?

— Отвреме-навреме влизах в града, вземах хляб от фурната, излизах пак вън и се криех в колибите.

— Освен писмата и книжата с твой подпис, които се намират в наши ръце, има ли и други книжа, и ако има — къде са?

— Освен книжата, които се намират в ръцете ви, други няма, защото извършваните тук работи аз изпращах отсреща за сведение.

[Подписал]: Васил Дякон Левски

Зададените въпроси и показанията на споменатия Васил Дякон Левски от 17 зилкаде до днес са протоколирани в наше присъствие.

21 зилкаде [1]288 [9 януари 1873] година.

[21] Разпит на Христо ханджията
8 януари 1873

— Как ти е името, откъде си, какво е занаятието ти, на колко си години?

— Христо, на баща ми — Цоньо, ловчанец съм, държа хан в Какрина, на двадесет и пет-двадесет шест години съм. От седем месеца съм ханджия в Какрина. Преди се занимавах с кожарство в Ловеч, кръчмарувах малко време край Ловеч.

— Кога се срещна с Дякон Левски и как стана запознанството ви?

— Срещнах се с него през нощта, когато го заловиха. Нещо нощ той дойде заедно с моя роднина Никола бакърджията, когото познавам.

— Когато беше кръчмар край Ловеч, Дяконът не идваше ли в кръчмата ти?

— Не е идвал никога.

— Дяконът е бил толкова време в Ловеч, може ли да казваш, че не знаеш?

— Не съм го виждал, не зная.

— Дяконът казва, че когато ти си бил кръчмар край Ловеч, той идвал няколко пъти в кръчмата ти [и е] ношувал там.

— Там не е само моят дюкян, там има четири-пет дюкяна, може да е ходил в кръчмата на другото.

— Дяконът казва дори: „Известно време не бях виждал тоя човек, видях го тоя път в Какрина.“

— Нека казва, не го познавам.

Въпроси към Дидьо Пеев в присъствие [на Христо]

— Познаваш ли човека, който седи насреща ти?

— Виждал съм го в Ловеч, но какъв е — не зная.

— Не си ли носил на Дякона писмо в кръчмата на тогава, край Ловеч?

— Виждах го само в Ловеч в Мариновото кафене, но в кръчмата на тогава писмо на Дякона не съм носил.

[Подписал]: Дидьо Пеев

[Въпроси към Христо]

— Как дойде Дяконът в твоя хан и защо те задържаха? Щом ти не се познаваш с Дякона и не си му бил другар, щяха ли да те задържат?

— Втората вечер на коледа, към десет часа, те дойдоха заедно с Никола бакърджията [и] отседнаха в моя хан. Аз казах на вуйчо ми Вълчо: „Ако идеш в Ловеч, вземи коня на баща ми“, и си заминах. Когато отивах, аз накарах Никола бакърджията да заключи вратата. Когато се върнах, чух един пушечен изстрел [и] видях, [че] заловили Дякона. „Къде беше?“ ме запита Хюсеин бинбашият. Аз [му] казах. Сетне те ми казаха: „Заключи хана и ела!“ Вземаха ме заедно с Никола [и] ни изпратиха в Ловеч, оттам в Търново, [а] оттам тука. В тая работа аз никак не влизам и нямам нищо общо с нея. [22]

— Не попита ли ти Никола — кой е тоя човек и къде се е намерил с него?

— Попитах го, и той ми каза, [че] бил Петко търновецът, срещнал го из пътя.

— Откога се занимава Никола с бакърджийство?

— Никола от малък, заедно с брата си Станьо, е бакърджия в Ловеч.

— Няма ли Никола друг прякор?

— Казват го Никола Цвятков.

[Подписал]: Христо ханджията

Разпит на Никола бакърджията
12 януари 1873

— Името ти, името на баща ти, откъде си, какво работиш, на колко си години?

— Никола, на баща ми Цвятко, ловчанец съм, занимавам се с бакърджийство и съм на двадесет години.

— Откога се занимаваш с бакърджийство?

— Майстор съм от около три и половина години, преди бях бакърджийски чирак.

— Откога познаваш Васил Дякон Левски, с когото сте отивали заедно в Какрината?

— Преди не го познавах. Тръгнах от Ловеч, отивайки в Търново да купя бакър. По пътя на един час от Ловеч, аз стигнах до моста „Пази мост“. Дяконът идваше през пътеката отсреща ми; оттамък идеше едно запитие. „Кой е тоя човек?“ ме попита [запитието]. „Не зная“, казах аз. Сетне запитието попита него, какво са разговаряли — не зная. Аз отминах. После, вървейки полека-полека, да имаше след един час, той [т. е. Левски] пак ме застигна. Аз го попитах: „Откъде си?“ Той ми каза: „Търновец съм, да вървим заедно!“ Стана ми спътник. „Къде ще спиш?“ ме попита той. Аз казах: „В Какрината имам един роднина, там [ще спя]. След това той дойде заедно с мене [и] отседна в Христовия хан. Христо, аз и Дяконът, и тримата, спяхме в една стая. Призори Христо ме вдигна [и] рече: „Аз отивам в къщата на вуйчо ми за коня.“ Аз заключих след него. После дошли запитиетата и заловили тогава [Левски], той искал да избяга, но те го хванали веднага. Сетне забраха и нас заедно [с него] и ни отведоха.

— Какво говорихте с Дякона по пътя от Ловеч до Какрината и когато дойдохте в Какрината, в хана?

— По пътя не говорихме нищо, той само каза: „Търновец съм, отивам в Търново.“ В хана влизаше и излизаше [и ме] попита само: „Не си ли ходил никак в Търново?“

[23] — Ти не го ли попита: „Откъде си, що си, с какво се занимаваш, какво ще правиш в Търново, откъде идеш?“

— Той ми каза само: „Името ми е Петко, търновец съм.“

— Ти казваш, че тоя човек излязъл измежду лозята, не го ли попита ти: откъде идваш от тая страна?

— Попитах го, той ми каза: „Идвам от тъдява.“

— Имаше ли у него оръжие?

— Той имал два шестака, преди обаче аз не ги видях, видях ги после.

— Когато дойдоха запитиетата, ти къде беше?

— Аз спях, не [ги] чух. После дойде ханджията, заудря по вратата [и] аз станах тогава.

[Подписал]: Никола Цвятков

Зададените въпроси и отговори и показанията на споменатия Христо и Никола са записани в наше присъствие.

25 зилкаде [1] 289 [13 януари 1873] година.

[24] Разпит на поп Стефан от село Голям Извор
13 януари 1873

— Как ти е името, как е името на баща ти, откъде си, какво работиш, на колко си години?

— Стефан, баща ми — Дико, изворчанин съм, от една година свещеничествувам, на двадесет и седем години съм.

— Какво работеше преди една година?

- Преди дялгерствувах и учителствувах.
 - Къде се учи и ходил ли си в чужбина?
 - Учех се в Извор, в чужбина не съм ходил.
 - Познаваш ли мухтара Димитър. Ти си заклевал тоя човек, защо и в какво го закле?
 - Димитра познавам, обаче аз не съм заклевал тоя човек.
 - Заклевал си го да не говори никому за образувания комитет за бунтуване на българското население.
 - Аз си гледам свещеничеството, нямам абсолютно [никакви] сведения за такава работа.
 - В черквата, в която се намираш, има ли друг, освен тебе?
 - Освен мене има трима свещеници.
 - Защо не се говори за други свещеници, защо се говори така за тебе?
 - Аз съм беден човек, гледам си своята работа, защо говорят така за мене — не зная.
 - Ако Димитър дойде и ти каже в лицето, ти какво ще кажеш?
 - Аз не съм направил нищо, ако той, за да запази себе си, иска да изгори и мене, ще каже може би.
- През време на очната ставка на поп Стефан с мухтара Димитър последният каза, че, след като му е дадена отровата, Марин Попов го завел заедно с Герго Стойков в къщата на поп Стефан. Поп Стефан отказа да го е заклевал да не говори никому за комитета, [и] че той няма сведения за такава работа, Герго Стойков и Марин Попов заявиха, че не са водили Димитра в къщата на поп Стефана и нямат сведения относно заклеването му от поп Стефана.

[Подписали]: поп Стефан, мухтар Димитър, Герго Стойков, Марин Попов.

Зададените въпроси и отговори, показанията и очната ставка на поп Стефана се протоколираха по-горе в наше присъствие.

25 зилкаде [12] 89 [13 януари 1873] година.

[25] Разпит на тетевенеца Тихол Маринов
13 януари 1873

- Как ти е името, откъде си, какво работиш, на колко си години?
- Тихол, на баща ми Марин, тетевенец съм, занимавам се с бояджийство, на четиридесет и пет години съм.
- Какъв ти е хаджи Станьо?
- Мой зет е.
- Вие сте се събирали в къщата на хаджи Станя и сте правили събрания, какво се съвещавахте?
- Аз никога не съм бил, не зная.
- Как казваш „не зная“, [когато] бунтовническият комитет е правил събрания и ти си бил там, има [хора], които знаят!
- Аз такова събрание и комитет не зная.
- Хаджи Станьо е твой роднина, ако това събрание стане в неговата къща, [може ли] да се вярва, че ти не знаеш?

— Аз нямам абсолютно [никакви] сведения за такава работа.

— Ако дойдат [хора], които знаят, и ти кажат в лицето, какво ще кажеш ти?

— Ако кажат, за да ме вкарат в беда, какво да кажа?

Когато се извърши очната ставка на Тихол Маринов с Марко Йончев от Тетевен, даскал Иван, Иван хекимина, Лальо Пеев и синовете на хаджи Иван — Станьо и Станчо, от тия Марко Йончев и даскал Иван казаха, че в началото не е ставало дума за комитета, че веднаж бил на събрание, че Тихол Маринов е дал за читалището или училището пари, и че веднаж бил на събрание, и че ако е бил на събранието, когато Левски чел вестник, на друго събрание не е бил.

Иван хекиминът и Лальо Пеев пък казаха, че не знаят дали Тихол е постъпил [в комитета]. Че не знаят Тихол Маринов да е постъпвал в комитета казаха още Станчо и Станьо.

25 зилкаде [12] 89 [13 януари 1873] година.

Подписали: Тихол Маринов, даскал Иван, Марко Йончев, хеким Иван, Лальо Пеев, Станчо, Станьо.

Зададените въпроси и отговори, показанията и очната ставка на споменатия Тихол се протоколираха по-горе в наше присъствие.

25 зилкаде [12] 89 [13 януари 1873] година.

О.О., инв. 339/1940

72

ПИСМО ОТ АЛИ САИБ ПАША ДО ДУНАВСКИЯ ВАЛИЯ

[София], 10 януари 1873

До негово превъзходителство валията

Ваше превъзходителство,

Уведомяваме ви, че, като предоставяме на Софийското управление оригинала на съставените от комисията следствени протоколи на задържаните в София лица, по един препис, които наредихме да се изготвят, се изпращат приложено на ваше превъзходителство и след като се прегледат от вас, да бъдат оставени на съхранение във Върховния областен съд. На вашите заповеди!

23 зилкаде [1] 289 или 11 януари [12] 88 [1873] година.

[Печат]: Ес-сеид Али Саиб

О.О., инв. 217/1951

[ДОПЪЛНЕНИЕ КЪМ ДОКУМЕНТ 62]

[Продължение от разпита на Димитър Общи]

[79] — Много добре, признанията ти дотук верни ли са, тъй ли е?

— Тъй е.

— Знаеш ли да пишеш?

— Не знам.

— На кого предавахте писмата и книжата, които изпращахте до комитета и до околните села?

— Нареждахме да се препращат от село на село.

— В Тетевен кой пишеше писмата?

— Пишеше ги секретарят на комитета, даскал Иван.

— Кой държеше списъкът?

— Държеше го чорбаджията Петко.

— Много добре, дотук ти даде верни показания. Ще те запитам за още едно нещо, кажи ми и него право! Бедят те за убиец на дякона, когото преди известно време застреляха нощем в Орхание. Ти ли го гръмна?

— Истина е, аз го гръмнах.

— Поради коя причина го уби?

— От отсреща, от комитета, писаха: „Застреляйте го, убийте го!“ И аз гръмнах и го убих.

— Тук се говори, че веднаж отишли 5—6 души да убиват попа. Знаеш ли кои са и не беше ли с тях?

— Веднаж четирима души отидохме да убием дякона. Един от тях беше Стоян, друг — Лечо ковачът, а на третия името не знам. Причакахме го на половин час разстояние по-нататък от Извор. Стоян и Лечо знаят името на човека, за когото казах, че не го познавам. Него ден нас ни видяха. Намиращи се по лозята хора отишли и съобщили на дякона. Дяконът не мина, не можахме да го убием. После аз отидох самичък в Орхание. В три часа през нощта той излезе от хана, причаках го и го убих.

— Някой от чорбаджиите в Тетевен каза ли ти да убиеш дякона?

— Казаха ми хаджи Станьо, Петко Милев, Петър кожухарят и още един-двама души, чиито имена не си спомням. Нещо повече, колкото комити има тук, всички казаха. А и от Влашко писаха.

— Каза ли ти някой от Орхание?

— Никой не ми каза. В Орхание няма такъв човек.

— Има ли в Орхание комити, кои са те?

— Един от тях е Васил, който е сега тук заедно с нас, друг — Велчо каспинът, после — Стоян Брънчев, братът на Стоян Брънчев,

Гавриил, който е секретар на комитета, Васил Наков, има и други, когато си ги спомня, ще ги кажа.

— Правихте ли в Орхание комитетски събрания?

— Правихме много пъти. Книжата са у Гавриила.

— Ела и вместо подпис удари пръста си под признанията, които направи.

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст]: Димитър

[80] Горепротоколираното следствие се извърши в Тетевен. Слагаме тук печатите си в удостоверение на това, че чухме дадените в наше присъствие показания и признания на лицата, записани в настоящия следствен протокол.

27 октомври [12]88 [1872] година.

[Печати]: Софийски окръжен управител — Ахмед Мазхар; член на окр. съд — Саадуллах Съррѝ; орханийски околийски управител — Ахмед; финансов началник в Орхание — Мехмед Саадедин; окръжен следовател — Хасан Хюсни; полиц. началник — Ахмед Хайруллах.

Разпит на Марина, касиер в Орхание
28 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Марин, а на баща ми — Никола. От Орхание съм

— На колко си години, какво е занятието ти?

— На 28 години съм, по занятие — касиер в Орхание.

— Някои вече обадиха, че и ти си имал пръст в обира на хазната, който стана преди. Как стои тук въпросът, я кажи истината!

— Не съм съобщавал никому, че хазната ще пътува. Само трябва да кажа, че аз седях в кафенето, пиех си сутринта кафето. Когато мина оттам господин финансовият началник, той ми извика: „Хайде, пий си кафето, че ела! Пристигнаха са пари, веднага да ги преброим и да ги изпратим в София!“ Аз си изпих кафето, станехме с господин началника заедно и отидохме в управлението. Преброихме парите.

— Колко дни преди обира на хазната стана това?

— Тоя разговор стана четвъртъчен ден. Ние преброихме парите. В петък ги изпратихме на път.

— Когато стана разговорът, кои бяха в хана?

— Там беше само Васил. Беше и зетят на Стоян Брънчев.

— Ние разпитахме Васила в Тетевен, той не казва същото. Когато си огишъл в кафенето на Васила, щом дошъл там и Велчо, с глава си дал знак ей тъй към балкана. Велчо отива и съобщава на хайдутите, и хазната бива обрана. Тук няма място за отричане.

— Не, не съм давал знак с главата си към балкана, не знам нищо по тая работа.

— Виж, хайдутите поръчват на Велча, като отиде в хана на Васила, да му съобщи да научи от тебе кога хазната ще бъде изпратена, за да им обади, когато им занесе хляб. Велчо отива и казва на Васила. Васил пък идва при теб и те запита. Ти му казваш, че ще съобщиш кога ще тръгне хазната. Заради това, когато на сутринта

отиваш във Василевия хан, даваш с глава знак ей тъй право към балкана. Отговори на това!

— Такова нещо дори и на ум не ми е идвало. Повярвайте ми, господине, не съм казвал.

— Освен това, и нападателят на хазната, Стоян пандурът, заявява, че и ти си имал пръст в тая работа. Ако изкараме ей сега тия хора и те всички ти го кажат в лицето, какво ще отговориш?

— Да излязат, нека всички ми кажат в лицето.

— Има ли тогава нещо друго да кажеш?

— Не признавам.

— Защо не признаваш, я кажи причината?

— Причина няма. Не съм казвал такова нещо и заради това не мога да призная.

— Щом е тъй, ела да се подпишеш тук!

— Да се подписа!

Подписал: Марин Николов

[81]

Нов разпит на Васил бояджията
28 октомври 1872

— Разкажи ни, още веднаж как касиерът Марин извести за потеглянето на хазната!

— Велчо дойде, намери ме в града и ми разправи: „Оставих хайдутите в балкана. Те ми поръчаха да ти кажа да научиш от касиера Марин кога ще тръгне хазната.“ Аз му отговорих: „Иди, научи от Марина.“ А Велчо ми рече: „Ти иди!“ Казах му: „Иди ти и аз ще отида!“ Мина известно време след това. Когато веднаж седях в бояджийницата, по пътя минаваше Марин. Повиках го при себе си и го запитах: „Велчо каза ли ти нещо?“ Марин отговори: „Какво да ми каже?“ Аз му рекох: „За хазната, понеже горе чакат. Ще известиш ли, когато тръгне?“ Марин отговори: „Аз ще зная предварително, мога да съобща, когато тръгне.“ След като разменихме тия думи с Марина, видях се с Велча и му казах: „Срещнах се с касиера Марин.“ А Велчо рече: „И аз се срещнах с него, пък и днес ще нося хляб на хайдутите в балкана.“

Имах да давам на Велча 6 гроша за тютюн. Извадих и му ги платих. Същият ден Велчо занесе хляб на хайдутите. На другия ден, в четвъртък по обед, Велчо се върна и се срещнахме пак. Запитах го: „Колко души са хайдутите?“ Той отговори: „Не ходих чак до хайдутите. Един от тях ме пресрещна и взе хляба.“ Велчо казваше, че били 10 души. Когато на заранта в петък седяхме с него в хана, там беше и касиерът. Той стана и отиде в управлението, за да изпрати оттук [Орхание] хазната. След като Марин изпратил хазната, докато ние седяхме още в хана, той дойде пак при нас. Понеже в кафенето имаше навалица, той не произнесе нито дума, а с поглед даде знак къмто балкана. И Велчо беше там. Тогава аз рекох на Велча: „Хайде, върви, ето хазната заминава!“ Той пък отиде да съобщи на хайдутите, че хазната е потеглила. Между това мина около половин час. Събрахме се с Марина двамата на тезгяха в кръчмата на Атанас търговеца. Запитах го: „Колко пари изпрати с хазната?“ Той отговори: „Малко са, около 125000 гроша.“ Минаха 5—6 дни, откато хазната

бе обрана. Когато пак срещнах Марина, той ми каза от какъв вид са парите, обаче не запомних, забравил съм.

— Марин трябва от по-рано да е говорил с хайдутите по обира на хазната, оттам се разбира защо им е съобщил. С кого ли е говорил? А кой оттук нареди на хайдутите, та те се събраха?

— Преди месец и половина касиерът Марин се срещнал с Димитра от Сърбия и с Велча в Челопечанския манастир, дето били приказвали по нападението на хазната. Впоследствие, около 12 дни преди самия обир, аз отидох в Тетевен. В къщата на Дочо Мръвков се срещнах с Димитра. Там Димитър ме запита: „Как е, събират държавни пари в Орхание, събраха ли се вече?“ Аз отговорих: „Как притискат хората тук и там за пари!“ През същата седмица, в петък, Павел Кабакчиев донесе пари от Тетевен. И аз вървах заедно с него, но останах в хана на Цветка в Правец. На сутринта, като станах, дойде Стоян пандурът. Той ми каза: „Да изпратиш от града [Орхание] Велча, да дойде в Цветковия хан в Правец, ще му кажа нещо.“ И щом пристигнах, изпратих Велча. [82] Той отиде. За по-нататък вече какво е станало, и как са се събрали, попитайте Велча.

— Ти откъде знаеш какво са приказвали в Челопечанския манастир касиерът Марин, Димитър от Сърбия и Велчо по въпроса за хазната, откъде се научи?

— И аз бях тогава в манастира. Само че не присъствувах на разговора на Марина с Димитра по тая работа. 5—6 дни след като се върнах, аз се видях с Марина. Тук той ми събщи.

— Какво ти събщи Марин, какво каза?

— Каза ми: „Страхувам се да ти съобщя за какво приказвахме с Димитра в манастира, само да не кажеш някъде!“ Отговорих му: „Кажи, кажи!“ Тогава той ми рече: „Димитър от Сърбия ще нападне пътуващата хазна.“ После за това ми каза и Велчо.

— Много добре, къде се беше наговорил с хайдутите да ти изпратят известие по Василя, че да се научиш от касиера кога ще тръгне хазната?

— Когато преди обира на хазната аз отидох в Тетевен и се видях с Димитра, той ми разказа, че говорили доста с касиера в Челопечанския манастир по организирането обира на хазната. Когато тръгнах за Орхание, Димитър изпрати много здраве на Марина и на Велча и поръча Марин да му събщи кога ще потегли хазната. Когато дойдох в Орхание и срещнах Марина, казах му, а той отговори: „Много добре, ще съобщя!“

— По кого е изпратил Марин известие на хайдутите „да се съберат, че тия дни хазната ще потегли?“ Или Марин уведоми теб, та ти им събщи?

— Не знам по кого Марин е съобщил на хайдутите да се съберат.

— Такава услуга не се прави даром. Какъв дял ти дадоха от парите?

— Не са ми дали нито пара. Те щяха да дадат и на мен дял 1000 гроша от парите, а на Марина 5000 или може би повече... „Ние сме се уговорили с него“, ми беше казал Димитър в Тетевен

— Когато се върна от Тетевен, каза ли на Марина, че Димитър е обещал да ви даде като дял на него 5000 и на теб 1000 гроша?

— Съобщих му обещанието, че ще му дадат 5000 гроша, но не казах, че на мен ще дадат 1000 гроша. В отговор той ми рече: „Могат да ми дадат, могат и да не ми дадат. Не съм за парите.“

Очна ставка на Васила с касиера Марин

— Хей, Василе, ето Марин дойде. Той отрича напълно, че знае нещо по въпроса за хазната. Кажй му ти!

— Марине, не отричай! И Марин знае по въпроса за хазната.

[Въпроси към Марина]

— Марине, чу ли какво каза Васил?

— Чакай да кажа истината.

— Кажй, Марине, да видим!

— Преди два месеци бях отишъл в Челопечанския манастир. Там се срещнах с Димитра от Сърбия. Той ми каза: „Съобщи ни деня, когато хазната ще потегли! Ако не съобщиш, ще те убием!“ Поради това аз се уплаших и им съобщих по Велча касапина. Ето, това е истината.

— Когато си казахте с Димитра тия думи, кои бяха там?

— Бяхме само двамата.

— Какъв дял щяха да ти дадат от парите? Такова нещо не става даром, я! Кой обеща [да ти даде дела]?

— Бяха ми обещали с думите: „Ти свърши тая работа, ще ти дадем 100 лири!“

— Кой ти обеща?

— Обеща ми Димитър от Сърбия. Още по-преди той изпращаше известия по Велча.

— Какви известия изпращаше?

— „Тая седмица хазната ще тръгне ли?“ И аз отговорих: „Ще тръгне.“ Това аз отрекох в предишния си разпит, но вече няма място за отричане, така е.

[83] — Целта на Димитра не е била парите. Той е обикалял в тоя край, за да събира комити. Вкара ли и теб [в комитета]?

— И аз дадох 300 гроша за комитета и се записах.

— Като наредихте да оберат хазната, какво беше намерението ви: да подпомогнете комитета или да разделите парите помежду си?

— Щяхме да подпомогнем народа.

— Какво възнамерявахте да купите на народа с тия пари?

— Искяхме да му купим потребни неща.

— Кои тук от населението са записани в комитета?

— От нашето Орхание са: дядо Мито, Дочо, Васил Попов и Велчо Стамболията. Записани са и още много други. Всички знаят за комитета и за организацията. С тия пари щяха да се купят за комитета неща, които ще му бъдат необходими.

— Влиза ли Васил в комитета?

— Понеже Васил е беден човек и не можеше да даде пари, и той послужи по въпроса за хазната. И той влиза, комита е!

[Въпроси към Васила]

— Василе, виж, Марин касиерът каза, че и ти си влизал в комитета.

— Димитър поиска да вкара и мен в комитета. Рекох му: „Пари нямам, за да внеса.“ А той отвърна: „Ти ни служи, аз ще те вкарам в комитета без пари. Считай се за комитетски човек!“ Отвърнах му: „Много добре!“

- Къде правехте комитетските събрания?
- Правехме ги в хана на Гавриила ханджията.
- Кой е секретар на комитета?
- Секретар е Гавриил, у него е и списъкът.
- Къде държи той списъка?
- Не знам къде го крие, сам той си знае!
- Това ли са вашите признания, тъй ли е?
- Тъй е.
- Ако е тъй, елате да се подпишете!
- Да се подпишем.

Подписали: Марин, Васил

Разпит на Гавриила, ханджия в Орхание
28 октомври 1872

- Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?
- Името ми е Гавриил, а на баща ми — Генчо, от Орхание съм
- На колко си години, с какво се занимаваш?
- На 23 години съм. По професия съм ханджия.
- Гаврииле, Марин касиерът разправи, че си влизал в комитета и че, понеже си бил негов секретар, у теб се намирал списъкът. Как стои тук работата?

— Аз водя комитетския списък и съм секретар на комитета. Само че сега книжата не са у мене. Те са у затворения тук орханиец Велчо Шунтов.

- Откога записвахте такива комити?
- От тая пролет насам.
- Има ли много записани?
- Около 20—30 души ли са, не знам колко са!
- Кои са тия 20—30 души, я кажи имената им!
- Да дойде списъкът, там са записани. В списъка е отбелязан общия брой. По-добре от мен знае това затвореният Васил бояджията от Тетевен. Всичката вина е у него.

— Кога предаде на Велчо Шунтов списъка?

— Трябва да беше преди 20—30 дни.

— Защо му го даде?

— Дадох му го да стои у него.

[84]— Какво е комитетското име на тоя град?

— Не си спомням. Записано е в списъка.

— Затвореният тук Димитър от Македония ли ви записа?

— Да, тоя Димитър ни записа.

— Ти колко пари даде?

— Понеже станах секретар, не взеха от мен пари. Записаха ме безплатно. И аз влизам в комитета.

- Защо записват в комитета? Какво ще вършат тия хора?
- Те си знаят, аз не знам.
- Много добре, признанията ти дотук верни ли са, тъй ли е?
- Тъй е.
- Щом е тъй, ела да се подпишеш!
- Да се подпиша.

Подписал: Гавриил

Нов разпит на Велчо касапина по въпроса за комитета

— Велчо, тук имало някаква комитетска работа, каква е тя?

— По тая работа Димитър идваше тук постоянно. Той живееше тайно в една стая на хана, дето Васил бояджията го продаде, и говореше за комитета. Къщата ми е близо до Гаврииловия хан. Една вечер излязох от хана, за да си отида у дома. Гавриил ме последва изотзад и ми извика: „Чакай малко, ще ти съобща нещо, но, пази се никому да не казваш, защото ще те убият!“ И после той продължи: „Идва един човек. Той обикаля градове и села и убеждава народа да влиза в комитета, като го призовава да бъде готов!“ Аз го запитам: „За какво да бъде готов?“ Гавриил отговори: „Не мога да ти се доверя, за да ти кажа, да не би да ни предадеш!“ Толкова продължи разговорът ни. Аз си отидох в къщи, а Гавриил се върна в хана си. От тогава минаха 5—10 дни. До Гавриила дошло писмо. Той ме повика и ми прочете полученото писмо. Прочете го по-отделно на всички, които знаеха работата, т. е. които влизаха в комитета. След няколко дни пак се получило писмо до Гавриила. Той пак ни извика и ни го прочете. Тъй ни е викал няколко пъти.

— Какво пишеше в писмата, които ви чете Гавриил?

— В тях пишеше: „Хората, които знаят тая работа, да не казват ни на баща си, ни на майка си, ни на децата или други някои, защото кажат ли, ще ги убием!“ Още много работи пишеше в писмата, но не ги помня. Сега ще ги донесат, ще видите.

— Теб записаха ли те в комитета?

— Записаха ме.

— Записвали с пари, колко пари взеха от тебе, за да те запишат?

— Понеже съм беден човек, дето и да ме изпратеха по тая работа, давах ми и пари за разноски.

— Къде те изпращаха и до кого?

— Гавриил ме изпрати веднаж в Правец. Писмото, което ми даде, отнесох в Правец и го дадох на Цветка ханджията.

— Кога те изпрати и колко пари ти даде за ходенето?

— Беше през месец март тая година. Даде ми 40 пари за хляб. Занесох писмото и го предадох, но не знам какво пишеше в него.

— Колко пъти се срещна с Димитра, дошъл от Македония?

— Много пъти съм го виждал в Гаврииловия хан. Но веднаж преди още да бях влязъл в комитета, Гавриил ми намигна с око и ми каза: „Ето, тоя е, дето ходи и устройва комитети.“

[85] — След като си влязъл в комитета, трябва да си се срещал с Димитра.

— Когато Димитър идваше, Гавриил се срещаше с него тайно. Той не го показваше никому. Каквото Димитър имаше да нареди, казвал го на Гавриила, а Гавриил го предаваше на нас тайно и ни четеше получените писма.

— Когато записвали някого в комитетския списък, вземали му пари. Защо събираха тия пари? Какво щяха да правят с парите от хазната, която обраха?

— Парите, що вземаха от хората, записани в комитетския списък, даваха на човека, който ходеше по тая работа. А какво щяха да правят с взетите пари от хазната — не знам.

— Защо се записват в комитета, какво искат да правят? Кои се записаха оттук?

— Гавриил е секретар на комитета. И Васил бояджията е комитета. Записаха и мен. Гавриил познава всички, той знае да чете и да пише.

— Ние запитаме Гавриила и той отговори: „Аз действително съм секретар на комитета.“ И каза още: „Васил знае всичките работи.“ Как стои тоя въпрос?

— Гавриил получаваше комитетските писма, грамотен е, той знае, питайте него! Знаят и Васил и Гавриил.

— Много добре! Признанията ти до тук верни ли са, тъй ли е?

— Верни са, тъй е.

— Щом е тъй, ела да се подпишеш тук!

— Зная да пиша, да се подпиша!

Подписал: [Велчо]

Нов разпит на Велча

— Велчо, ние запитаме Гавриила къде се намират комитетските книжа. Той казва, че ги бил дал на тебе. Къде са тия книжа?

— Гавриил ми донесе комитетските книжа заедно с тенекията, в която бяха поставени, и ми ги даде. Те стояха около 3 дни у мен. Гавриил дойде пак и ги поиска. Бях неразположен, няхах време да му ги давам, не му ги дадох. Във връзка с въпроса за хазната ме извикаха тук в управлението. Бях болен. Отивайки за конака, брат ми ме придържаше за ръката. Аз му казах: „Има една тенекия с книжа на Гавриила, да му я предадеш!“ По-нататък не знам, предаде ли му я или не му я предаде.

Въпроси към Ташо, брат на Велча

— Ташо, когато преди няколко дни задържаният твой брат Велчо бил повикан в управлението по въпроса за хазната, като сте вървели заедно, той ти казал: „В къщи има една тенекия на Гавриила с книжа, да му я дадеш!“ Къде са тия книжа?

— Нея вечер разпитвах брата ми Велча до 9 часа. Същата вечер го затвориха. Аз се върнах в къщи, взех веднага тенекията и я занесох в Гаврииловия хан. Понеже това стана през нощта, вратите на хана бяха заключени. Почуках. Излезе слугата на Гавриила, Христо. Попитах го къде е Гавриил, а той отговори: „Горе в къщи.“ Казах му, че брат ми е поръчал да му предам тенекията.

- Слугата на Гавриила предал ли му е тенекията?
— Не знам. Ето и Христо е тук, попитайте него!

Въпроси към Христа, слуга на Гавриила

— Христо, преди известно време братът на Велча, Ташо, ти оставил една тенекия, за да я предадеш на Гавриила. Какво направи с нея?

— Аз спях. Почука се на вратите на хана, излязох. Видях, че е Ташо, Велчовият брат. Запитах го: „Какво търсиш?“ Той отговори. „Затвориха брата ми в конака. Той поръча да предам тая тенекия на Гавриила.“ И аз му казах: „Гавриил не е тук. [86] Той спи горе у дома си. Дай да му я занеса аз!“ Взех тенекията, отидох при Гавриила и му рекох: „Братът на Велча, Ташо донесе тенекията и остави да ти я предам.“ Гавриил отвърна: „Тенекията нека остане у тебе, ще пратя Петра, съседа на нашия хан, дай я на него!“ Тъкмо дойдох в хана, настигна ме изотзад Петър бояджията и поиска тенекията. Аз му я дадох.

[Въпроси към Велча]

— Хей Велчо, Гавриил ти дал тенекията с комитетските книжа, за да стои у теб, и ти си я държал до арестуването ти. Защо тогава каза на брата си Ташо да я взема от вас и да я занесе и предаде на Гавриила?

— Знаех, че в тая тенекия се намираха комитетски книжа. Когато ме затвориха тук по въпроса за хазната, можеха да претърсят къщата ми и да намерят книжата. А понеже работата беше тайна, излезеше ли на яве, комитите щяха да ме убият, задето съм ги издал. Поради тая причина аз се уплаших и казах на брата си Ташо да върне книжата на Гавриила.

— Като знаех, че тия книжа са вредителски, защо ги държиш в къщата си?

— Когато ни подготвяха да се запишем в комитета, предупреждаваха ни с думите: „Внимавайте да не казвате в къщи на жените и на децата си, да не издадете тайната ни! Ако някой разкрие нашата тайна, ще го убием!“ Страхувах се от това предупреждение.

[Въпроси към Ташо]

— Хей Ташо, през нощта, когато беше арестуван твоят брат Велчо по въпроса за хазната, той ти казал, че у дома ви имало една тенекия, да я вземеш, да я занесеш и да я предадеш на Гавриила. И ти бързо си се заичал в къщи, взел си тенекията и си отишъл в хана на Гавриила, за да му я предадеш. Но понеже не си намерил Гавриила, ти си я оставил на неговия слуга. Не можеше ли да направиш това, когато се съмне, ами носиш тая тенекия посред нощ?

— Брат ми Велчо ми поръча: „Сега щом си отидеш в къщи, вземи тенекията и я занеси и предай на Гавриила!“ Съгласно поръчката му, взех от къщи тенекията и я занесох в хана на Гавриила, за да му я предам. Не можах да го намеря, дадох я на слугата му Христо.

— Ташо, какво имаше в тенекията?

— Не знам какво е имало.

[Въпроси към Христа]

— Христо, ето тоя Ташо тук донесъл нощем една тенекия и търсил Гавриила, за да му я предаде. Понеже не можал да го намери, оставил я у теб на съхранение. Ти не можеше ли на следния ден да я дадеш на Гавриила, та веднага си побързал да отидеш да го намериш и да му съобщиш?

— Ташо ме вдигна от сън, за да ми каже: „Занеси бързо тая тенекия на Гавриила!“ И аз, нали съм слуга, отидох, обадох на Гавриила.

— Но, като слуга на Гавриила, знаеше ли какво имаше сложено в тенекията?

— Не знаех какво имаше в нея.

— Ние те проучихме. Ти не си бил слуга на Гавриила, а съдружник. Щом като си, значи, съдружник, ти ще знаеш кой идва и кой влиза в Гаврииловия хан, ще познаваш хората на комитета. Кой са участващите в комитета, обади ни тия хора, кои са те?

— Съдружник на Гавриила станах от три месеци насам. Само веднаж ме е пуснал в хана. Не знам кои го посещават.

[87]— Щом като си съдружник на Гавриила, ти трябва да знаеш. Ела, кажи истината!

— Съдружник на Гавриила съм от три месеци насам, не знам кои са посетителите.

[Въпрос към всички]

— Признанията ви дотук верни ли са, тъй ли е?

— Тъй е.

— Щом е тъй, елате да се подпишете!

— Да се подпишем.

Подписали: Велчо, Ташо, Христо

Разпит на Петър Цаков от град Орхание
28 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Петър, а на баща ми — Цако. От град Орхание съм.

— На колко години си, какво е занятието ти?

— На 50 години съм, занимавам се с бояджийство.

— Гавриил ти дал някакви книжа в една тенекия, какво ги направи?

— Седях си аз в дюкяна. Дойде Йото, слугата на Христо, Гаврииловия съдружник, и ми каза: „Ела, вика те Христо!“ Отидох. Христо ми даде една тенекия и ми каза: „В нея има книжа. Вземи, занеси и дай да я скрият някъде, да не е на открито!“

— В тенекията имало много книжа.

— Не знам дали е имало много книжа. Христо каза: „Велчо ми я изпратил по брат си, и аз ти я давам. Скрый я някъде!“ Аз я взех, отнесох я и я скрих в дюкяна си. Един ден престоя в дюкяна ми. После я дадох на кожухаря Коцо от Лъжене, чийто дюкян е срещу моя. Коцо я взе и я отнесе в Лъжсене.

— Какво имаше в тенекията, та я криехте?

— Не знам, господине, какво имаше.

— Ето на, ние намерихме тенекията заровена у Коцови. Установихме, че това са вредителски книжа, принадлежащи на комитета. И ти знаеш, че това са такива книжа, но кажи истината!

— Когато Христо ми даде тенекията, той ми каза: „В тенекията има книжа за лоша работа. Занеси и я скрий в дюкяна си, за да не я намерят тук!“ И аз я занесох в дюкяна си и я скрих.

— Щом като Христо ти казал, че в тенекията се намират книжа „за лоша работа“, запита ли го какви са, или ти знаеше що за книжа са?

— Аз изобщо не питах Христа какви книжа имаше в тенекията. Той ми каза: „Вземи, скрий тия неща!“ И аз взех и ги скрих.

— Бидейки у теб, защо я предаде на кожухаря Коцо?

— Още когато Христо ми я предаваше, той ми каза: „Вземи, отнеси тая тенекия! Но и ти не я дръж в дюкяна си, дай я някому, да не остава тук!“

Въпроси към Христа и очна ставка с Петра

— Христо, [ти каза, че] Гавриил изпратил Петра да вземе тенекията. Ние запитахме Петра. Той твърди, че не е виждал дори и лицето на Гавриила. Изпратил си слугата да повика Петра. Когато той дошъл, ти си извадил тенекията и си му рекъл: „Вземи тая тенекия, в нея има книжа за лоша работа, дай някому да я скрие!“ Твоите думи противоречат на Петровите.

— Аз отидох при Гавриила и му казах, че Ташо е донесъл някаква тенекия, а той отвърна: „Ще изпратя Петра.“ [88] Почаках Петра, за да му дам тенекията. Той не дойде. Стана обед. Пратих повторно слугата Йото до Гавриила. Но ето че Петър дойде. Извадих тенекията и му я предадох. Обаче не съм казвал, че в нея има „лоша работа“, а и не знаех. Очевидно, Петър е знаел, че в тенекията има лоши книжа и затова той не я държал в дюкяна си, а я изпратил в Лъжене.

— Петре, според твоите показания, Христо ти бил казал, че в тенекията има „лоши книжа“. Щом като си знаел това, защо приемаш тенекията и я занасяш в дюкяна си? А освен това не я държиш в своя дюкян, ами веднага я пращаш в Лъжене. Да я криеш, след като знаеш, че е нещо вредителско, и това е вина.

— Аз знаех, че в тенекията се намираха „лоши книжа“. Христо ми я даде да я премахна.

— Христо, чу ли какво говори Петър?

— Господине, Петър е запознат с тия работи.

— Христо, влиза ли и Петър в комитета?

— Това не знам. Той криеше от мен.

— Много добре! Отговорите, които дадохте дотук верни ли са, тъй ли е?

— Тъй е.

— Щом е тъй, елате да се подпишете!

— Да се подпишем.

Подписали: Петър, Христо

Разпит на кожухаря Коцо от село Лъжене
28 октомври 1872

- Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?
- Името ми е Коцо, а на баща ми — Панчо. От Орхание съм.
- На колко си години? Какво е занятието ти?
- На 18 години съм, кожухар.
- Преди известно време Петър бояджията от град Орхание ти дал една тенекия, за да я скриеш. Как ти я даде, и като ти я даваше, какво каза?
- Петър бояджията дойде в дюкяна и каза: „Вземи тая тенекия, занеси я в къщи и я скрий! Тия дни аз ще дойда, ще я взема и ще я отнеса в Тетевен.“ Даже аз не исках да я взема, но майсторът ми Стоян рече: „Щом като я дава, вземи, отнеси я в къщи и я скрий! Петър ще дойде след няколко дни и ще я вземе.“ И аз я взех за хатъра на майстора ми.
- Като я занесе в къщи, къде я скри?
- Зарових я у дсма в градината, в дънера на една слива. Бяха ме предупредили никой да не вижда.
- Кой ти каза така да я скриеш, че никой да не види?
- Казаха ми майсторът ми Стоян и Петър бояджията.
- Когато я занесе в къщи, каза ли на някого от домашните си?
- Не, никому не казах.
- Петър на кого щял да даде книжата в Тетевен?
- Не каза. „Може, рече той, да отида до Тетевен и ще занеса там тия книжа.“

Въпроси към Петра бояджията при очна ставка
с Коцо кожухаря

- Хей, Петре бояджия, когато си предавал на Коцо тенекията с комитетските книжа, за да я скрие, ти си му казал: „Вземи, занеси я в къщи и я скрий! Внимавай, никому да не казваш! Тия дни ще дойда и ще я отнеса в Тетевен!“ А и Стоян, майсторът на момчето, настоял, като му рекъл: „Вземи, вземи!“ И то я взело и я отнесло.
- Дадох я на Коцо да я скрие в къщи, само че не съм казвал, че ще ходя в Тетевен и че ще я нося там.
- [89] — Коцо, кажи в лицето на Петра това, което ни разправи!
- Петре, ти донесе в дюкяна тенекията с книжата. Не каза ли тогава: „Вземи това, скрий я в къщи, зарови я някъде! Аз ще дойда след няколко дни, ще я взема и ще я занеса в Тетевен.“
- Хей, Петре, чу ли какво каза Коцо? На кого искаше да я носиш и предаваш в Тетевен?
- Коцо разправя, само че аз не съм казвал думите: „Тия дни ще дойда, ще я взема и ще я отнеса в Тетевен.“
- Много добре! Тая работа ще я проверим от Стояна, майстора на момчето, но после да не останеш посрамен?
- Нека дойде, да разправи, тогава вече не ще ми остане нищо какво да кажа.
- Коцо, какво представляваха книжата в тенекията?
- Не знам. Дадоха ми ги да ги скрия и ми заповядаха да не казвам никому.

— Коцо, Петър ти дал тенекията и ти казал: „Вземи, отнеси я у дома си и я скриј!“ От тия думи се разбира, че това е лоша работа. Защо тогава я взе, отнесе я и я скри?

— Умът ми не стигаше, занесох я.

— Признанията ви дотук верни ли са, тъй ли е?

— Тъй е.

— Щом е тъй, елате да се подпишете!

— Да го сторим.

Подписал: Петър; [знак за отпечатък от пръст]: Коцо

Разпит, извършен на 28 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Стоян, а на баща ми — Стамен. От Орхание съм.

— На колко години си, какво е занятието ти?

— На 25 години съм, по занятие кожухар.

— Стояне, тоя тук Петър бояджията преди известно време донесъл в дюкяна ти една тенекия, в която имало някакви книжа. Той ти поръчал да я скриеш някъде и да не казваш никому, след което заявил: „Тия дни ще взема книгата и ще ги занеса в Тетевен.“ Как стои тоя въпрос?

— Петър бояджията донесе тенекията в дюкяна и ми каза: „Вземи, занеси я и я скриј у дома си!“ Отговорих му: „Не мога да я взема.“ Той рече: „Поне момчето да вземе и да я скрие у дома си в Лъжене. Когато потрябва, аз ще отида и ще я взема.“ Тогава казах на момчето: „Вземи я!“ И момчето я взе и я отнесе.

— Момчето разправя, че когато тенекията била донесена в дюкяна ти и му била подадена да я скрие, Петър казал: „Тия дни ще дойда, ще я взема и ще я отнеса в Тетевен.“ Как стои тоя въпрос?

— Не си спомням Петър да е казал, че ще я носи в Тетевен. Той само рече: „След няколко дни ще дойда и ще я взема.“ Това добре съм запомнил.

— Какво имаше вътре в тенекията, та тъй много я криехте? Разбира се, ти трябва да знаеш. Па дори и си помагал, като си накарал момчето да я вземе.

— Казах на момчето да я вземе, да я отнесе и скрие. Обаче аз не знам какво е имало в тенекията, не попитах Петра.

Въпроси към Петра и очна ставка със Стояна

— Хей, Петре, виж, ние накарахме да повикат майстора на момчето, Стояна. Той заявява, че когато си занесъл тенекията с комитетските книжа в дюкяна му, ти си му предложил да я скрие. Това не станало. После си я дал на слугата му, като си казал: „Давам ти това, занеси я и я скриј! След няколко дни ще дойда и ще я взема.“ Ето и Стоян ти го казва. Какво ще отговориш?

— Не съм казвал, че ще дойда и ще я взема. Аз рекох: „Вземи и я скриј! Когато я поиска тоя, който ми я даде, ще дойда, ще я взема и ще я предам по принадлежност.“

[90] — Разкажи, Стояне, да чуе и самият Петър! Когато той донесе тенекията, какво ти рече?

— Петре, ти донесе тенекията в дюкяна ми и каза: „Вземи, скрий я!“ И понеже аз не приех, ти я даде на момчето, като му каза: „След няколко дни ще дойда и ще я взема.“

— Чу ли, Петре, какво разправя?

— Разправя, чувам.

— Много добре! Признанията ви дотук верни ли са, тъй ли е?

— Тъй е.

— Щом е тъй, елате да се подпишете!

— Да се подпишем.

Подписали: Петър, Стоян

Разпит на Димитър мухтара от Голям Извор

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Димитър, а на баща ми — Крачун. От Извор съм.

— На колко години си, какво е занятието ти?

— На 40 години, кмет съм на селото.

— Теб защо те докараха тук?

— Във връзка с комитетската работа.

— Какво знаеш за комитетските хора?

— Те миналата зима стреляха върху мен. Признах, че не ме улучили. После слагаха отрова в кафето ми, за да я изпия. Два пъти разбрах, че имаше отрова. Взех чашката, сложих я в джеба си и исках да дойда да съобщя, че са ми сложили отрова. Марин от нашето село ми каза: „Ще наредя, щом излезеш от селото, да те убият. Само не се опитвай!“ И аз се уплаших и не дойдох да съобщя. Помирих се с това, което бяха направили.

— Кой ти сложи отрова и защо?

— Марин Попов поставил в кафето отрова и накарал да ми го поднесат. А преди да ми даде отровата, той ми каза: „Дай един алтън, трябва ни!“ Извадих и му дадох. Трябвало да го дадат като награда на човека, който щял да занесе в Тетевен радостната вест, че са ме отровили.

— От кого научи, че алтъна щели да дадат като награда за добрата вест?

— След като и аз се присъединих към тях, Марин ми каза: „Алтъна, който взех, щях да го дам като награда за радостната вест.“

— На кого щели да занесат вестта за отравянето ти?

— Щели да изпратят известие на комитета в Тетевен.

— Кой е начело на комитета в Тетевен?

— Трябва да е даскал Иван, понеже отнасящите се до комитета книжа са у него. Той е и секретар на комитета.

— Какво ти предлагаха на теб, та ти не се съгласяваше?

— Аз пречех на работата им. Понеже се боях, че, като не се съгласявах, можех да отида и да съобщя на властта за работите им, сложиха ми отрова.

— Кой е секретар на комитета във вашето село?

— Герго Стойков.

— Когато накарвали някого да влезе в комитета, те вземали от него пари и тогава го записвали. Колко гроша взеха от теб?

— За да ме впишат в комитетския списък, от мен взеха 150 гроща.

— Колко души от вашето село влизат в комитета?

— Аз зная 10 души.

— Кой са те?

— Един от тях съм аз, а другите: Марин Попов, Герго Стойков, Доко Съйков, Моньо Татарчев и Дико Беров.

[91] — Освен тях, имали и други участващи в комитета?

— Има. Обаче, тях са останали в паметта ми. Списъкът е у секретаря. Той знае кои влизат.

— Къде е комитетският списък?

— Той стои у Герго, секретаря на комитета.

— Тия хора, които изброи, дали ли са пари на комитета при записването им?

— Някои са дали, някои — не.

— Кой са дали?

— Аз дадох 150 гроша. Марин даде едно златно меджидие и Герго Стойков даде едно златно меджидие.

— Какво направихте, къде изразходвахте събраните от комитета пари?

— Това знае секретарят, той трябва да отговори.

— Изпратихте ли на Българския комитет пари за оръжие и барут?

— Това не ми е известно. По този въпрос знае секретарят.

— Специалният ви комитетски печат у кого е и какъв е псевдонимът ви?

— Печатът ни е у секретаря, а псевдонимът ни е Сюлейманоглу Давуд. Псевдонимът на Етрополе е Бучукоглу, а на Орхание трябва да е Алцеков.

— Идваше ли във вашето село Димитър от Сърбия?

— Да, идваше. И той беше, който реши да ме убият.

— Когато идваше във вашето село, какво ви наставляваше?

— Той ни говореше постоянно: „Събирайте пари! Готвят се навсякъде, бъдете и вие готови!“ Той казваше: „Събирайте пари и приготвявайте пушки, барут и други оръжия, които ще бъдат необходими! Някои от нашите хора са ходили отатък [Влашко]. Там станало събрание и се взело решение по тия работи. Приготвявайте се непрекъснато!“ Даже Димитър колко пъти ни е казвал: „Продават се игленки пушки по 8 алтъна едната. Внасяйте пари за набавяне на необходимото ви количество пушки!“

— Димитър ви говорил: „Давайте пари за оръжие и бъдете готови!“ След като приготвехте оръжията и бъдехте готови, какво трябваше да правите? Какво беше намерението ви?

— „Ще стане република“ — казваше той.

— Какво значи това „република“?

— След като се въоръжим, колкото данъци плащат мюсюлманите, толкова ще плащаме и ние. Иначе щяхме да се опрем.

— Щели сте да се опрете на държавата? Каква нужда? Не може ли да изготвите един общ мазхар и да го представите на държавата? Защо трябва да се опирате с оръжие?

— Това не е нещо, което аз да разбера. Те говореха така.

— Признанията ти дотук верни ли са, тъй ли е?

— Тъй е.

— Щом е тъй, ела да се подпишеш тук!

— Да се подпиша.

Подписал: Димитър

[92] Нов разпит на Гавриила, произведен на
28 октомври 1872

— Тенекията с вредителските книжа на комитета, за която ти говори през деня, беше намерена в Лъжене, в една нива под царевичака, и е донесена тук. Тази ли е въпросната тенекия и това ли са книжата?

— Тази е.

— В удостоверение, че това са книжата, подпиши се върху тях едно по едно!

— Да се подпиша.

— Ние преброихме писмата, на гърба на които ти се подписа. Излязоха 46 броя. Толкова ли са, няма ли още?

— Толкова са. Няма други.

— Това комитетски писма ли са?

— Да, комитетски писма са.

— Ти, който си поданик на Османската държава и брат на чорбаджията Стоян, виден гражданин на Орхание и член на околийския съвет, какво търсят у тебе вредителски книжа, дошли от Влашко и насочени против държава и народ? Не е ли срамата? Какво видя от държавата, та гласиш бунт, коя е причината?

— Димитър ни подмами да събираме пари и да му ги даваме, за да донесял оръжие. После от Влашко шели да минат хора и да завземат планините. Намеренията ни бяха да освободим страната, от османската власт.

— Как тъй с двама бунтовника, които ще минат от Влашко, ще освободите страната си от Османската империя, и можете ли вие да се управлявате самостоятелно? Интересно, не остана ли поне един мюсюлманин! Какви мерки взехте по въпроса за държавна хазна? Държавата не е ли в състояние да се справи с такива две кучета? Искате да кажете, че, като минат от отсреща двамата хорица като командири и вие ги последвате, ще вдигнете въстание и ще откъснете България от ръцете на турската държава?

— Като съберем пари и подготвим войска, искахме да освободим християните от ръцете на Османската държава.

— Много добре! Но Димитър, като вземе парите, които сте събрали, можеше да избяга! Вие сте имали голямо доверие в него, за да го последвате. Коя е причината [за да готвите въстание], какво ви липсва?

— Нищо не ни липсва. Измавихме се. „Да съберете парите на едно място“, каза той. А на мене рече: „Да се съберат парите и да стоят. Ако стане нужда, ще ги вземем!“

— Ти не само че си бил секретар на комитета, но си станал и негов касиер?

— Бях и секретар и касиер.

— Сега, когато те разпитваме, казваш, че си бил касиер и секретар. А след като се записаха думите ти, ти размисляш и отговаряш: „Касиер беше Васил.“ Какво значи това?

- Не можах да разбера думата „сандъкяр“ [„касиер“], заради това рекох, че касиер е синът на чорбаджията Нако.
- Къде е сега той, Васил?
- Когато ме арестуваха, Васил беше в града. Но той ми казваше някога, че щял да избяга.
- [93] — Кой беше председател на вашия комитет?
- Председател беше затвореният тук Васил, който е от Тетевен, но работи в Орхание бояджийство.
- Вашият съвет колко души членове имаше и кои бяхте?
- Бяхме трима души: Васил бояджията, Васил Наков и аз.
- Вие ли организирахте бунт срещу държавата, вие ли подготвяхте българите за въстание?
- Щом Димитър дойде, и се събирахме. Ние вършехме всичко това.
- Кои комитети знаеш в околните села?
- Те са дело на Димитра. Той не ни разправяше за другите села. Ние знаехме само тука.
- Колко души записахте тук в комитета и от колко души взехте пари?
- Васил бояджията, Цветко кантарджията, Велчо Шунтов, Васил Наков, касиерът Марин Николов и аз. Останалите не си спомням. После ще ги кажа.
- Марин, касиерът в Орхание, колко гроша даде за комитета? Той влизах ли в съвета?
- Не го повикахме в съвета. Той даде 6 лири.
- По комитетския въпрос сега каза истината. Заявяваш, че ще изкажеш после и останалите лица. Но, беше ли заедно с Димитра, когато той по-преди уби дякона в Орхание?
- Не бях с него.
- Защо ти, който знаеш, че Димитър е убил дякона, криеш и не съобщаваш на властта, защо си станал член на комитета?
- В началото [Димитър] не ми каза. После ми писа с писмо, че е убил дякона.
- Къде е това писмо?
- Скъсах го, хвърлих го.
- Колко пъти той идва след смъртта на попа?
- Не си спомням.
- Как нападнахте хазната?
- За нападението на хазната Димитър не ни обади. После ми казаха.
- Ти узна, че е била нападната хазната. Чу също така, че са я нападнали вашите комитетски хора. Не поиска ли от тях дял?
- Не поисках. После узнах, че те са я нападнали.
- Значи, ти си узнал, че хазната е нападната, че нападателите са комитетски хора, че това са твои другари — бунтовници, врагове на държавата. Разбрал си, че парите [ще отидат в комитетската каса], заради това ли мълча?
- Заради това мълчах.
- Влизах ли в тукашния комитет, насочен против държавата?
- Влизам, негов секретар съм.

[94] — За лицата, които готвят такъв бунт против държавата, има закони на турски, български и гръцки езици, и се публикуват в толкова вестници! Като знаеш това и ако е на място умът ти, как се осмели да тръгнеш по тоя път?

— Постъпих така от неопитност.

— Ти заслужи наказанието, което държавата ще ти наложи съгласно закона. Имаш ли да кажеш още нещо?

— Съгласен съм със закона. Нямам какво да кажа.

— Както другите признаха доброволно, така и ти, без да си подлаган на никакви мъчения, признаваш пред тази комисия вината си.

— Да, признавам вината си. Не съм подлаган на никакви мъчения, нито дори побой.

— Признанията ти дотук верни ли са, тъй ли е?

— Верни са, тъй е.

— Щом е тъй, ела да се подпишеш!

— Да се подпиша.

Подписал: Гавриил

Записани показанията на чорбаджи Стоян, член на околийския съвет и брат на Гавриила

— Брат ти призна напълно, че е дръзнал да устройва комитет против държавата, да вдига въстание. Той заяви, че е съгласен с наказанието, което ще му се определи според закона, че е направил признанието си без никаква принуда, че зловредните книжа са стояли у него, че е знаел за обира на хазната и че е знаел и за убийството на дякона. Ти чу ли?

— Сега чух тия признания на брат ми, и че е бил секретар на бунтовническия комитет. За закона на султана няма какво да кажа. И аз съм слуга на държавата. Искam наказанието му!

— Това ли са твоите показания?

— Това.

— Щом е тъй, ела да се подпишеш!

— Да се подпиша.

Подписал: Стоян

Нов разпит на тетевенеца Петко Милев

— Димитър твърди, че хазната е обрана за в полза на комитета по инициатива твоя и на хаджи Станя.

— Димитър беше дошъл в нашето село преди два месеца и каза, че ще нападне хазната, пред всички ни, както се бяхме събрали: аз, Марко Йончев, хаджи Станьо, Иван хекимина и даскал Иван. Ние му заявихме: „Друго може да стане, но това не!“ Тогава той ни възрази: „Това не е ваша работа!“ След което излезе по селата и обиколи тия [арестуваните]. Димитър съобщил тук [в Орхание], че ще нападне хазната, след това дойде в Тетевен. Той не ни каза, че е съобщил на тукашните и на хората си по селата. За това аз после узнах. [95] Тук той казал на хората от комитета така: „Аз ще нападам хазната. Ако излезете да търсите [нападателите], да не се нападнем едни други!“ После дошъл в Тетевен, събрал хайдутите и нападнал хазната. След нападението се върнал пак в Тетевен.

— Ако не си съучастник, защо хайдутите донесоха парите в твоята къща?

— Една нощ Димитър дойде у дома, заедно със Станя, хаджи Ивановия син, и ми каза: „Да изпратим момчето да повика Леча. Прати Леча в Черни Вит да съобщи на ония, които са там, да донесат взетите пари тук!“ На сутринта Лечо отиде в Черни Вит. Към 2—3 часа вечерта пристигнаха четиримата души.

— Колко гроша донесоха?

— Всичките четирима души хайдути от Черни Вит дойдоха през нощта в моята къща, влязоха в мазето и изсипаха там парите на куп. Димитър даде на двама от тях по 1500 гроша и на другите двама по 2500 гроша. Останалите пари той накара да ги наслагат в една торба. Два часа преди съмване дойде даскал Иван и му каза: „Пристигнал пашата. Махай се оттук, иначе ще те заловят!“ Когато Димитър скочи да си отива, аз му рекох: „Не оставяй на главата ми тия пари, иначе ще ги занеса в управлението!“ Той не послуша и избяга. Тогава сложих парите в една кутия и ги занесох на Леча.

— Ти си добър човек. Хайдутите дошли в твоя дом и донесли пари. Защо ги прие, а не съобщи на властта?

— То беше два дни преди пристигането ви, паша ефенди, нямаше вече време да съобщи в управлението.

— За две минути може да се съобщи, а то минали два дни!

— Уплаших се да не избягат!

— Първият път, когато те разпитвах, отговаряше другояче, сега пък даваш съвсем други отговори! Върху себе си поемаш цялата комитетска работа и обира на хазната! Кажй истината!

— Когато пристигнахте в Тетевен, започнахте да призовавате тоя-оня да го разследвате, явих се и аз. Тогава от страх не знаех какво говорех, пък и не бях се явявал друг път на следствие. Заради това пък сега казах истината.

— И четиримата ли хайдути донесоха пари в твоята къща?

— И четиримата.

— Кой взе парите от хайдутите?

— Димитър ги взе.

— Беше ли ти заедно с Димитра в мазето, когато хайдутите донесоха парите?

— Заедно бях.

— Питам те и по това, че Димитър, председателят на комитета и нападател на хазната, е... [оставил дрехите у теб]. Ти отрече. Но, Димитър каза: „На другия ден... като идвах тук... на Петко Милев... бягайки ги оставих там... наредете да ги вземат!“ [96] После призовах теб. В началото ти разкри [работата]. После на тетевенския пандур си разправил: „Да, има, но в еди-кой си сандък са!“ А сега казваш: „Той оставил дрехите в моята къща, но аз не знам.“ Не се мъчи да извърташ! По закона виновен си!

— Имаше един отворен сандък. [Димитър] като бягал, хвърлил ги бързо там. Но аз не знам самият той ли ги е хвърлил или пък момичетата са ги хвърлили.

— Не мина дори и една минута, и ти ми отговаряш: „Не знам, момичетата ли или самият той хвърли дрехите!“ Не мина още една минута и ти сега разправяш: „Димитър като слизаше от къщата ми

надолу, в стаята на чардака ми каза: „Оставих дрехите си горе. Аз си отивам.“ Ако си казал истината, добре е за теб. Но, кажи право, Димитър, като забягна, дрехите си в твоята къща ли остави?

— Забърках се, затова казах думите: „Момичетата ли ги хвърлиха или самият той ги хвърли.“

— Какво има за забъркване? Ние тук сме султанска комисия. На никакво изтезание не си подлаган. Тебе те разследваме. Кажи истината и признай напълно, че си се повел подир дявола, и никой няма повече да те вика на разпит.

— Не, не съм подлаган на изтезаване. Работата е там, че ако не беше дошъл Димитър да ни подмами, нямаше да влезем в тая работа. Подмавихме се, влязохме, това е истината.

— Кажи право, ти, хаджи Станьо и даскал Иван знаехте ли, че хазната ще бъде нападната? Знаехте ли преди нападението, че ще го извърши Димитър?

— Че хазната ще бъде нападната, че тя бе нападната, че Димитър я нападна, това знаехме аз, хаджи Станьо, даскал Иван, Марко Йончев, Дочо Маринов, хаджи Станчо и брат му Станьо.

— Събирахте ли се на комитетско събрание в Тетевен и заговорвахте ли против държавата и народа?

— Събирахме се, хората от комитета, и разговаряхме за доставянето на пари, оръжие и други за противодържавна цел.

— Хаджи Станьо участвуваше ли на тия събрания? Той, като взе списъка от теб, изгори ли го?

— Да, присъствуваше. Той взе списъка от мен и го изгори.

— Хаджи Станьо не признава нищо за себе си. Той тика теб напред и отрича, че е взел участие. По въпроса за хазната знае ли и той толкова, колкото ти знаеш? Присъствуваше ли на събранията, насочени против държавата? Даде ли пари за комитета?

— Аз, хаджи Станьо и другите знаем както за хазната, така също и за комитетската работа. Комитетският списък беше у мен, но хаджи Станьо го изгори. Това беше през нощта, когато вие пристигнахте.

— Намиращите се в тоя котел вредителски книжа са стояли първоначално в седалището на комитета, защо ги дадохте на хаджи Ивановата жена и наредихте да ги закопае под земята?

— Събранията ни ставаха най-вече в хана на хаджи Ивана. Когато идваха от Влашко писма, повиквахме даскал Ивана и го карахме да ги чете. Писмата оставаха в хана [97] и се връчваха на Станя. Станьо пък ги даваше на майка си. Тя ги криеше.

— Като образвахте комитета, какво възнамерявахте да вършите против държавата? Как идваха писмата, които получавахте?

— Истинските ни намерения със създаването на комитета и устройването на събрания бяха, след като съберем пари и набавим оръжие, да поискаме земята и царството, останали ни от нашите бащи, и да ги завладеем!

— Като освободите царството на бащите си, после какво щеше да става? А с кого щяхте да ги освободите? Кралство ли искахте да образувате?

— Да! Нам ще ни помогнат Черна гора, Сърбия, Гърция и Влашко. Ще се съюзим с тях, ще освободим царството си.

— Ти владееш сега имота на баща си. Но ако на мястото на Османската държава дойде тук някой друг, ще ти остави ли тоя имот, ще те удостои ли с толкова почит? Откъде идва твоето негодувание, какво лошо си видял?

— Да, не би ме удостоил. Падишахът нищо не ни е сторил. Той е полагал бащински грижи за нас. Подлъгахме се от комитета във Влашко, сгрешихме.

— Признанията, които направи тая нощ, истинни ли са? На това заседание ти се опита да извъртиш признанията, които направи в Тетевен. Това ли е сега истината?

— Каквото сега казах, истина е.

— Ще се подпишеш ли?

— Ще се подпиша.

Подписал: Петко Милев от Тетевен

Записаният в настоящия следствен протокол разпит се извърши в наше присъствие и в пълно съгласие с императорската законност. Петко Милев не само че е знаел за нападението на хазната, но той се е опитал и да вдигне бунт против Османската държава. Отговорите на зададените му въпроси по отношение положението на другите обвиняеми се потвърждават от техните собствени признания. Удостоверяваме с печатите си, които слагаме на това място, че той на всеки случай е заслужил наказание.

[Печати]: Мютесариф на Софийския окръг — Ахмед Мазхар; член на окръжния съд — Саадуллах Съррѐ; Орханийски околийски управител — Ахмед; окоп. съдия — Али Неджиб; финансов началник — Мехмед Саадедин; член — Юнус; окръжен следовател — Хасан Хюсни; член — Мехмед Салим; член — Мехмед Али; секретар на съда — Хасан Хамди; член — Стоян; член — Нако; мксмеиз — Мино; член — Дочо.

Настоящият следствен протокол е верен с оригинала. За достоверността на подписите: [Печат] Софийски окръжен съд

4 януари [12]88 [1873] година.

О.О., инв. 431/1950

ПИСМО ОТ АЛИ САИБ ПАША ДО ДУНАВСКИЯ ВАЛИЯ
[София], 3 януари 1873

До негово превъзходителство Дунавския валия

Ваше превъзходителство,

Тук приложено изпращаме на вашето просветено внимание преписи от петтах протокола на специалната комисия, съдържащи законните наказания на разследваните в София лица и представени вече на великия везир. Уверявам ви, че ще ви бъдат изпратени преписи и от останалите три следствени протокола, които сега се изготвят. На вашите заповеди!

17 зилкаде [1] 289 или 3 януари [12] 88 [1873] година.

[Печат]: Ес-сеид Али Саиб

[Бележка на гърба]: От София — 779. За Областния наказателен съд — 762.

О.О., инв. 218/1951

75

[1] ПРЕПИС НА СЪСТАВЕНИЯ ОТ КОМИСИЯТА ПРОТОКОЛ № 1
ДО НЕГОВО ПРЕВЪЗХОДИТЕЛСТВО ВЕЛИКИЯ ВЕЗИР

14 декември 1872

Когато се узнало, какво Българският революционен комитет, за който се получавали сведения, че от дълго време насам се събирал във Влашко и в Сърбия с цел да подстрекава и бунтува България, е поселял отново семето на бунта в някои български селища, и щом пристигнало съобщението, че 125,000 гроша държавни пари на Орханйиска каза, Софийски санджак, били обрани по време на пренасянето им за София от някакви български разбойници, засигнени били двойно повече старанията за издирването им. Накрай, благодарение усърдието на софийския окр. управител Мазхар паша, били разкрити и заловени в началото някои местни разбойници като обирачи на хазната, а заедно с тях — и едно лице, на име Димитър, от Дяковска околия, човек на българския комитет. Щом те [обирачите на хазната] дали показания, че Димитър един-два дни по-преди забягнал по посока на Плевен, изпратени били веднага по дирите му хора, които го заловили жив в село Садовец заедно с един негов другар, без да окаже съпротива. Още същата нощ го откарали в Тетевен. Както при произведения му там до сутринта първи кратък разпит, така и

после при пълния му разпит в окръжния съд в София, а също и при разпита, който извърши нашата комисия веднага след пристигането ѝ в София, той призна доброволно и с пълни подробности, както следва:

Въпросният Димитър от Дяково преди 25 години, когато е бил на 13—14 годишна възраст, отишъл в Сърбия с намерение да стане слуга. След като престоял там осем години, той прекарал шест години и във Влашко като прислужник и гостилничар ту в Букурещ, ту в Гюргево. После, по време на смутите в Сърбия, отишъл за втори път в Белград, за да се запише като доброволец-войник срещу Османската държава. След като сръбският конфликт бил изгладен, върнал се в Гюргево и се заловил пак за гостилничарство. По едно време, когато започнала акцията на прочутия италианец Гарибалди, Димитър отишъл в Италия, за да се запише пак като доброволец-войник. След това, при избухване на Критското въстание, чрез посредничеството на Атинския комитет, отишъл, пак като доброволец, през Атина в Крит, дето, присъединявайки се към бандата на разбойника Крониос, в продължение на три години разбойничествувал против Османската държава. Възползвайки се и той, както останалите му другари, от обявената след това обща амнистия, от Сфакия отишъл с френски параход в Сира. Понеже нямал повече работа, върнал се оттам с параход в Браила. От Браила отишъл в Белград. Там, по нареждане на някои бунтовници, наричани войводи, взел от революционния комитет едно препоръчително писмо и се върнал пак в Браила. Писмото показал на председателя на Браилския комитет — Войников. Писмото пък, което взел от него, адресирано до комитета в Турно-Магурели, разположен срещу Никопол, предал на председателя на комитета — Данаил плевненеца, който пък го заменил с друго писмо до Ловчанския комитет.

След два-три месеца, когато паспортът му и другите [документи] били уредени, от никополското пристанище, през Плевен, той отишъл в Ловеч с ангажираната от бунтовника Дочо Мръвков, ханджия в Плевен, и неговия брат пощенска кола. Един-два дни по-късно предал писмото на кафеджията Марин Попов, председател на Ловчанския комитет. Тъй като бунтовникът Дякон Левски, заедно с когото са били натоварени да подготвят въстанието, не бил там [в Ловеч] и нямал възможност да го намери, и понеже по едно време Ловчанското [околийско] управление започнало да го подозира, като дори на няколко пъти бил разпитван от полицейски инспектори за лични документи и професия, поради грозящата го опасност да остане повече там, минал повторно през Плевен и Никопол в Турно-Магурели. Около две седмици престоял отсреща. От споменатия по-горе председател на комитета [Данаил Попов] той получил заповед да намери непременно Дякон Левски. Като получил от него и някои революционни книжа и един печат с изображение на лъв, пак се върнал в Ловеч. По решение на Ловчанския комитет и по указание на Иван шекерджията от Сопот, Димитър се срещнал с Дякон Левски в Сопот, извън града, половин час след свечеряване. Понеже Дякон Левски искал да запознае Димитра с революционната работа и да го изпробва до известна степен, за да му се отдаде или не доверие, не го посветил в самата работа. Дори във всички селища,

дето те ходили, отсядали на отделни места. След като дълго време го развеждал из Пловдивския окръг, когато били в Карлово, до Карловския комитет пристигнало писмо, в което, като се казвало, че от Букурещ дошъл още един натоварен със същата задача като тях, на име Ангел Кънчев, нареждало се и двамата да се завърнат веднага в Ловеч. [2] Димитър, придружавайки Дякона, като се отбил в някои села на Търновския окръг, се върнал в Ловеч. В Ловеч се състояло бунтовническо събрание, след което заедно с Дякон Левски и Ангел Кънчев обходили Пловдивските околии, както предишния път. Когато се завърнали в Ловеч, Ангел Кънчев се оплакал на Ловчанския комитет от постъпките на Дякон Левски, като казал, че той не им давал никакви сведения и че ги влякъл след себе си като слуги. Вследствие на това, задачите им били разпределени така: Дякон Левски, със седалище Ловеч, да подбужда и подготвя за въстание околията в Пловдивския окръг; Ангел Кънчев — да подбужда разположените покрай Дунава околии, а той [Димитър] да бунтува селата и градовете, дето има комитети, от Ловеч та до София.

Обикаляйки първи път от село на село заедно с Дякон Левски, който трябвало да го представи на революционните комитети по места, стигнали до София и пак по същия начин се върнали в Ловеч, като събирали пари за комитетската каса. След като при това пътуване била изпробвана напълно неговата способност и той вече опознал някои от хората на организацията, започнал и самостоятелно да върши бунтовническа дейност.

Обикаляйки втори път, както и по-преди, от село на село, той, като не можал да успее с красноречиво слово, а и поради бездарността му, постарал се да подбужда за въстание чрез заплашвания и лъжливи уверения, че цяла България била готова за тази работа, и така разширил твърде много кръга на бунтовническата дейност.

Тъй като чорбаджията Арнаудов от Етрополе не дал поисканите му 50 лири за комитетската каса, а само 10 лири, той, след получена от комитета заповед Арнаудов да бъде сплашен, с една въоръжена група от 12 души, които събрал от околните села, нападнал в около 1 часа през нощта къщата на въпросния и го сплашил.

Ловчанският комитет се разгневил на дякона-наместник на ловчанския владика, че той узнал за комитетската дейност и че при събиране на владищината се обръщал към отказващите да я платят с думите: „За комитета намирате пари, а да платите владищината си не намирате“, с което дал на някои от комитетските хора да разберат, че знаел за делото и че не бил съгласен с него. На основание на заповед, която получил, да очисти дякона, преди да се е завърнал в Ловеч, той [Димитър], с няколко души и с намерение непременно да убие дякона, устроил засада в с. Извор, на мястото, отдето последният щял да мине. Но понеже един селянин, който ги виждал там и разбрал, че кроят покушение, се притичал веднага и съобщил на дякона, последният уплашен се върнал в Извор и така намерението им не могло да се осъществи. Но, когато една след друга идвали заповеди чрез писмата, които той непрекъснато получавал от Ловчанския комитет и от Дякон Левски, в които му се казвало, че ако не побърза да убие непременно дякона-владишки наместник, от името на коми-

тата ще се тегли жребие и комуто се падне, тоя човек ще убие най-напред него [Димитра], а после и дякона, той разпратил за разузнаване хора в околността. Като получил сведение, че дяконът се намирал в Орхание, предрешил се и придружен от комитетския куриер, служещ при ханджията Цветка, тръгнал от Правчанския хан и в един часа и половина през нощта отишъл в Орхание, в хана на Гавриила, също бунтовник, дете пренощувал. На другия ден, макар и да се старал да издири владишкия наместник, за да го убие, той, на всеки случай, не успял. Там останал и през нощта и се скрил на мястото за засада, определено от Велча, орханийския куриер, сега затворник. От водачите си и от Велча той добил сведение, че дяконът-владишки наместник се гощавал с някои гости в хана на Стоян Брънчев и че непременно щял да се върне във владишкия конак. Причакал завръщането му. Когато реченият дякон-владишки наместник, воден от момчето на ханджията, дошъл пред засадата, той [Димитър] теглил една спусък на чифтето си, за да го удари в корема, но понеже пушката не хванала, изстрелял веднага в гърба му два куршума [3] и го убил. Димитър побягнал, възседнал приготвения му кон, който комитетският куриер Божил държал при запустялата градина, и забягнал в Правчанския хан, а оттам в къщата на Дочо Мръвков в Тетевен. След като се укривал там 15 дни, извистил на всички местни комитети за убийството на дякона.

И най-накрай, по внушение на заместник-председателя на Тетевенския комитет хаджи Станьо и на комитетския касиер Петко Милев, той образувал една въоръжена група, състояща се от Стоян пандура от Тетевен и други 13 души, и устроил засада в местността Каменна стръга, по шосето за София, за да нападне изпратената от Орхание за София хазна. След като чакали там три дни, на третия ден, в петък, се задала хазната с една биволска кола и трима души запрята, от които двама конни и един пеши. С пушечни изстрели те [нападателят] убили конете на запрятата, а тях принудили да избягат, и посегнали да оберат хазната от името на комитета. Всеки един от неговите другари задигнал с чанта пари, колкото можел да носи. А той заровил 2000 гроша металически пари там в пясъка, понеже били тежки за носене, и тутакси забягнал в Равненския балкан, а оттам в колибата на Вълка, един от неговите другари, близо до Етрополе. Там всички се нахранили и, без да губят време, натоварили частта на четирима души на коня на Вълковия баща и той [Димитър] я откарал в Правец, в хана на Цветка. А носещите останалите пари той изпратил по селата им, за да ги зарови всеки покрай колибата си или в случай, че властта тръгне да ги търси, да ги предадат на Петко Милев. Известна част от парите дал в заем на някои комитетски хора.

Когато н. пр. пашата, Софийски окр. управител, пристигнал в Орхание и от там в Тетевен и работата се разкрила, Димитър, бягайки за Плевен, бил заловен в селото Садовец.

От тия подробности и от следствените му документи, които прилагаме в препис, се установява, че:

Въпросният Димитър е подбуждал и подстрекавал българите за бунт срещу Османската държава; осмелил се да убие предумишлено дякона; станал главатар на хайдушка банда, която образувал, за да присвои и заграби държавни пари. Обосновавайки убийството [на

дякон Паисий] със заповедта и принудата на комитета, той, макар и да е искал да се покаже като действащ по принуда, не е могъл да представи за това никакви други документи, освен комитетското съобщение, непредставляващо положително доказателство, с което би могло да се установи „заповедта и принудата“. Но и дори да представи такова, понеже той, който, познавайки комитетските наредби, доброволно предложил услугите си, и дори за дето приел принудата да извърши такова престъпление, твърдението му е несъстоятелно дори и като смекчаващо вината обстоятелство.

Макар бунтът да не е осъществен напълно, предприети са някои подготвителни мерки и е купено оръжие. Нападението в къщата на Арнаудов с въоръжена група, последствие на същата подстрекателска дейност, и обирът на хазната от името на комитета се счетоха за обстоятелства, установяващи отпочването на бунта.

На основание постановленията на закона, а именно:

Съгласно чл. 55 на императорския закон, всеки, който пряко или косвено подбужда поданици или жители на Османската държава към въоръжено въстание срещу султанската власт, и замисленото въстание е напълно осъществено или пък е започнало изпълнението му, такъв се осъжда на смърт.

Съгласно чл. 62 на същия закон, всеки, който, с цел да присвои или заграби движимо или недвижимо имущество или пари на Османската държава или имущество на група от населението, или пък с цел да се противопостави на османските войски, които предприемат действия срещу авторите на подобни престъпления, застава начело на въоръжена разбойническа група или става един от командирите на тая група, се наказва със смърт. Когато участващите в такава разбойническа група не са главатари или командири и бъдат заловени на мястото на престъплението, се осъждат на временен затвор.

Съгласно чл. 170 на същия закон, когато някой извърши предумишлено убийство, и това се докаже по законен ред, същият се осъжда, съгласно закона, на смърт.

Тъй като се установи, че въпросният Димитър от Дяково е подбуждал, както по-горе се разясни, към въстание, извършил предумишлено убийство, станал главатар на въоръжена група и употребил оръжие срещу полицията и е извършил обир на държавни суми, съгласно постановленията на споменатите по-горе членове от закона, комисията го осъди на смърт. На ваша заповед!

14 декември 1872 година.

Подписали: Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Салим, Саадуллах, хаджи Мано, Пешо Тодоров, Мито.

О.О., инв. 219/1951

ТЕЛЕГРАМА НА АЛИ САИБ ПАША ОТ 14 ДЕКЕМВРИ 1872

Препоръчаният от комитета в Белград до комитета в Браила и оттам изпратен насам да участвува в работите на Ловчанския комитет дяковчанец Димитър, който е посещавал село по село българите,

подканял ги да въстанат с оръжие в ръка срещу държавата, събирал пари от хората, които могъл да вкара в комитета, и ги предавал на Ловчанския комитет, е един от подбудителите към въстание и... [следва в доклада].

Доклад до негово величество

Приложената тук телеграма се получи и прочете в Министерския съвет. Въпросният Димитър е един от водачите на подстрекателите към бунт. Той доброволно е признал, че умишлено е убил дякона-архиерейски наместник в Ловеч, че нападнал с оръжие и ограбил държавните пратки от Орхание за София. Исква се незабавно изпълнение на смъртна присъда.

Правилно е смъртната присъда да се изпълни, след като съдебният отдел при Висшия съвет по правосъдието разгледа съдебните решения и книжа и се произнесе по тях. Но трябва да се вземат предвид нуждите на времето и мястото, които изискват, без губене на време, да бъдат наказани подбудителите към бунт и ония, които турят в изпълнение бунтовническите намерения и решения на организационния комитет. Това ще послужи и за пример на другите, тъй като споменатият и така е признал престъпленията си. Но, както реши н. в. султанът.

29 шеввал 1289 [18 декември 1872] година.

77

ДБИ, т. IV, с. 22

[I] ПРЕПИС ОТ ПРОТОКОЛ № 5, ПРЕДСТАВЕН ОТ СПЕЦИАЛНАТА КОМИСИЯ НА Н. ПР. ВЕЛИКИЯ ВЕЗИР

Заловени и арестувани са в град Орхание 10 души, които се обвиняват, че са участвували в образувания комитет за бунтуване на България, разкрит по време на издирванията във връзка с обира на изпратената от Орхание за София хазна. Разследвани са първоначално по места, после в окръжния център от специална комисия, съставена от окръжния съвет и окръжния съд, а накрай те бяха разпитани поединично и пред нашата комисия. Разграничи се и се прецени същественото в техните показания, вида на произлизащото, според тия показания, престъпление и размера на наказанието, определено за всеки един престъпник.

И така, от разпита на Божил земеделеца, един от арестуваните и разследвани лица, който доброволно направи самопризнания, се установи, както следва:

Преди девет месеца, по внушение на другаря му Велчо касапина, постъпил в революционната организация, образувана за бунтуване на населението срещу Османската държава, и то да ѝ служи с физически труд, тъй като не е бил в състояние да внесе парична помощ, и при условие, че ще изпълнява дадените му заповеди. По време, когато Димитър е извършил убийството на дякона-наместник на ловчанския владика, за когото се установило, че узнал комитетската тайна и че щял да я съобщи на властта, той, пийнал малко повече, и подучен от Васила, взел от Гаврииловия хан коня на Димитра

и го чакал при запустялата градина. След като се гръмнало, Димитър дошъл бързо при него, възседнал коня, а той, предупреден да напусне веднага мястото, избягал у дома си. По тоя начин станал помагач при убийството на дякона.

В деня, в който е била нападната от 12 души къщата на Николчо Арнаудов в Етрополе, с цел последният да бъде сплашен, и той, вържен, бил заедно с нападателите. А като е носил умишлено хляб и ядене на лицата, избрани от Тетевен за обира на изпратената за София хазна, извършен от името на комитета с цел да се купи оръжие, той с това е станал ятак на въпросните разбойници.

От показанията и признанията на Велчо касапина, другар на гореспоменатия, се установи следното:

И Велчо се поставил в служба на речения бунтовнически комитет по внушение на председателя на Орханйския комитет — Гавриил, и то при условие, като беден, да му служи с физически труд. Носил писма в хана на Цветка от Правец. Когато се видяло, че не ще бъде възможно да изкарат дякона-владишки наместник в полето, но че ще могат да го убият по пътя от хана за дома му, заедно с Васил Наков показали на Димитра място за засада по пътя, отдето щял да мине. А после, като получил по Панталонджията известие, изпратено от Гавриила, Васил Накова и даскал Васила, че дяконът щял да тръгне към 3 часа, съобщил го на Димитра, с което е помогнал за извършване на убийството. Същият участвувал, заедно с другаря си Божил, и в Етрополското нападение. А при обира на хазната, пак заедно с Божила, умишлено носил хляб и ядене, а също така, по указание на касиера Марин, отишъл при разбойниците, за да им съобщи, че хазната ще тръгне, с което, значи, станал ятак на нападателите. И, най-сетне, той е укрil комитетски книжа.

Когато бе разпитан даскал Васил, друг един от арестуваните, той призна следното:

Отишъл с другарите си по работа в Тетевен. Когато седнал там с изворчани в едно кафене, по нареждане на Васил гложенеца била доведена една група от 40—50 души и по настояване на Дякон Левски те влезли в комитета. Две седмици по-късно, Дякон Левски и Димитър, като преспали една нощ в Орхание, в един и същи хан, на следния ден заминали и двамата заедно за София. Когато се върнали обратно, под натиск и заплашване от тяхна страна, даскал Васил приел да стане писар на Димитра. След три седмици получил писмо да се пригответи и, когато пристигнал бунтовническият главатар Димитър от Дяково, който докарал един кон и за него, тръгнал да обикаля заедно с Димитра в качеството си на негов писар. Най-напред, като отивали за София, те се отбили в селото Саранци и престояли два дни в къщата на дядо Стамен под предлог, че си загубили тезкеретата за пътуване и за носене на оръжие. После през селото Враждебна отишли в София. Продължавайки от София, те се отбили в село Желява, в къщата на Тоне, а оттам в село Негушево, в къщата на дядо Гешо, а оттам — в село Чеканчево, в къщата на един поп, името на който не знаел. След като положили усилия да убедят Тоне, Гешо и попа, които не се съгласявали да приемат бунтовническите книжа и не искали да слушат за комитети, те се завър-

нали в Орхание. Два дни престояли там и устроили събрание. После, като събрали известна сума пари от комитетите в Правец, Осиковица, Видраре, Етрополе, Извор и Тетевен, села в Орханийска каза, те се отбили в селото Сопот, Ловчанска каза, разположено на пътя за Ловеч. Устроили и там бунтовническо събрание и заминали за Ловеч. В Ловеч Димитър [2] отседнал в хана на Меджидика, а даскал Васил — в къщата на дядо Станча. Понеже още не му се давало пълно доверие, не е можал да се срещне с никого от Ловчанския комитет. На четвъртия ден, уведомен чрез сина на ханджията, срещнал се с Димитра извън града и, както по-преди, като престоявали по една нощ в селата Сопот, Тетевен, Извор, Видраре, Ябланица, Брусен, Лопян, Етрополе, Осиковица и Правец, отишли в Орхание. От Орхание, като обиколили за трети път пак някои села, стигнали в София. Оттам, като споходили селата, в които дотогава духовете били подготвени за въстание, и като събрали пари, завърнали се в Орхание. Срещу парите, които вземали, Васил издавал временни разписки, които щели да бъдат заменени впоследствие с разписки, издадени от Централния комитет, името и мястото на който той не знаел. Като отишли да обиколят за четвърти път орханийските села, поради убийството на Ангел Кънчев в Русе и подозренията на властта, предели парите и книгата, които Димитър носел, на Васил гложенеца. Понеже се получило писмо от Дякон Левски от Ловеч — Димитър да отиде и престои известно време в Пловдив, последният заминал за предписаното му място, а той [Васил] отишъл в Орхание. След като престоял един месец в Орхание, отишъл в село Извор, за да учителствува. Той не бил писал никакви други писма, освен отговора, който веднаж написал на едно писмо от Ловеч, с което се нареждало Димитър да замине отсреща [Влашко]. Понеже бил зает само със записване имената на далите пари и с издаване на разписките им, не му платили обещаната в началото писарска заплата от 300 гроша месечно. Той призна, че в деня на убийството на владишкия наместник случайно се срещнал с Димитра и се научил от него. Даскал Васил описа външния ход на въстаническите приготовления, но той отрече да е знаел, макар че, естествено, трябвало е да знае защо се е водила кореспонденцията и какво е било нейното съдържание.

От разпита и признанията на Васил бояджията, също така един от задържаните, се установи на кратко следното:

Тоя човек, след като бил убеждаван непосредствено от Дякон Левски и Димитра в Гаврииловия хан и му бил разяснен уставът, влязъл в комитета като негов член. Той не знае нищо относно нападението в Етрополе. А за убийството на дякона узнал един ден след произшествието, когато се завърнал в Орхание. Когато се намирал в къщата си в Тетевен, повикан чрез жената на Дочо Мръвков, той се срещнал с Димитра, при което тоя, без да го уведомява, открито му поръчал, когато отиде в Орхание, да каже на касиера Марин да не забравя онова, което му бил поръчал в Челопечанския манастир, да му го съобщи по Велча. Васил придружил Кабакчиева и едно запитие, които носели парите от Тетевен за Орхание, и вървял заедно с тях до хана на Цветка от Правец. На следния ден, поради умора, той се разделил с Кабакчиева [и запитието], взел кобилата на Цветка и

пристигнал самичък в Орхание след тях. Като предал поръчката на Марина, запитал го какво означава тя, и разбрал, че когато хазната тръгне от Орхание за София, ще трябва да се съобщи на Димитра и че тя щяла да бъде обрана от тях за в полза на комитета. В деня, в който хазната потеглила, сутринта касиерът Марин отишъл в кафенето и със знак с глава дал да се разбере, че хазната тръгва. Велчо отишъл да уведоми хората, организирани да извършат обира.

Председател на тяхната бунтовническа организация е бил ханджията Гавриил, а споменатия Марин и даскал Васил са били писари. Той [Васил бояджията] присъствувал на всяко събрание, понеже бил задължен да бъде винаги там. При все че за всичко, каквото се вършело, бил уведомяван от страна на Гавриила, той не заемал място в малкия съвет, наречен комитет. Васил призна, че е участвувал в бунта в това си качество и че е знаел всичко, каквото се е вършило, но той поиска да извърти, в смисъл да отрече членуването си в малкия съвет [комитет], както и предварителните разговори и съвещания по убийството на Дякона.

Христо терзията, друг един от задържаните, разправи при разпита на кратко следното:

Когато Гавриил и Васил бояджията го повикали в хана и му предложили да се запише в комитета, той, страхувайки се, не се съгласил. Отбивайки се в дюкяна му, те му заявили, че ако обади на някого, ще бъде убит. Поради заплахата, че ще бъде убит, замълчал. Доста време след това, Димитър пак го извикал в хана на Гавриила и понеже на тоя било възложено да убие дякона-владишки наместник, за улеснение поискал от Христа да изведе някакси дякона в полето. Той обаче отговорил, че не ще му бъде възможно да стори това, и си отишъл в къщи. Същия ден вечерта отишъл в хана на Брънчев и, когато се хранел, дошъл Велчо да разузнава за дякона. Христо, като се осведомил от чирака на ханджията, съобщил на Велча, че владишкият наместник бил в хана.

С тия си показания Христо се стреми да отрече участието си в бунта. На въпроса за причините за убийството на дякона отговори, че било намерено за необходимо той да бъде очистен, за да не съобщи на властта, тъй като се чуло, че щял да издаде комитета. Макар и да твърди, че не приел да влезе в бунтовническият комитет и си бил отишъл в дюкяна, решението на Димитра да го повика и да му предложи да стане оръдие в подготовката убийството на дякона, както и самопризнанието му, че същата вечер, когато му било направено [3] от Димитра това ужасно предложение, той отишъл в хана уж да вечеря и дал сведения на Велча, показват, че той говори така, за да се отрече.

Друг един от тия хора, Димитър бояджията, разправи при разпита следното:

Знаел за бунта и неговата цел и се срещал с някои хора в Гаврииловия хан. От него били взети 150 гроша и той влязъл в бунтовническата организация, наречена комитет. Като се разбрало от едно съобщение, получено от Етрополския комитет, че Арnaudов от Етрополе не искал да даде обещаните 50 лири, група въоръжени лица, наедно с Димитра, отишли да извършат нападение в къщата

му, за да го сплашат. Заедно с тях отишъл в Етрополе и Димитър бояджията. Поради това, че, като неграмотен, не влизал в „малкия комитет“, той не знаел за другите действия [на организацията].

Друг от същата група — кожухарят Стоян Стаменов, разпитан, заяви следното:

Понеже в Гаврииловия хан били изказани заплашителни предупреждения, той дал като помощ 100 гроша и повече не ходил [на събрание в хана]. Но когато, след арестуването на Васил бояджията, бащата на тоя, Петър, му занесъл една тенекия с вредни книжа, от страх не посмял да ги скрие, но позволил това да направи неговият чирак. Относно другите произшествия не знаел нищо.

При разпита, който бе извършен на арестувания Гавриил ханджията, последният заяви:

Знаейки революционните цели, с които е бил основан комитетът, той, посредством лицето Дякон Левски, влязъл в него заедно с другарите си Васил бояджията, споменат по-горе, даскал Васил, Васил Наков и касиера Марин. Той знаел отнапред за подготвянето и изпращането от Орхание на трима души — споменатия вече Божил, Велчо и Мито, за да извършат Етрополското нападение, знаел и че владишкият наместник ще бъде убит. Нея нощ [когато бил убит Паисий] Димитър бил отседнал в неговия хан. При все че, според описанието на Васил Наков, конят бил взет от неговия хан и изпратен на Димитра чрез Божила, тогава не му било казано, че дяконът ще бъде убит, а уж сутринта чул това от Васил Наков. Той се стремеше да ограничи престъплението си само с това, че е знаел [за убийството]. Обаче призна, че е бил председател на изпълнителния комитет. А преди оная нощ, когато околийският управител претърсил хана му и откарал в затвора даскал Васила, там са се водили няколко дни съвещания за убийството на дякона и за обира на хазната. После куриерът Божил, който призна, че е бил под неговите заповеди, и Велчо са носили хляб и ядене на хайдутите. В неговия хан е бил образуван комитетът. Всичко това не само че опровергава твърдението му, какво той не знаел за обира на хазната, но, напротив, разкри го като главен организатор.

Признанието, което задържаният Марин направи при разпита му, се състои на кратко в следното:

Преди една година, когато бил на работа в службата си, Васил бояджията го повикал в своята стая и му дал да прочете един лист, който извадил из едно дърво, прилично на масур. Той като разбрал, че е някаква лоша работа, не искал да го чете. Но през великденските пости бил пак убеждаван и заплашван и накрай от него били взети 300 гроша и бил зачислен в бунтовническата организация, целта и характера на която познавал. Известно време след постъпването [в комитета], когато отишъл на посещение в Челопечанския манастир, по поръка на Велча касапина, той се срещнал с Димитра. Когато последният направил грозното предложение да бъде обрана хазната, пък и после, когато пак му било съобщено чрез Васила и Велча по този въпрос, той не се съгласил. Едва по-късно, когато получил за

трети път заплашително известие от Тетевен чрез Васил бояджията, той [Марин] съобщил, че [хазната] ще потегли след една седмица. Поради това, че отрича да са му били обещани 100 лири и да е давал знак с глава на Васила в кафенето за потеглянето на хазната, бяха призовани Васил и Велчо. Когато бе устроена очна ставка, Васил разправи, че не е видял касиера Марин да дава знак. И Велчо не е видял това, само че Васил бил му казал: „Иди, събщи на Марина да даде знак с глава!“ А Марин повтори, че Васил бояджията няколко пъти го питал за хазната, но той не бил давал знак.

Петър Цаков, бащата на Васил бояджията, разправя при разпита следното:

По-рано не знаел нищо за комитета и за въстанието. Но един ден човек на Гавриила му донесъл в една тенекия книжа и му казал: „Щях да ги дам на Стоян кожухаря, но не можах да го намеря. Като дойде, дайте му ги!“ Като не знаел кое какво е, взел книжата и, когато Стоян дошъл, той му ги предал. Относно другите произшествия не знаел нищо. Тогава му се припомни, какво в предишния му разпит той беше признал, че знае за комитета и за убийството на дякона, както и че хазната ще бъде нападната, ще се закупи оръжие и ще се воюва с държавата, но че не бил взел участие. Но сега той отрече да е участвувал и да е знаел нещо, заявявайки, че по време на тогавашния му разпит присъствувал Димитър, който го насилил да казва. И той бил признал това от глупост, мислейки, че е за добро.

[4] И тъй, от изложените по-горе в резюме показания и от съдържанието на наличните следствени документи се установи, че чрез водача на бунта, Дякон Левски, комитетската дейност се разпростряла и в града Орхание; че освен помощна организация, образувана от някои лица за повдигане населението на въоръжено въстание срещу властта на султана, чрез отделен изпълнителен комитет, съставен от тримата души — Гавриил Генчев, Васил бояджията и Васил Наков, били подготвени и проведени действията и мерките за Етрополското нападение, за убийството на дякона и обира на хазната за в полза на комитета.

Тъй като в чл. 58 на императорския наказателен закон е казано: „Когато между някои лица се сключи заговор с цел да се извърши един от бунтовете, упоменати в чл. чл. 55 и 56, и освен че се уговори извършването на решения в тоя заговор бунт, но и са предприети някои действия и мерки за подготовка на изпълнението му, без обаче бунтът да е осъществен на дело, участващите в заговора се наказват със заточение до живот.

Но, ако при един подобен заговор не е проявено никакво предприемане на действия или приготовления за подготовката на изпълнението му, а само е уговорено и е взето решение за неговото извършване, в такъв случай участващите в тоя заговор се наказват с временно заточение в крепост.

А когато някой направи предложение за устройване на заговор, за да се извърши едно от престъпленията, упоменати в указаните два члена, но то не бъде прието, направеният такова предложение се наказва със затвор от една до три години.“

На основание на това, присъди се:

Съгласно алинея 1, арестуваните Гавриил Генчев и Васил бояджията, които образували изпълнителния комитет, да бъдат изпратени на заточение до живот.

Съгласно алинея 2, даскал Васил, който служил като писар на бунтовническия главатар Димитър, и касиерът Марин, който съобщил за тръгването на хазната, се осъждат по на 10 години заточение в крепост. Христо шивачът, Димитър бояджията, Стоян кожухарят и Петър бояджията, които само знаели за работите и давали помощи, да бъдат заточени в крепост по за 3 години.

В допълнението към чл. 62 на императорския закон е казано, че ония, които укриват разбойници, знаейки, че са такива, се наказват с временен строг тъмничен затвор. Съгласно същото това допълнение на закона, Божил, който влязъл в комитета като комитетски куриер, помогнал при убийството на дякона и станал ятак на обирачите на хазната, както и Велчо, да се накажат с по 10 години строг тъмничен затвор.

Попадащият под същия член на закона Васил Наков, който е сега в неизвестност, щом бъде заловен, да се накаже според престъплението му, което ще бъде установено.

Осмеляваме се да молим за височайше ираде за наказанието им, според както вече изложихме, а именно: Гавриил Генчев и Васил бояджията — със заточение на някое място извън Румили; даскал Васил и касиерът Марин — на 10 години заточение в крепост; Христо шивачът, Димитър бояджията, Стоян кожухарят и Петър бояджията — на три години заточение в крепост; Божил и Велчо — на 10 години строг тъмничен затвор. На вашите заповеди!

1 януари 1288 [1873] година.

[Подписали]: Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Саадим, Саадуллах, хаджи Мано, Пешо Тодоров, Мито.

[Бележка на гърба]: От София — 779.

О.О., инв. 688/1950

78

ПИСМО ОТ АЛИ САИБ ПАША ДО ДУНАВСКИЯ ВАЛИЯ

[София], 10 януари 1873

До негово превъзходителство валията

Ваше превъзходителство,

Тук приложен изпращаме на вашето просветено внимание препис от протокола с наказанията на някои лица от комитета в село Видраре, Орханийска околия, който е представен на Високата порта. На вашите заповеди!

23 зилкаде [1]289 или 10 януари [12]88 [1873] година.

[Печат]: Ес-сеид Али Саиб

О.О. инв. 220/1951

ПРЕПИС ОТ ПРОТОКОЛА С ПРИСЪДИТЕ НА 10 ДУШИ ВИДРАРЦИ

[1]

№ 6

До великия везир

Според както бе изложено и в представените ви наши по-раншни протоколи, заедно с дирените във връзка с обира на хазната хайдутите бе разкрит и основаният за бунтуване на населението комитет. Поради обвинение за участие в този комитет са били арестувани и разследвани 10 души жители на село Видраре, а именно: Вутьо, Иван поп Георги, Фильо, Йосиф, Вутьо Пелов, даскал Васил, Тома Нинов, Вутьо Нинов и даскал Илия. Тия лица са били разпитани по места и от комисията в София, съставена от членовете на Софийския окръжен съвет и на Софийския окръжен съд. Сега, след пристигането на нашата комисия, същите бяха отново разследвани един по един, и измежду тях Вутьо Ветъов, отговаряйки на зададените му въпроси, призна:

По внушение на съселянина му Йосиф и след като Дякон Левски му обяснил бунтовническите цели, влязъл в революционния комитет преди една година като куриер. Той бил куриер между комитетите в Извор и Видраре. Като такъв, по заповед на Димитра, той дори получил безплатно от комитета във Видраре тридесет патрона и един револвер, за да убие всеки, който би дръзнал да вземе от него писмата, които пренасял, или пък — себе си. Когато, по нареждане на комитета, Дякон Левски отивал за Троян, отбивайки се в Ловеч, чрез Лукана той намерил Вутьо Ветъов ~~в~~ от града. Последният, без да знаел намеренията му, ~~отишъл~~ с него, въоръжени и в променен вид, да нападнат една къща в Ловеч. Дякон Левски, след като влязъл вътре и се върнал при него, казал: „Много пари не можах да намеря. Да почакаме, тоя е богат, да го заставим да даде още пари!“ Докато чакали, Дякон Левски вмъкнал дошлия в туй време в къщата слуга на стопанина в една стая под сайванта, и понеже момчето се развикало, той забил камата от пояса си в неговия корем и го убил. Там бил и Вутьо Ветъов. Вдигнала се врява и се насъбрал народ, но двамата избягали. Вутьо Ветъов взел съблечените от Дякон Левски дрехи и оръжието му и, по негова заповед, останал да преношува в лозята. На следния ден, когато получил дрехите си, които му донесъл Душко, братът на Марин, и друго едно лице, взел коня си от корията на Топуз-оглу и се завърнал в селото си. Запитан от Йосифа, той му разправил за случилото се. Относно нападението у Арнаудови не знаел нищо, но призна, че е знаел от по-рано за убийството на дякона-владишки наместник.

Накратко показанията на арестувания и разследван Иван Ветъов, брат на гореспоменатия Вутьо, от същото село, са следните:

Той влязъл миналата година в комитета като член, знаейки целите му. Присъствувал много пъти на устройваните събрания и, макар да не е дал пари, одобрявал [действията му]. Също така знаел,

че хазната ще бъде обрана в полза на комитета и че дяконът ще бъде убит.

При разпита на поп Георги, друг един от арестуваните, същият призна следното:

След като преди година и половина кореспондирал цели шест месеца с етрополския даскал по въпроса за въстанието, когато дошли в неговото село Дякон Левски, Димитър и Васил от Гложене, по внушение на чорбаджиите Йосиф, Филю и Вуто, и когато Дякон Левски прочел ненапечатания още ръкописен устав, влязъл в комитета. Той не само че дал 550 гроша пари в помощ на комитета, но и лично предал на Левски в село Извор получените 200 гроша само от Станчо от село Лопян. Като получавал от Централния комитет отделно бунтовнически писма, отправени лично до него, той, след като ги прочитал, ги изгарял всичките.

При разпита на Филя, брат на чорбаджията Патю, се установи, че Дякон Левски и Димитър, като отишли в неговото кафене и прочели донесения устав, той дал 100 гроша помощ, както и 350 гроша за стойността на получения револвер, и влязъл в комитета. Няколко пъти присъствувал на събрание. Чрез даскал Васила изпратил веднаж 600 гроша от събраната помощ на комитета в село Извор, за препращане в Ловеч.

При разпита на Йосиф, друг един от гореизброевите, същият разправи и обясни, че и той, заедно с братаси, дал 500 гроша и влязъл в революционната организация. От събраните пари дал веднаж на Дякон Левски 800 гроша. От получените за комитета 6 револвери били дадени по един на брата му, на Вуто Пелов, на Вуто Ветюв и един взел той срещу 350 гроша. Получаваните писма за оръжие и пари чел винаги на събранията даскал Васил, който и разяснявал съдържанието им на присъстващите и написвал отговора. А по повод писмото от Извор, с което се искало делегат за Централния комитет, и те, както ония [изворци], упълномощили Васила от Гложене.

При разпита на Вуто Пелов същият заяви, че миналата година, когато Дякон Левски и Димитър отишли в тяхното село, дал 300 гроша помощ и 350 гроша пари за револвер и влязъл в комитета. Той присъствувал редовно на всички бунтовнически събрания. По въпроса за убийството на дякона-владишки наместник знаел оттогава, когато Димитър дошъл при него и му съобщил, че е получил заповед да го убие.

В отговор на поставените му въпроси, арестуваният даскал Васил разправи и обясни следното:

Когато в селото им отишли Дякон Левски и Димитър, той постъпил в комитета като неплатен секретар: пишел писмата, свиквал комитета и чел пристигащите от Ловеч писма с подписа Арслан Дервиш Оглу. Като изпратил събраните около 40 лири пари на Централния комитет, изискал оттам срещу тях поименни разписки за същата сума. Изобщо, в продължение на 4 месеца изпълнявал секретарската служба на Видрарския комитет, наименован Хасан Касъм. От изпратените от страна на комитета до Йосифа шест револвери, на

цена по три лири и половина, един бил даден на куриера Вуто Ветъв безплатно, за сметка на комитета, а четирите получили Йосиф, Фильо, Вуто Пелов и Георги, срещу заплащане, като парите им били изпратени в Ловеч чрез Йосифа.

Разпитаните Тома Нинов и брат му Вуто заявиха: ако бъдат разпитани най-подробно лицата, които биха съобщили, за тяхно участие някога в някакъв комитет и участието им се докаже, те приемат да бъдат наказани с по-строго от предвиденото наказание. Те отрекоха напълно да са участвували и да знаят нещо. Що се отнася до твърдението на Димитра, че знаели, то почивало на неговите намерения да увеличи броя на съучастниците си. Тъй като това бе установено и при други случаи, тяхното участие само на основание на твърденията на Димитра не може да се потвърди.

На кратко показанията на даскал Илия от Сопот са следните:

Когато преди една година бил даскал в селото Извор, постъпил за секретар на Изворския комитет посредством Дякон Левски и участващите в комитета: Герго, Дико, Димитър и други, чиито имена не помнел. Техните съдебни протоколи ще се изпратят по-късно. Той кореспондирал с Тетевенския комитет и с Левски. В продължение на 4 месеца, докато бил в същото село, били събрани и изпратени на Левски 700—800 гроша пари. Но, в последно време, след преместването му от село Извор в село Видраре на мястото на учителя Васил, пари не били събирани. Той заяви, че по другите въпроси не знаел нищо. Но, докато е бил секретар на комитета в село Извор, според както бе установено при следствието чрез очна ставка с хората от комитета в казаното село, той е бил посветен в заговора за премахването на мухтара Димитър чрез отрова.

От горните подробности следва:

Подобно на основаните в Тетевен и Орхание комитети, от Дякон Левски и Димитра е бил създаден такъв и в селото Видраре, имащ за цел чрез въоръжено въстание срещу Османската държава да се придобият права. Хората от тоя революционен комитет макар и да се одързостили да се събират много пъти на събрания и да провеждат пакостни съвещания, не само че не са успели да разширят кръга на своята бунтовническа дейност, а и се доказва, че не са предприели никакви действия, освен че са събирали парични помощи за подготовка на въстанието.

[2] Според чл. 58 на наказателния закон, „когато между някои лица се сключи заговор с цел да се извърши един от бунтовете, упоменати в чл. чл. 55 и 56 на султанския закон, и освен че се уговори изпълнението на решения в тоя заговор бунт, но и са предприети действия и мерки за подготовка на изпълнението му, без обаче да е осъществено самото изпълнение, лицата, които влизат в заговора, се наказват със заточение до живот. Ако ли пък при подобен заговор не са били предприети никакви действия за подготовка на изпълнението на бунта, а само е бил уговорен и решен, в такъв случай влизащите в тоя заговор лица се наказват с крепостен затвор.

А когато бъде направено предложение за устройване на заговор с цел да бъде извършен някой от упоменатите в същите два

члена бунтове, без това предложение да е било прието, направеният предложението се наказва със затвор от 1 до 3 години, според както е предписано."

Освен Вутьо Ветъов, за когото е установено от самопризнанието му, че е съучастник на убиец, и освен братя Нинови, чиято невинност е доказана, всички останали, съгласно алинея 2 на поменатите членове, следва да бъдат наказани с временен крепостен затвор.

Поп Георги, за когото е установено, че действително се е занимавал с бунтовническа дейност, както и даскал Илия, който, бидейки секретар на Изворския комитет, взел участие в подготовката за даване огрова на мухтара Димитър, следва да бъдат наказани с по 10 години, а Фильо, брат на Йосиф, техният зет Вутьо Пелов, даскал Васил и Иван Ветъов, съставлящи комитета — по на 6 години крепостен затвор. Вутьо Ветъов, съгласно алинеята на чл. 175 от султанския закон, според която съучастник на убиец се наказва с временен затвор, се присъди да бъде наказан на 7 години затвор.

Що се касае до синовете на Нино — Тома и Вутьо, чието участие не може да бъде установено, същите са пуснати на свобода.

В случай, че настоящата присъда на нашата комисия бъде потвърдена, очакваме височайше ираде, за да бъдат наказани според както е изложено по-горе, а именно: поп Георги и даскал Илия на 10 години крепостен затвор; Фильо, Йосиф, Вутьо Пелов, даскал Васил и Иван Ветъов на 6 години крепостен затвор; а Вутьо Ветъов на 7 години затвор. На вашите заповеди!

4 януари 1288 [1873] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах, хаджи Мано, Пешо, Мито.

О.О., инв. 8395/1948

80

ПРОТОКОЛ С ПРИСЪДИТЕ НА ИЗВОРЦИ

№ 7

До великия везир

Поради участие в революционната организация, разкрита при търсене нападателите на хазната, арестувани и разследвани са: Димитър, Дико, Вутьо, Доко, Герго, другият Дико, Марин и другият Димитър, всичко 8 души от село Голям Извор. Разпитите на всеки един бяха извършени и по места и в София. След като с тази работа бе натоварена нашата комисия, предприе се повторният им разпит.

Пръв от тях бе разпитан мухтарът на Извор, Димитър Стамболията, който подробно разказа и обясни следното:

Преди 13 месеца Герго Стойков и Марин Попов, също от с. Извор, донесли един лист, подпечатан с лъвски печат, и понеже в дома [на Димитър Стамболията] имало много хора, повикали го в дюкяна му и го накарали да прочете листа. Той първоначално го

помислил за екзархийско предписание, но после, като разбрал, че е комитетски лист, отнасящ се за въстание, поискал да го сложи в джеба си. Но гореспоменатите с заплаха взели писмото, а него отвели в къщата на Герго Стойков при Дякон Левски, чието име и личност Димитър него време не познавал. Там, от пояснението на въпросния Дякон Левски, той научил, че листът се отнася до образуването на организация за изискване обещаните от султана права и свобода. Колкото и да му говорил за важността на това дело, той не се съгласил. Тъкмо когато Дяконът го заплашвал, по някаква работа в селото дошло едно запитие, на име Мехмед, и Дяконът и придружаващите го възседнали приготвените им коне и избягали. След тяхното бягство Герго и Марин го заплашвали и му се заканвали, но напразно.

Един месец след това, като седял в училището, дето го отвел Марин, който бил взел от него един алтън в заем под предлог, че ще го вложи в търговия, ако и да се мъчили да го накарат да пие отровно кафе, той, щом го допрял до устата си, се досетил, попитал кафеджията каква е тая работа и коя е причината, на което последният отговорил лъжливо: „Б тази чаша брат ми бъркал зачи-кабрус и не е умита.“ Обаче от тайното съвещание, което се водило за малко между пристигналите там заедно Марин Попов и Герго с кафеджията той разбрал работата. Когато поискал да отнесе и двете чаши в управлението, Марин Попов го спрял и в сериозна форма му било казано: понеже той не влязъл в комитета, поради опасение да не разнесе тайната, била извършена тая работа, и то след хаърляне на жребие кой да го убие; но ако той поиска да отиде в управлението, не само че е решено да бъде вече явно убит, но и понеже извършителите и свидетелите на тая работа ще бъдат все комитетски хора, те ще отричат, ще останат неразкрити, и не ще помогне нищо.

Герго и Марин като почувствували, че той е безпомощен и е омекнал, отвели го в къщата на поп Стефана и след дълги, дълги заплашвания на Марин Попов, той, заедно с другите му другари, положил клетва по религиозния им обичай. За да не му сторят някое зло, той уверил бунтовниците по тоя начин. По внушение на Марина купил револвера му за три и половина лири, а после, като отишъл в Тетевенския комитет, който е по-стар, там, заедно с всички, повторил клетвата си и влязъл в комитета.

Поради приликата на Дякон Левски с комитетския куриер Дидьо от тяхното село, за да се извади пътен лист за Дякона, който него време искал да мине във Влашко, той [Димитър] издал удостоверение на името на Дидьо Пеев. Димитър не знаел много добре количеството на събраните от името на комитета и изпратени в Ловеч парични помощи.

Понеже селото Извор се намира най-близо до Ловеч, отправяните за Ловеч писма се събирали в Извор.

Поради обстоятелството, че бил мухтар на селото, макар в същност да нямал решаваща дума в работата, той [Димитър] бил председател, а Герго — касиер и секретар. Герго, като негов заместник, отварял пристигащите писма.

По време на Етрополското нападение, Герго, който по искане на Димитра организираше Дико Христов, Петко Лалвов и Йото Илиев, взел револвера му и го дал на единия от тях.

Той предварително не знаел, че владишкият наместник ще бъде убит. Обаче един ден, малко след като убитият по-късно владишки наместник събрал владищината и, отивайки по работата си, излязъл от селото, като седял с пазача Ахмед ага пред дюкяна на Герго, владишкият наместник се върнал обратно развълнуван. Запитан за причината на това, той обяснил, че се върнал, понеже внукът на Димитра му съобщил, че сред царевичака имало разбойници. Пазачът Ахмед ага и още няколко души отишли на мястото, но като не намерили никого, се върнали обратно. На другия ден и той [Димитър] заминал заедно с поменатия [владишки наместник] за Орханлие.

По въпроса за обира на хазната, за който чул после, не е знаел предварително нито за организирането му, нито че ще бъде извършен. Димитър отишъл в Тетевен, изпратен от даскал Тодора, тъй като щяло да се прочете писмото, което един човек, на име Фердинанд, донесъл от Централния комитет във Влашко, подписано от Ценович, и което съдържало укор за Димитра, поради неподчинението му на Дякон Левски.

Това, което Дико Тодоров, един от арестуваните, съобщил при разпита си, се състои накратко в следното:

Макар и да му било говорено преди една година за комитет и за това, че се събират пари, не му било обяснено какво значи комитет и за какво се събират парите. Обаче един ден, като седял в дюкяна на дядо Стойко — Герговия баща, там пристигнал с някакви хора Димитър и се образувала организация за искане права от султана, които ако не бъдат дадени, щяло да се воюва. Казало се, че който не влезе в комитета, ще пострада. Когато и от него били поискани пари, той първоначално не пожелал да даде. Но по-после дошъл поп Стефан, взел [от него] сто гроша и той влязъл в организацията. От тогава не ходил на събрание. Понеже си имал собствен револвер, не е взел такъв от комитета.

От разпита на Вутьо Нинов, пак един от арестуваните, се установи накратко, както следва:

Макар и да чул името комитет, не влязъл в него. Но, поради признанието на Доко Съйков, направено при разпита му относно комитетския въпрос, според което той, заедно с Доко Съйков, който влизал в комитета, пробили нощно време със свредел къщните врата на Стоян Милев, мъжът на покойната му сестра, влезли вкъщи и откраднали от сандъка му 280 гроша, бил арестуван и затворен.

При разпита на Доко Съйков, един от гореказаните, вече осъждан по други провинения, същият призна, както следва:

Както току-що се спомена, заедно с другаря си са отворили нощно време със свредел къщната врата на Стоян Милев, задигнали от къщата му сандъка и го отнесли в полето, разбили го, взели парите — 280 гроша — и ги разделили. По заповед на Димитра [Стамболията]

били арестувани и затворени за малко време. А след като парите били събрани, дори и в повече, били освободени. Освен това, миналата година, знаейки целите и задачите на комитета, по внушение на Герго и Марин, той влязъл в комитета като кафеджия. Знаейки за отровата, приготвена за убиване на мухтаря Димитър, той, след като бил заставен да я постави в чашката, донесъл и поднесъл кафето на Димитра, за да пие. А когато Димитър разбрал и попитал, той отрекъл това. Но на следния ден, мухтарът го повикал и му казал: „Ако това с отровата направиха от комитета — приемам, ако ли не — ще заведа дело.“ Той отговорил, че е от комитета.

Освен това, като се връщал от свадба с другарите си — арестувания Дико Беров и забягналия Йото Илиев, макар последните да му предложили да запалят листниците на Димитра, той обаче не се съгласил и се върнал, а другарите му останали там.

Доко изповяда миналата си кражба, когато, под предлог да вземе пари от бащата на сегашната си съпруга, задигнал с нейно съгласие моминските ѝ вещи. Но той отрече, че отиването му във Влашко има връзка с разбойническата и въстаническа дейност, и че при кражбата, която са извършили с Вутьо Нинов, са били въоръжени. Мухтарът Димитър, призован на очна ставка, заяви, че по време на кражбата отсъствувал и че не знаел да са имали оръжие. Но, когато се направи обиск в домовете им, в дома на Вутьо Нинов се намери една пушка, а у Доко Съйков не се намери нищо. А когато бе изправен на очна ставка с него Вутьо Нинов, последният заяви, че не е имал оръжие, но у другаря му Доко Съйков е имало един пистолет и една пушка. Доко Съйков пък продължи да отрича.

[2] От разпита на Герго Стойков, един от арестуваните, се установи следното:

Миналата година отишъл по някаква работа в Тетевен. Когато бил поканен и се явил в дома на Семко Гелев, дето се събрали някои лица като тетевенския даскал Иван, Дякон Левски и някои други от Тетевен, бил прочетен един устав, написан на ръка, отнасящ се до намеренията и целите на комитета. След това споменатият Дякон Левски отишъл в Извор, свикал ги — него [Герго Стойков], Марин Попов, Димитър мухтаря и Дико Тодоров, взел [от тях] сто гроша и ги вкарал в комитета. След като Левски си заминал, те почнали да се събират на бунтовнически събрания в училището, а когато дошъл Димитър — един път и в собствената му къща. Комитетът не е имал председател, а всички са били равни. Специалният печат на комитета стоял известно време у даскалите, а по едно време бил даден и нему.

Донесената от Дидьо Пеев отрова за убийството на мухтаря Димитър разделил с Марина и Дока и своята част поставил в дивита си на полицата, отдето по едно време изчезнала. При все че бил там, когато се поставяла отровата в кафената чашка, заяви, че той самият не е поставял, а че знаел за тая работа. Но, ако и да отрече да е слагал лично той отровата, при очната ставка с мухтаря Димитър, Дидьо Пеев, Марин, Доко Съйков, даскал Илия и гложенеца Васил излезе на яве, че решението да бъде очистен чрез отравяне Димитър, поведението на когото всявало подозрение, било взето от всички.

Отровата поръчал Марин. А Дидьо Пеев я доставил чрез гложенеца Васил, който него време бил в Ловеч, и я дал на Марина, Герга и Дока. Даскал Илия повикал Димитра в училището и под предлог да поседнат, било поръчано кафе, а Герго и Доко поставили отровата в кафената чашка и я поднесли.

При продължаване на разпита му след тази очна ставка се установи още следното:

Герго изпратил събраните от Ябланица и получените на негово име пари чрез мухтара Димитър в Тетевен, а получените от Осиковица на името на даскал Васила били занесени в Ловеч лично от куриера Дидьо Пеев. Когато негово превъзходителство окр. управител се върнал от Тетевен в Орхание, той [Герго Стойков] изгорил намиращите се у него писма, получени от околните села.

По убийството на дякона-владишки наместник не знаел нищо. След убийството от Орхание било съобщено в Осиковица, а оттам и на тях [изворци], че се търсел Дякон Левски. Писмото, с което се съобщавало — намиращият се него време в Тетевен Дякон Левски да бяга оттам, попаднало у Димитра. Ако и да искаше да отрече, че е знаел от по-рано за подготовката [на убийството], когато му се обясни, че ще бъдат доведени на очна ставка устроителите на засадата, той призна, че било решено дяконът да бъде убит, за да не издаде работата на властта. Димитър и Стоян, устроителите на засадата, макар да дошли и му съобщили, той [Герго] си бил отишъл в къщи. После, въпросният владишки наместник бил предупреден от едно момче да не минава по него път и той се върнал обратно. Признавайки, че мястото за засада показал Димитър Пеев, с това той издаде на яве лъжливостта в предишното си показание. От разпита на шестте души участници в засадата и на Дидьо Пеев се установи, че нейното устройване е в същност негово [на Герго] дело.

Когато бе разпитан Дико Беров, друг един от арестуваните, той призна, както следва:

Миналата година Дякон Левски отишъл в тяхното село и като прочел комитетските книжа, накарал и него да влезе в комитета заедно с другите. Един път Дякон Левски го повикал в Ловеч, за да го изпрати с книжа във Влашко, и един път — за да го направи куриер. А той, макар и да отишъл, не приел предложенията му. Тъй като не бил в състояние да даде необходимата парична помощ при влизането си в комитета и поради настояване за парите от страна на Герго и Марин, той, Доко Съйков, Вутьо Нинов и Йото Илиев, всичко четирима души, откраднали денем от колибата на Петко Найденов една биволска кожа и, след като известно време я крили на тавана в къщата на мухтара Димитър, по нареждане на комитета я продали в Гложене на Христо за 120 гроша, и си разделили по 30 гроша. А после, когато парите били поискани от комитета, след като похарчил от тях 10 гроша, предал на комитетската каса останалите 20 гроша. Но той не призна запалването на листниците, за което събщи Доко Съйков при втория разпит.

Разпитан, Марин Попов призна, както следва:

И той, заедно с Герго Стойков, отишъл в Тетевен, дето се срещнал в къщата на Семко Гелев с Дякон Левски, който, макар да открил

до известна степен намеренията и целите си, обещал да отиде лично в Извор, за да им разясни подробно и за да накара да тръгнат по тоя път и други някои хора от селото. След няколко дни, съгласно обещанието си, Дякон Левски пристигнал в селото, в къщата на Герго, заедно с Димитра и Васил гложенеца. На бунтовническото събрание, което било устроено в училището, Марин Попов влязъл в комитета. Той не само че няколко пъти присъствувал на събранията на комитета, но веднаж, бидейки натоварен да събере пари за вестника в Лопян и Брусен, събрал по 120 гроша [от двете села], които предал на касиера на Изворския комитет — Герго Стойков. Задето оставил коня си на площада във Видраре, когато отишъл там да събира пари, той не само че бил смъртен от страна на Видрарския комитет, но Дякон Левски го извикал в Ловеч и го предупредил с думите: „Щял си да издадеш тайната. Тоя път те простих. Но, ако и занаят извършиш такава неблагодарност, няма да разбереш кой ще те убие!“ След това се върнал на село. Един път носил писмо на Герго до халача Никола в Ловеч. А и един път, когато карал дървен материал за Враца, по нареждане на Димитра отнесъл писмо на Изворския комитет до Стефанаки Христов и Мито Цвятков. Понеже бил казал, когато втори път ходил във Враца, че пътят, по който Димитър тръгнал, е лош, и това гореспоменатите лица съобщили на Димитра, започнали да го преследват и да го заплашват с убийство. Поради тия му думи нямали вече доверие в него.

По убийството на дякона-владишки наместник, както и по подготовката за нападение на хазната — не му било известно. А по въпроса за отравянето на Димитра той знаел само това, което бе вече казано по-горе.

Когато бе разпитан Дидьо Пеев, друг един от арестуваните, същият, без да крие, призна доброволно както следва:

Когато преди една година пристигнал в селото им Дякон Левски и прочел устава, той влязъл в комитета. По искане на Дякона и нареждане на комитета в неговото село, отишъл заедно с гложенеца Васил в Ловеч и останал три месеца на мястото, избрано от Дякона за тайна къща, на негова услуга. На няколко пъти носил писма в Троян и Тетевен. По желанието на Дякона, след като на основание на издадените им от селския съвет удостоверения си извадили от Орхание пътни листове, те прекарвали по няколко дни в Троян, Карлово и Черноземен, а една вечер пренощували и в къщата на Божила, в село Царацово. На следния ден отишли в Пловдив и вечерта пак в Царацово. Оттам Дякон Левски заминал за Пазарджик, а Дидьо Пеев се върнал в селото си. След като останал около 20 дни в своето село, понеже Васил гложенецът пак му съобщил да си извади тезкере, за да отиде този път във Влашко, той заверил старото си тезкере за Влашко. Когато отишъл в Ловеч, Дякон Левски взел туй тезкере, тъй като си приличали с Дидьо Пеев, и отишъл заедно с Васил гложенеца отсреща [Влашко]. Дидьо Пеев се върнал пак на село. А оттам, по нареждане на селския комитет, заминал за Оряхово, като закарал зърнени храни, за да посрещне Дякона, който щял да се върне от отсреща. Той посрещнал Дякона и заедно отишли в Ловеч. Дяконът отседнал в къщата на Никола халача. А той [Дидьо

Пеев] предал 50 броя от устава с червени корици и писмото към него, които му били дадени, на Димитра от Дяково в къщата на Дочо Мръвков в Тетевен и се върнал пак в селото си. Било по време на вършитба. След известно време [3] един ден пак пристигнал Дякон Левски и поискал да го придружи до Враца. На неговия отказ, по причина че имал работа по вършитбата, от страна на комитета му заявили, че храните му ще бъдат овършани от други хора, настояли, и той се съгласил да го придружи.

И тъй, оттам [Извор], като се отбили в селото Видраре, дето пре-стояли една нощ, на следния ден стигнали във Враца. Там Дякон Левски водил разговор с трима души: Мито, Кръстьо и друг един, чието име не знаел, първоначално въвн от града, под едно дърво, а после, отбягвайки множеството поради пазара — в една къща в града. Докато разговарял с тях и се мъчел да ги убеди, [Дидьо Пеев] се прибрал в хана, дето бил отседнал. По заповед на Дякона, на около 8 часа той тръгнал оттам и през нощта в манастира пак намерил Дякон Левски. А следващите дни, като прекарвали по една нощ в Боженица, Орхание, Правец и други някои орханийски села и бесед-вали с комитетските хора относно въстанието, понеже в Гложенския манастир дошъл Васил гло-нецът, той се разделил с Дякона и си отишъл на село.

И за четвърти път, пак по негово [на Левски] повикване, след като се срещнали в Тетевен, отишли заедно в Ловеч. Но, поради наложителна причина, Дяконът заминал за Пловдив, а той се върнал в своето село.

Когато заминавал за Ловеч, Марин му поръчал: „Кажи на Васил гложенеца: бях поискал едно нещо от него, да го изпрати!“ В Ловеч, съгласно поръчката, Васил гложенецът му дал един бял прах, огънат в книга, който взел и отнесъл, и щом го сложил на тезгяха в кафе-нето на Доко Съйков пред Герго, Доко Съйков и даскал Илия, те — Герго, Марин и Доко Съйков — разделили праха на три части и всеки един от тях взел своята част. Тогава му било съобщено, че това била някакъв вид отрова за убийството на мухтара Димитър.

А по въпроса за засадата, устроена в Извор за убийството на дякона-владишки наместник, той знаел следното:

Тъй като един ден, когато били събрани заедно в училището Димитър от Дяково, Стоян пандурът и няколко непознати нему тете-венци, му било заповядано да ги отведе на мястото на засадата, той ги завел, посочвайки им пътя, на едно скрито място над видрарския път и се върнал обратно. На обед, по поръка на Герго Кабакчиев, отишъл пак при Димитра да му съобщи, че владишкият наместник ще дойде. А когато внукът на мухтара Димитър съобщил на владиш-кия наместник за готвеното му покушение, последният се върнал уплашен в селото и на следния ден заминал заедно с мухтара и Кабакчиева за Орхание.

В заключение на тия подробни данни се установи, че са осъществени следните престъпления:

Революционната организация, подготвяща въстание с оръжие в ръка против Османската държава, е била пренесена от Тетевен в с. Извор чрез Герго Стойков и Марин Попов по същия начин, както е била разпространена в другите села, а именно в резултат на идването

на Дякон Левски и личното му въздействие и подбуждане. В началото тя се ограничавала само със споменатите Марин и Герго Стойков, а впоследствие обхванала и Доко Съйков, мухтарата Димитър, Дико Тодоров, Дико Беров и Димитър Пеев. Поведението на мухтарата Димитър, след като му била поднесена отрова, премахнало напълно съмнението, което произлизало от това, че известно време той стоял на страна и се държал резервирано.

В революционната организация, съставена привидно под председателството на мухтарата Димитър, а всъщност под управлението на Герго Стойков, Марин Попов е бил назначен за изпълнителен орган и за да събира суми, Димитър Пеев — на куриерска служба, а Доко Съйков — за опасни специални поръчения. Освен че са работили за разширяването на бунта, но те още са подготвили отравянето на мухтарата Димитър, за да го премахнат, и по-късно са устроили засада за убиването на владишкия наместник. Като централен пункт за кореспонденцията на другите комитети, те (подсъдимите изворци) развили известна дейност по уреждане и поддържане на частна пощенска служба. По искане на Дякон Левски е бил изпратен на негова услуга куриерът Дидьо Пеев. Издавайки удостоверение, за да се извади пътен лист за Дякона на името на Дидьо Пеев, предвид взаимната им прилика, те са услужили на въстанието. А дори открити са и престъпления, като кражбата на кожа от страна на Доко Съйков, Дико Беров, Вутьо Нинов и Йото Илиев, с цел да се подпомогне парично комитета.

Тъй като в чл. 58 на императорския наказателен закон е казано:

„Когато между някои лица се устрои заговор с цел да се извърши един от бунтовете, упоменати в чл. чл. 55 и 56, и освен че се уговори изпълнението на решения в тоя заговор бунт, но и са предприети някои действия и мерки за подготовка на изпълнението му, без обаче бунтът да е осъществен на дело, участващите в тоя заговор се наказват с заточение до живот.

Но ако при един подобен заговор не е проявено никакво предприемане на действия или приготовления за подготовка на изпълнението му, а само е уговорено и е взето решение за неговото извършване, в такъв случай участващите в тоя заговор се наказват с временно заточение в крепост.

А когато някой направи предложение за устройване на заговор, за да се извърши един от бунтовете, упоменати в указаните два члена, но то не бъде прието, направилият такова предложение се наказва с затвор от една до три години.“

Така че, реши се: съгласно алинея първа на споменатия член, Герго Стойков и Марин Попов, които са предприели действия и мерки за изграждане на организацията, да бъдат наказани с вечно заточение. А членът на тая организация, може би и неин председател, мухтарът Димитър, върху когото преди влизането му в комитета действително било извършено покушение, и заплашването с наказание на когото се счита за доказано, при тия смекчаващи вината му обстоятелства, да се накаже с 10 години временно заточение.

Съгласно алинея втора, Дико Тодоров, който дал парична помощ и един път присъствувал на събранието, после Дидьо Пеев, който по заповед и принуда на мухтарата на селото и на Кабак-

чиев, изпълнявал комитетска куриерска служба и слугувал на Дякон Левски, както и Дико Беров, който само членувал в комитета и участвувал в кражбата на кожата, да бъдат наказани с по 4 години крепостен затвор.

А чл. 221 на императорския закон гласи: „Когато се извърши кражба чрез насилие, но ако от това не е произлязло нараняване и ако няма друга някаква последица, или ако не е извършена чрез насилие, но ако, първо, е станала нощно време и, второ, ако е извършена от две или повече лица, и ако всички или едно от тях е било въоръжено, виновниците се наказват също така с временен затвор.“

Доко Съйков, който призна, че освен че е влизал в комитета, но е дал отрова на Димитра, че нощно време, заедно с Вутьо Нинов, и то, като един от тях е бил въоръжен, са влезли в къщата на Стоян Милев и извършили кражба, да се накаже, съгласно параграф втори на гореспоменатия член, на 10 години затвор.

А Вутьо Нинов, който макар и да не влизал в комитета, призна, че взел участие в кражбата, да се накаже с 4 години затвор.

За Дико Христов, Петко Лалъов и Йото Илиев, за които се установи, че са участвували в нападението срещу къщата на Арнаудов в Етрополе, и поп Стефан, който, според показанията, е извършвал клетвения обряд на постъпващите в комитета и който взел от Дико Тодоров пари за комитета, за техните разпити, които предстои да се извършат, както и за положението на посочените в показанието на Дидьо Пеев врачанци — Мито и Христов и на Никола халача от Ловеч, когато бъдат заловени, ще бъде съставен отделен протокол за извършените от тях престъпления.

Ако се потвърди горното решение, молим за височайше ираде, за да бъдат наказани, както следва: Герго Стойков и Марин Попов на вечно заточение; мухтарът Димитър на 10 години временно заточение; Дико Тодоров, Дико Беров и Дидьо Пеев на 4 години временен крепостен затвор; Доко Съйков на 10 години затвор; Вутьо Ненов на 4 години затвор. На вашите заповеди!

8 януари 1288 [1873] година.

О.О., инв. 233/1950

81

ШИФРОВАНА ТЕЛЕГРАМА ОТ АЛИ САИБ ПАША В СОФИЯ

14 януари 1873

Арестуваният напоследък в Ловеч шеф и организатор на бунта Васил Дякон Левски е подстрекавал поданиците на султана към въоръжено въстание срещу държавата, бил председател и подбудител на станалите бунтове, произнасяните от него речи и разпространяваните от същия печатни издания се разриха в акции. Установява се, че е убил — за да попречи да бъде хванат от властите — слугата, когато е нападнал една къща в Ловеч, поради което, въз основа на султанския наказателен закон, се наказва със смърт. Протокола за това решение на съда пращаме по пощата, изпълнението на присъдата зависи от н. в. султана.

ДБИ, т.IV, с. 26

ТЕЗКЕРЕ НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

Ваше превъзходителство,

Приложена към настоящето, представя се дешифрирана телеграмата, получена от негово превъзходителство дивизионния генерал Али Саиб паша — председател на образуваната в София следствена комисия, с която съобщава, че ще изпрати по пощата съдебния протокол досежно наказанието на заловения Васил Дякон Левски, за когото е било установено с положителност, че е вършил подстрекателска дейност в Ловеч, че се е одързостил със слово и дело да бунтува населението против султанската власт и да върши и други престъпления.

Тъй като, според постановленията на закона, такива бунтовници следва да бъдат осъдени на смъртно наказание, то след разисквания в малкия състав на Министерския съвет, реши се, съгласно същото постановление на закона, да се предостави на негово величество императора да издаде ферман за наказване със смърт и на тоя бунтовник.

Съставяйки настоящето тезкере, заявяваме, че каквато и да бъде императорската заповед, която ще последва, тя ще бъде изпълнена.

4 зилхидже 1289 [21 януари 1873] година.

В. „Зора“, XX, бр. 5893 от 9. II. 1939.

[1] ПРЕПИС ОТ ПРОТОКОЛА НА КОМИСИЯТА

Когато завършиха разпитите на лицата, за наказанието на които се донесе с предишните протоколи, установи се, че именувият Дякон Васил Левски е натоварен от страна на комитета във Влашко да подбужда и бунтува България. Той се очерта като компетентна и централна личност, която е подбуждала населението да образува комитети, които да се готвят да въстанат с оръжие в ръка против Османската държава. Той е разширявал кръга на бунтовническата дейност и на всякакви други действия и е бил председател на всичките комитетски организации. Понеже е бил твърде хитър и лукав, а същевременно известен по своята храброст, когато се разтуриха комитетските гнезда, той не можа да бъде заловен. След като обаче неговият портрет се разпрати и неговото преследване и търсене не спря, най-сетне чрез усърдието и посредничеството на ловчанския каймакам, той биде настигнат в село Какрина, Ловчанско, нападат и заловен, след което беше докаран в София и подложен на подробно и всестранно разследване. В първия и втория си разпит той заяви, че е роден в Карлово, син е на Ивана, че от седем години насам се учил в сръбски училища, че е бил в Букурещ като деец в организацията на изпращаните досега отсам разбойници, че е бил във връзка с войводата на име Хаджи Димитър и с други войводи, и понеже не одобрил метода им на действие и работите им тогава, върнал се в Сърбия и постъпил във военното училище. За сегашната си бунтовническа дейност бил повикан в Букурещ от търговеца Ценович, дето се представил пред комитета, свикан в Букурещ, с открито

лице, докато другите присъстващи от разни места били с маскирани лица, за да не се познават едни други.

Дадени му били някакви писма по организуването на куриерските служби в комитетите, и, за да бъде познат от комитетските хора, те нагласили някакви знаци, след което бил изпратен в България, с тая нарочна мисия. Носейки със себе си писма, той започнал най-напред от Свищов и е обиколил Свищов, Ловеч, Търново и Пловдив. След като е представил там нарочните знаци в определените кафенета, той е изпълнявал възложената му длъжност, като е предавал писмата извън града на лицата, които идвали след него, размахвайки бяла кърпа в ръка и подсвирвайки с уста, без да узнаят неговата личност, нито пък неговото име. След това се завърнал пак в Букурещ, дето написал един временен устав, според който да се състави общия [устав], и го разпратил по свой почин на тукашните комитети, които, след като прибавили и от своя страна своите собствени мнения, върнали тия екземпляри от временния устав обратно. След като на свиканото събрание тоя устав е бил поправен и напечатан, той [Левски] е бил изпратен заедно с тоя устав отсам [в България]. Но поради голямото количество броеве от тоя устав, които трябвало да носи, мъчно било да се пренесат по тоя начин, ето защо [уставите] били изпратени посредством комитета в Букурещ на Свищовския комитет.

Когато дошъл в Свищов, уставите му били дадени и той, както по-рано раздавал пощата, така сега [раздал] уставите в Ловеч, Търново и Пловдив, след което, съгласно длъжността, която заемал, се заел да разследва и наблюдава кафенетата и сборищата, без да обяди кой е, какво впечатление е направил комитетският въпрос, дали той е разгласен или не. След като работил малко време в това направление, завърнал се в Букурещ, отдето не минал веднага отсам, а останал там четири-пет месеца, след което, преди нападението на хазната, през Цариград, отишъл в Пловдив. В едно писмо, което получил от Букурещкия комитет, е казано, че пътуващата за София хазна е била обрана, че понеже бил арестуван един човек на име Димитър, то, ако поради това бъдат арестувани комитетските хора, да се даде веднага знак за въстание, което щяло да бъде подпомогнато от главните войводи. Но понеже, според него, обирът на хазната е бил разбойническо дело, той бил на мнение да не се вдига въстание. Съдържанието на писмото, заедно с горното си мнение, съобщил на тукашните комитети и отговорил на Букурещкия комитет, като прибавил и своето лично мнение. Понеже, поради тая негова постъпка, Букурещкият комитет искал да го отстрани [от делото] и да не го признава, той възнамерил да замине веднага за Цариград, да потърси висшите власти, да признае вината и престъплението си и да изложи работата от начало до край. Обаче, отивайки за Цариград, бил заловен.

[2] При третия си разпит направи още една стъпка напред, като каза, че всички заповеди, изпращани за тукашните комитети, давал лично той със собствения си подпис и дори, за да има единство в делата, избличавал грешките и на Букурещкия комитет. Заяви още, че сам той е подписвал разписките за събираните пари, необходими за сегашните разходи на комитетите.

Въпреки това, той не познавал никого от комитетите, дори не познавал куриерите, които пренасяли собствените му писма; че тия писма били предавани чрез нарочни знаци, и, както се каза по-горе, без да се споменува никакво име или личност. Призован, изворският куриер Дидьо Пеев, при очна ставка с Дякон Левски, му напомни за придружаването, споменато в неговия разпит, че са ходили заедно в Ловеч, Пловдив и селата, че са нощували в Божиловата къща в Царацово, че Дякон Левски е взел тезкерето на Дидьо Пеев, поради приликата [с него] и отишъл с [тезкерето] отсреща [Букурещ]. След като повтори това подробно, той [Левски] призна това придружаване [на Дидьо Пеев] с него. Нему са се били открили много хора, които не работили [в комитета], затова каза, че не иска да ги издаде. Относно Ваньо терзията, който е в бягство, той не знаел че е член на Ловчанския комитет, не знаел имената на отишлите там трима души ловчанци. Левски е искал среща със Стефан Карагьозов, търговец в Търново, като му пратил известие. След като получил неговото съгласие, макар и да е искал да се срещне [с него], обаче съгласно предупреждението на Букурещкия комитет — тоя човек е бил обвинен в същност като привърженик на властта — той [Левски] не се решил [да отиде на исканата среща]. Че писмото, което изпратил на един пловдивски лекар, последният не го приел. И изобщо той отказа категорично да съобщи никакви имена и лица. На край съобщи, че Иван арабаджията от Царацово познавал хората от Пловдивския комитет.

В четвъртия си разпит споменатият се откри още малко, като каза, че даскалът в село Тетевен е взел участие в това дело, че той [Левски] е видял комитетските хора на свиканите събрания, веднаж в училището и два пъти в хана, че ако ги види, ще ги познае, че тоя комитет е кореспондирал по-рано направо с Букурещкия въз основа на предишни предписания, че той се е карал с Димитра [Общи], понеже не е давал сметка за парите, които е получавал тогава от комитетите, като е оставил тамошните работи в безпорядък, и че не знае нищо за последните тамошни събития. Обаче бяха извикани на очна ставка лицата от Тетевенския комитет хаджи Станьо и Петко Милев, които казаха, че по-рано не знаели за комитетските работи, че уставът е бил занесен и прочетен от Дякон Левски, и че той ги е заплашил, вследствие на което те са образували комитет и са събирали пари. Също така на очната ставка с повикания даскал Иван, той каза, че първи път той [Левски] дошъл в училището и съставил комитета, а Марко Йончев [каза], че Левски им е чел вестник, и преди да бъдат поканени в комитета, той не е познавал дори думата комитет. Хаджи Ивановите синове съобщиха, че Дяконът е отишъл в тяхния хан и свикал събрание. След като всички тия негови деяния бяха изложени и като разбра, че не може да казва: „Аз не мога да зная техните имена!“ и че му е невъзможно да крие самата истина, той заяви съвсем открито, че не иска да съобщи имената на хората, които не бяха заловени. Съобщи само за хората от Виддарския комитет, за които знае, че са арестувани, както и за Марин от Ловеч, че са комитетски хора:

В петия си разпит той се помъчи пак да отрече някои от своите първи показания и заизвърта пак по същия начин, обаче при раз-

пита на Димитра [Общи], повикан на очна ставка, който потвърди всичко онова, което беше казал за Дякон Левски, и на няколко пъти [3] имаше запитвания ту към Димитра, ту към Левски, той едвам тогава призна, че е заповядал сам на Димитра да убие дякона-наместник на владиката. При разпита на Анастас плевненеца, който бе повикан на очна ставка, когато се повториха и изброиха лично пред Левски фактите в неговите показания, той пак отрече ония части, в които се споменуваха имена. Каза още, че не знае нищо за нападението на една къща в Ловеч от страна на трима души с червени арнаутски дрехи и убийството на слугата в тая къща, и че той бил получил писмо от Ловчанския комитет в смисъл, че е опасно да се върне в Ловеч, понеже, като чужденец, може да бъде заподозрян от страна на властта, и твърди, че не е извършил това дело. Обаче беше повикан на очна ставка Вутьо Ветъов, който в своите показания призна, че го е придружавал, и съобщи повторно, че по искането на Левски и поради своя частна работа, той отишъл в Ловеч и посредством Лукан се срещнал с Левски в плевнята на една къща, и че там той [Левски], след като се преоблякъл в червени дрехи, заедно с него [В. Ветъов], влезли в една къща през дъсчената ограда, и след като са претърсили вътрешността на къщата и почакали малко там да дойде стопанинът на къщата, дошъл слугата му и, като видял Левски, започнал да вика, обаче [Левски] го дръпнал веднага за яката навътре, пробол го с кама в корема и го убил и оттам се махнал и отишъл в лозята, дето му оставил дрехите си.

Споменатият Левски отказа тия показания на Вутьо Ветъов, отказа дори и срещата си с Вутьо Ветъов в Ловеч.

В шестия си разпит, споменатият [Левски], след като разправи постановленията на комитетския устав, съобщи, че е установил, какво местата, които е обиколил, след като бил разпратил там писма чрез Васил гложенеца и Сава Младенов, са годни за бунт, което [нещо] донесъл на Букурещкия комитет; че тия писма, които той изпращал за проверка, били еднакви с ония на Букурещкия комитет, че през време на своите обиколки установил, какво мнението на населението било различно, а именно: просветените люде и търговското съсловие са протестирали и били против извоюването на права чрез оръжие, а само селяните, които са били донейде тормозени, отивали към страната, която ги привличала; че българите в Одеса, както е било и по-рано, изпращали тука хайдутите с цел да смущават спокойствието на страната. Той иска в тоя смисъл именно да засегне политическата страна на въпроса.

Въз основа на тия подробности и на неговите резюмирани признания, както и писмените и устни показания на заловените, установява се, че споменатият Дякон Левски е влязъл в България с бунтовнически намерения, като е подбуждал населението да въстане с оръжие против Османската държава за придобиване на права, че под негово лично главатарство за бунтуване заедно с някакви други разбойници, той освен дето е предприел разни бунтовнически деяния, но е изпълнявал точно възложената му дейност, като е държал пред селяните, събрани в селските училища, речи, издавал е печатни брошури, под название комитетски устави, и е подбуждал населението към въстание. Като последствие от това подбудителство и насърчаване,

образували са се някакви бунтовнически комитети и курниерски служби и са се събирали много парични помощи под предлог да се купува оръжие. Освен дето той е дал на Димитра писмена заповед за убийството на дякона-владишки наместник, влязъл е в къщата на един чорбаджия в Ловеч, за да вземе от него насила пари като помощ за комитета, и когато е вършил това престъпление, за да не бъде заловен, той е убил с кама слугата, който започнал да вика.

От заловената негова кореспонденция се установява положително, че той е кореспондирал относно бунта с някои бунтовници и разбойници в Сърбия и Влашко, че споменатият Дякон Левски е източникът и инициаторът на замисления бунт, който е станал причина да отговарят пред повеленията на закона някои българи, които са имали смелостта да нарушат спокойствието на България.

[4] Тъй като: в чл. 55 на императорския закон е постановено и изрично упоменато, че „всеки, който подбужда лично или чрез друго турските поданици и жители на Османската империя към въоръжено въстание против султанската държава, и неговата замислена цел се осъществи напълно или пък е пристъпил към изпълнението на делото, той се наказва със смърт“; в чл. 57 пък е казано, че „ако група разбойници извършат заедно някое бунтовническо дело, предвидено в гореказаните чл. чл. 55, 56, или пък пристъпят към неговото изпълнение, то самият главатар и подбудител измежду ония, които се намират в това разбойническо общество, където и да се залови, се наказва със смърт, а другите, които биха се заловили на местопрестъплението, съобразно със степента на тяхното доказано участие в бунтовническото дело, се наказват с доживотен или временен крепостен затвор“; в чл. 67 пък е казано, че „всеки, който произнася речи по площади, по пазаринца и улици, по сборове или чрез разпелване на афиши и издаване на печатни брошури подбужда направо населението и жителите да извършат престъпления, упоменати в настоящата глава, се наказва като автор на тия престъпления. Обаче, ако посочените подбудителства не бъдат съществени, той се наказва на вечно заточение“; в чл. 174 се казва, че „ако той е убил не предумишлено някое лице, наказва се с 15 годишен крепостен затвор; ако обаче това убийство е извършено при извършването на някое друго престъпление, преди или след неговото изпълнение, или пък е извършено при изпълнението на някое престъпление, то лицето, което извърши убийството, според закона се наказва със смърт“.

Тъй като споменатият [Дякон Левски] е подбуждал лично султанските поданици към въоръжено въстание срещу Османската държава, разпространявал е печатни листове и въобще е предприемал разни бунтовнически деяния със цел да върши престъпления, посочени в глава втора на императорския закон, което се вижда от неговите признания, че при нападението на къщата в Ловеч, когато е извършил престъпното си деяние за кражба и терор, убил е слугата, като е казал, че научил, какво това убийство било извършено от някакви хора с червени дрехи, а в последствие другарят му установи, че той е отишъл с червени дрехи, за да не бъде познат, понеже е получил писмо от Ловчанския комитет да не ходи в Ловеч, когато е бил в Тетевен, че един такъв ум, който, от страх да не бъдат разкрити тай-

ните, е издал заповед за убийството на дякона-наместник на ловчанския владика, без [последният] да е имал някаква вина, естествено е, че никак не се е подвоумил да извърши убийството и на слугата, за да не бъде уловен на местопрестъплението; че той е искал един човек, и в Ловеч е бил изпратен на Дякона Вутьо Ветъов, което се вижда също от показанията на комитетските хора във Видраре, и въобще неговият другар е знаел, че в Ловеч има подобно лице, без да знае нещо за него.

Понеже всичко гореизложено е установено с положителност, то на основание изричното повеление на чл. 55, ал. 1, чл. чл. 56, 66 и ал. 2 на чл. 174, реши се: споменатият Дякон Левски да бъде осъден на смърт чрез обесване.

Ако ваше превъзходителство одобрявате [това], нека се издаде височайше ираде, за да се изпълни тая смъртна присъда, съгласно закона, за което се осмелявам да ви моля. На всеки случай нека бъде според вашата заповед.

27 зилкаде [12]89 или 14 януари [12]88 [1873] година.

О.О., инв. 339/1940